

Broj 3/2013.

SLUŽBENI VJESNIK

BISKUPIJA
MOSTARSKO-DUVANJSKE
I TREBINJSKO-MRKANSKE

SLUŽBENI VJESNIK

Biskupijâ
Mostarsko-duvanjske i
Trebinjsko-mrkanske

Nakladnik

Biskupski ordinarijat Mostar
Ulica nadbiskupa Čule b.b., 88000 Mostar

Glavni urednik

Don Željko Majić
generalni vikar

Grafička obrada

Crkva na kamenu

Tisak

Suton, Široki Brijeg

Slika na naslovnici

Katedrala i Biskupski ordinarijat u Mostaru

Slika na zaslovnici

Katedrala u Trebinju

SADRŽAJ

BISKUPOVA BOŽIĆNA ČESTITKA	229
IZ NAGOVORA PAPE FRANJE	231
NIJE GOSPA RAVNATELJICA POŠTANSKOG UREDA	232
I. DOKUMENTI SVETE STOLICE	235
Msgr. Gerhard Ludwig Müller, Moć i milosti	236
Kongregacija za nauk vjere Biskupima SAD-a	242
II. IZ CRKVE U HRVATA	243
Beatifikacija svećenika Miroslava Bulešića	244
Rim: Imenovan vicerektor Zavoda Svetoga Jeronima	245
III. BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE	247
Priopćenje s 59. redovnoga zasjedanja Biskupske konferencije BiH	248
Poziv komisije Justitia et pax za izlazak na referendum i glasovanje "ZA"	249
IV. MOSTARSKO-DUVANJSKA I TREBINJSKO-MRKANSKA BISKUPIJA	251
Imenovanja i razrješenja	252
Pravilnik o dekanskoj službi u biskupijama Mostarsko-duvanjskoj i Trebinjsko-mrkanskoj	253
Godišnja sjednica dekana	255
Druga sjednica Zbora konzultora	257
Druga sjednica Prezbiterskoga vijeća	258
Iz godišnjega izvešća sa sjednice Svećeničke uzajamnosti	260
OKRUŽNICE	261
Mostarski Caritas organizira prikupljanje pomoći za Filipine	261
Na završetku Godine vjere	262
SAKRAMENT SV. POTVRDE 2014. GODINE	264
VIJESTI KATOLIČKOGA INFORMATIVNOG UREDA MOSTAR	265
Duhovno osvježenje	265
Svetkovina Svih Svetih	267
Spomendan Dušnoga dana	268
Biskupov pastoralni pohod župi Duvno	268
Svetkovina Krista Kralja	270
SLAVLJA I OBLJETNICE	271
Polog: Pedeset godina župe	271
Uzvišenje Svetoga Križa - Višestruka svečanost	273
Svetkovina arkandela Mihovila zaštitnika Trebinjsko-mrkanske biskupije	276

BISKUPIJSKO HODOČAŠĆE NA GROBOVE APOSTOLSKIH PRVAKA	
U VJERI HODIMO	278
Propovijedi na rimskom hodočašću	278
Tomislav Zubac diplomirao iz Mariologije	286
PASTORALNI DAN	287
Sakrament ženidbe - Biblijsko-sakramentalni pristup temi ženidbe	287
Sakrament ženidbe u pastoralu hercegovačkih biskupija	289
Bioetička i moralna pitanja spolnoga i ženidbenoga života	291
Etička pitanja o životu prije rođenja	293
Prilog javnoj raspravi o <i>Nacrtu Zakona o liječenju neplodnosti</i> <i>biomedicinski potpomognutom oplodnjom</i>	299
BLAGO ONOMU TKO ČITA	303
Predstavljena knjiga s. Natalije Plac: "U knjigu života upisane"	303
HERCEGOVAČKI SLUČAJ	306
Čapljina: Sudski finale jedne protucrkvene parnice	306
MEĐUGORSKI SLUČAJ	309
Papinski barometar nagovješćuje loše vrijeme za Međugorje	309
USNUŠE U NADI USKRSNUĆA	310
Don Milivoj Galić	310
Fra Ljubo Čutura	313
Sveta Misa zadušnica za pok. Antoniju i Danijelu	313
BISKUPOVA KRATKA KRONIKA	314

BISKUPOVA BOŽIĆNA ČESTITKA

VELIKA RADOST ZA SAV NAROD

Bog Otac: Tako je božanski i očinski ljubio svijet da ne poštedje ni **Sina** svoga, **Jedinorođenoga**, nego ga posla da se, začet po **Duhu Svetom**, rodi od Djevice Marije postajući čovjekom i uzimajući sve čovječje u svoju ljudsku narav, osim grijeha, a ljudsku narav čudesno i otajstveno sjedini s božanskom naravi u svoju jedinstvenu Božansku osobu. Bog želi da cijelo čovječanstvo slobodno i svjesno pristane na spasenje po Isusu Kristu, jedinom Otkupitelju, oslobodi se ropstva zemaljskoga i u vjeri opredijeli za Kraljevstvo nebesko. Tko prihvaća ponudu Božićnoga dara, otvoren je putu spasa. Hvala i slava Presvetomu Trojstvu!

Marija: Smišljena u Bogu od početka stvaranja kao uzvišena Žena, pripremana od svoga naravnog i bezgrješnog začeca, rasla u vjeri u Božje providnosno djelovanje, zadrhtala u Nazaretu nad porukom anđela Gabriela hoće li njezina "neznatnost" biti dostojna Božjega "pogleda" i nauma. Pristala biti Majkom Gospodina našega: Evo službenice, služavke, sluškinje, pomoćnice! Bogu na raspolaganju dušom i tijelom, voljom i vjerom. Savršena ljudska osoba i po Božjoj volji i po svome životnom odgovoru. Kako je tek tada porasla u vjeri i svijesti jer je u sebi doživjela da doista "Bogu ništa nije nemoguće" (Lk 1,37). Hvala blaženoj Gospi!

Josip: s pomoću istoga anđela Gabriela riješio iznenadnu činjenicu čudesna začeca novoga bića u svojoj zaručnici Mariji, o čemu nije imao nikakve primisli. Uvidio da božanski plan s Djetetom i Majkom njegovom, protumačen mu u snu, beskraino nadilazi njegove sitne nakane da je ne izvrgne "sramoti" nego da je radije "potajice otpusti". Svijest o duhovnom ocu, po Božjoj odredbi i naredbi, nadilazi osjećaj tjelesnoga oca. Spreman primiti začeto Čedo kao svoje, kojemu će on po Božjoj volji ne samo "nadjenuti ime Isus" (Mt 1,21.25), nego će ga zvati sinom svojim, a on njega ocem. Hvala blaženomu Josipu!

August Gaj Julije Cezar Oktavijan: Caru je stalo da se provede "popis svega svijeta" u Rimskome carstvu da dozna koliko, po prilici, muškaraca može dignuti u vojsku radi suzbijanja regionalnih pobuna i radi osvajanja preostatka naseljenih krajeva. Svatko u svoj rodni zavičaj da ne bude nikakvih nesporazuma oko boravišta i prebivališta, oko privremene domovine i trajne dijaspore! Josip u Betlehem, odakle je potekao lozom Davidovom! I Marija je s njim, iako ženske nisu ulazile u popis. Ali nosi Sina koji će uskoro rođenjem ući ne samo u evanđeoske knjige nego i u prvi popis "za Kvirinijeva upravljanja Sirijom" (Lk 2,2), pod koju je potpadala i Palestina. Bog se pobrinuo da se s najvišega mjesta u Carstvu, iz carskoga dvora, osigurava povijesni okvir i mirna zemaljska logistika božanskomu Djetetu.

Betlehemćani: Ne žele čuti za Ženu koja samo što nije rodila. Ako im ta iznenadna prilika Žene pred porodom ne potiče savjest da učine koje dobro drugomu, koja bi to bila druga prigoda povoljnija od ove? Oni sebično zatvaraju oči srca i vrata kuće pred Majkom uskoro roditeljom i pred Djetetom uskoro Novorođenčetom. Čak ni za plaću za Svetu Obitelj "ne bijaše mjesta u svratištu" (Lk 2,7). Nezahvalna betlehemska čeljad ogrezla u svojoj svjesno-slobodnoj sebičnosti. Vidiš li potrebe za otkupljenjem i ozdravljenjem!

Pastiri: Njima je prvima anđeoski javljena "velika radost za sav narod" da se noćas tu, u blizini njihovih stada, rodio "Spasitelj, Krist, Gospodin". Radosno dotrčaše. Djetetu se duboko pokloniše. Majku Mariju srdačno počastiše. Josipu iskreno čestitaše. Ovi ponizni pastiri neočekivano upознаše Dan

pohoda Božićnoga Dobroga Pastira! Obogaćeni velikom radošću vratite se na svoj posao "slaveći i hvaleći Boga za sve što su čuli i vidjeli"! (Lk 2,20). Prvi Isusovi čestitari!

Mudraci kraljevske časti: Prateći na istoku zvjezdane sustave vide neobičnu zvijezdu koja ih upućuje prema zapadu. Odlučuju se na put. Sve čase gledaju preda se kuda idu, čas u zvijezdu koja ih prati. Stade ona nad Jeruzalemom. Stadoše i oni. Raspitaše se kod kralja Heroda: "Gdje je taj novorođeni Kralj židovski?" (Mt 2,2), noseći mu zlato, tamjan i plemenitu mast! I poklon srca!

Herod Stari, Idumejac, polužidov: Ubio je sina Antipatra a otjerao mu majku Doru, svoju prvu ženu. Ubio svoja druga dva sina, Aleksandra i Aristobula, a njihovu majku Marijamnu, svoju drugu ženu, nije otjerao nego usmrtio. Kraljevstvo je naumio podijeliti među preostale sinove. Odakle sada taj novi Kralj? - uznemiri se u strahu i trepetu krvožedni Herod i s njim sav Jeruzalem. Ubiti, i to odmah, dok ne izađe iz kolijevke! Sazva odmah sve "glavare svećeničke i pismoznance" (Mt 2,4), koji mu rastumačiše Mihejevo proroštvo o Mesijinu rođenju u Betlehemu. Potajno pozva Herod kraljevske Mudrace i reče im da pođu, razvide, dojave mu pa će i on poći pokloniti se Novorođenčetu - s nožem u ruci! Upućeni u snu da se ne vraćaju k Herodu, udariše drugim putom. Anđeo Božji pouči Josipa kako će Dijete i Majku njegovu bijegom skloniti u zemlju egipatsku "do Herodova skončanja"! (Mt 2,13.19).

Slavimo ovih Božićnih blagdana dragocjeni život kao najveći Božji dar protiv udara svih onih koji se suprotstavljaju naravnom biološkom principu boreći se bezumnim izglasavanjem prolaznih zakona o usmrćivanju nerođenih i rođenih, i to "kao ljudskom pravu";

koji se bore protiv ljudske ženidbene zakonite duhovno-tjelesne ljubavi s pomoću razvikane protunaravne izvrnutosti ljudske životvorne naravi;

koji se razumno naravnom odgoju uz pomoć Božjega zakona besmisleno opiru izopačenošću nerazumnih modula! Taj je "humanizam" protiv čovjeka i ta je "znanost" protiv razuma i života!

Zamolimo **Svetu Obitelj** da trajno štiti naše ljudske obitelji od mračnoga svjetskog valovlja na ovaj božanski čudesan sustav rađanja i odgajanja djece i od bezumna udara na ljudsku obitelj s pomoću svakovrsne izopačenosti protiv Šeste i Devete Božje zapovijedi.

I čestitamo svima svete Božićne blagdane koji nas svojom istinom, skladom i ljepotom izdižu u divno božansko ozračje.

† Ratko Perić, biskup

IZ NAGOVORA PAPE FRANJE

NEMA KRŠĆANINA BEZ ISUSA

Papa Franjo održao je jutarnje razmatranje, na temelju prigodna evanđeoskog odlomka, u kapelici Doma sv. Marte u Vatikanu, u subotu 7. rujna ove godine. Razmatranje je prenio L'Osservatore Romano i Radio Vatikan pod naslovom: "Nema kršćanina bez Isusa".

Nema kršćanina bez Isusa. A Isus nije tu ako kršćanin sluša zapovijedi koje ne vode Kristu ili ne dolaze od Krista. Papa Franjo, za vrijeme Mise u subotu 7. rujna, u Domu sv. Marte, inzistirao je na Kristovoj središnjosti. Također je upozorio kršćane da ne slijede privatne objave, jer je Objava - rekao je - završena s Kristom.

U jutarnjoj je homiliji Sveti Otac nastavio s razmatranjem koje je od prethodnoga dana, petka, 6. rujna, iznio iz čitanja u kojima je Isus predstavljen kao zaručnik Crkve. U evanđeoskom tekstu toga dana (Lk 6,1-5) pripovijeda se naime Isusova rasprava s farizejima, koji su kritizirali apostole zbog kršenja subotnjega odmora, trgajući i jedući klasje.

U ovom se odlomku, naglasio je Papa, Isus predstavlja kao nešto više nego jučer, "i kaže: Ja sam Gospodar, Gospodar i subote. Na drugom će mjestu reći: Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote. Njegova je stožernost također i kršćaninova stožernost u pogledu mnogih stvari. Isus je središte, on je Gospodin". To je definicija koju - primijetio je Papa - "ne razumijemo dobro", jer je "nije lako razumjeti". Ono što je sigurno jest to da Isus "jest Gospodin" i onaj koji "ima moć, slavu, onaj koji ima pobjedu. On je jedini Gospodin."

Navodeći iz Poslanice sv. Pavla Kološanima (1,21-23), Sveti je Otac potom istaknuo da upravo apostol podsjeća da nas je Isus "pomirio u svom ljudskom tijelu, po smrti, - pomirio nas je sve - da vas k sebi privede svete, bez mane i besprigovorne; da ostanete utemeljeni, stalni i nepoljuljani u vjeri". Isus je, sažeo je Papa, središte koje nas pre-

porađa i utemeljuje u vjeri. Umjesto toga "farizeji - nastavio je - stavljaju u središte svoje religioznosti tolike propise. A Isus im kaže: Nameću teret na ramena naroda."

Ako Isus nije u središtu, rekao je Papa, onda "jesu druge stvari". A danas "susrećemo tolike kršćana bez Krista, bez Isusa. Na primjer oni koji imaju farizejsku bolest, i to su kršćani koji svoju vjeru i svoju religioznost stavljaju u tolike propise: Ah, moram učiniti ovo, moram učiniti ono. Kršćani iz navike": koji čine te stvari - objasnio je - jer ih moraju učiniti, ali zapravo "ne znaju zašto ih čine".

Ali "gdje je Isus?", upitao se papa Franjo. Potom je ovako nastavio: "Zapovijed je valjana ako dolazi od Isusa". Postoje mnogi kršćani bez Krista, poput onih "koji traži samo pobožnosti, tolike pobožnosti, ali nema Isusa. A onda ti nešto nedostaje, brate! Nedostaje ti Isus. Ako te tvoje pobožnosti vode prema Isusu, onda je u redu. Ali ako ostaješ gdje jesi, onda nešto ne valja."

Postoji zatim, nastavio je "još jedna skupina kršćana bez Krsta: oni koji traže stvari koje su pomalo rijetke, pomalo posebne, koji traže privatne objave", iako je Objava zaključena s Novim Zavjetom. Sveti je Otac primijetio u tim kršćanima volju da idu "na spektakl objave, da čuju nove stvari". Ali - tu im se otkriva poticaj pape Franje - "uzmi Evanđelje!" Među kršćanima bez Krista, Papa je potom spomenuo "one koji namirišu dušu, ali nemaju vrlina, jer nemaju Isusa".

Koje je, dakle, pravilo da se bude kršćanin s Kristom? I koji je "znak" da je netko kršćanin s Kristom? Radi se - objasnio je Papa - o jednom

"vrlo jednostavnom pravilu: vrijedno je samo ono što te vodi k Isusu, i vrijedno je samo ono što dolazi od Isusa. Isus je središte, Gospodin, kao što on sam kaže".

Stoga, ako nešto vodi ili dolazi Isusa, "samo naprijed", potaknuo je Sveti Otac; ali ako ne dolazi ili ne vodi k Isusu, "onda je to pomalo pogibeljno". S obzirom na "znak", rekao je: Jednostavan je znak onaj slijepca od rođenja, o kojemu govori Evanđelje po Ivanu u devetom poglavlju. Evanđe-

lje kaže kako se prostro pred Isusom, kako bi mu se poklonio. Čovjek ili žena koji se klanjaju Isusu jesu kršćani s Isusom. Ali ako se ne uspijevaš klanjati Isusu, nešto ti nedostaje."

Evo dakle "jednoga pravila i jednoga znaka", zaključio je Papa. "Pravilo - rekao je - jest: dobar sam kršćanin, na putu sam dobra kršćanina ako činim ono što dolazi od Isusa ili što me vodi prema Isusu, jer on je u središtu. Znak je klanjanje pred Isusom, poklonstvena molitva pred Isusom".

NIJE GOSPA RAVNATELJICA POŠTANSKOG UREDA

U jutarnjoj homiliji pod sv. Misom, 14. studenoga 2013., papa je Franjo kazao da Gospu, našu duhovnu Majku, ne smijemo zamišljati kao da je "ravnateljica poštanskog ureda", odakle daje "poruke" navodnim vidiocima svakoga dana. Mnogi su svjetski komentatori to povezali s upozorenjem Kongregacije za nauk vjere američkim dijecezanskim biskupima - o čemu smo već nedavno izvijestili - da svećenicima i vjernicima ne smiju dopuštati sudjelovanje u susretima, predavanjima i javnim slavljenjima međugorskih "vidjelaca" koji su u takve svoje nastupe uprogramirali kao jednu od točaka i svoja privatna "ukazanja". Ako prebrojimo koliko su se puta dogodila ta navodna ukazanja navodnim vidiocima iz Međugorja, ne računajući da je koji put sama Vicka imala sedam puta dnevno "ukazanja", dolazimo do neobičnog broja: 44.120 puta. Troje njih: Ivanka, Jakov i Mirjana već su odavno svedeni sa svojim "ukazanjima" na jedan put u godini. Prvo dvoje ne zauzimaju prvih stranica domaćih i svjetskih medija. A Mirjana od 2. kolovoza 1987. tvrdi da, povrh jednoga godišnjeg "ukazanja", doživljava svakoga drugog u mjesecu to "ukazanje". I daje "poruke" svijetu. A drugo troje: Ivan, Marija i Vicka imaju "ukazanja" svakoga dana bez obzira na kojem se dijelu svijeta našli. Neki se pitaju: Što bi se dogodilo kada bi se i njihova svakodnevna "ukazanja" svela na jednom godišnje?

Prenosimo Papinu jutarnju homiliju kako ju je objavio Radio Vatikan, 14. XI. 2013.

Papina homilija počinje osvrtom na prvo čitanje uzeto iz Knjige Mudrosti (7,22-8,1), gdje se opisuje "duševno stanje duhovnoga čovjeka i žene", istinskoga kršćanina i istinske kršćanke koji žive "u mudrosti Duha Svetoga. A ova ih mu-

drost vodi naprijed s ovim duhom razboritim, svetim, jedinstvenim, mnogostranim, tananim":

"To znači hoditi u životu s ovim duhom: duhom Božjim, koji nas pomaže prosuđivati, poduzimati odluke po srcu Božjem. A ovaj nam duh daje mir, uvijek". To je duh mira, duh ljubavi, duh bratstva. A upravo je to svetost. Ono što Bog traži od Abrahama - 'Mojim hodi putem i neporočan budi' (Post 17,1) - a to je taj mir. Ali na poticaj Duha Božjega i ove mudrosti. I onaj čovjek i ona žena koji hode tako, može se reći da su to mudar čovjek i žena. Mudar čovjek i mudra žena, jer idu na poticaj mudrosti Božje".

Ali u Evanđelju (Lk 17,20-25) - naglasio je Papa - "nalazimo se pred drugim duhom, suprotnim ovomu koji je od Božje mudrosti: duhu radoznalosti": "A to je kada želimo zagospodariti planovima Božjim, budućnošću, stvarima; spoznati sve, uzeti u ruku sve... Farizeji upitaše Isusa: 'Kada će doći Kraljevstvo Božje?' Radoznali! Željeli su znati nadnevak, dan... Duh radoznalosti udaljuje nas od Duha mudrosti, jer su zanimljivi samo detalji, novosti, sitne vijesti svakoga dana". A "duh radoznalosti nije dobar duh: to je duh rastresenosti, udaljavanja od Boga, duh pretjerana govora. Isus nam također želi reći jednu zanimljivu stvar: ovaj svjetovni duh radoznalosti vodi nas u smutnju".

Radoznalost nas - prosljedio je Papa - potiče da želimo osjetiti da je Gospodin ovdje ili da je ondje; ili da nam kaže: "A ja poznajem jednoga vidioca, jednu vidjelicu koja prima pisma od Gospe, poruke od Gospe". I Papa komentira: "Pa, gle, Gospa je Majka! I sve nas voli. Ona nije ravnateljica poštanskoga ureda da šalje poruke svakoga dana". "Ove novotarije - tvrdi - udaljuju od

Evandjelja, udalečuju od Duha Svetoga, udaljuju od mira i mudrosti, od slave Božje, od ljepote Božje". Zašto "Isus kaže da Kraljevstvo Božje ne dolazi tako da privuče pozornost: dolazi u mudrosti". "Kraljevstvo je Božje među vama!", kaže Isus: "to je ovo djelovanje Duha Svetoga koji nam daje mudrost, koji nam daje mir". Kraljevstvo Božje ne dolazi u pomutnji, kao što Bog ne govoraše Iliji u vjetru, u vihoru" nego "mu govoraše u blagom povjetarcu, povjetarcu mudrosti":

"Tako sveta Terezija - od Maloga Isusa - govorila je da se ona morala uvijek zaustaviti pred

duhom radoznalosti. Kada je razgovarala s nekom drugom sestrom a ova je sestra pripovijedala neku priču, nešto o obitelji, o narodu, koji put prelazila je na drugi predmet i ona je imala želju čuti kraj te priče. Ali je osjećala da ono nije bio duh Božji, jer je bio duh rastresenosti, radoznalosti. Kraljevstvo je Božje među nama: ne tražiti čudne stvari, ne tražiti novotarije ovom svjetovnom radoznalošću. Pustimo da nas Duh vodi naprijed, s onom mudrošću koja je blagi povjetarac. To je Duh Kraljevstva Božjeg, o kojem govori Isus. Tako budi!

I.
DOKUMENTI SVETE STOLICE

MOĆ I MILOSTI

Nerazrješivost ženidbe i rasprava o razvedenim i ponovno vjenčanim osobama i o sakramentima

Nakon najave Treće Opće izvanredne Biskupske sinode, koja će se održati u listopadu 2014., o pastoralu obitelji, uslijedili su različiti interventi, posebno o pitanju razvedenih i ponovno vjenčanih vjernika. Kako bi se smireno produbila sve nazočnija tema pastoralnoga praćenja tih vjernika, u skladu s katoličkim naukom, objavljujemo opširan prilog nadbiskupa prefekta Kongregacije za nauk vjere.

Proučavanje problema vjernika koji su nakon razvoda sklopili novu civilnu ženidbu nije nov, i Crkva ga je uvijek pratila s velikom ozbiljnošću, s nakanom pomoći dotičnim osobama, jer ženidba je sakrament koji duboko prožima ljudsku osobnu, društvenu i povijesnu realnost. Budući da raste broj takvih osoba u zemljama drevne kršćanske tradicije, posrijedi je pastoralni problem velikih dimenzija. Danas se vjernici vrlo ozbiljno pitaju: zar Crkva ne može pristati, uz određene uvjete, na posluživanje sakramenata razvedenim i ponovno vjenčanim vjernicima? Jesu li Crkvi ruke zauvijek vezane u odnosu na to pitanje? Jesu li teolozi zaista razmotrili sve sadržaje, zahtjeve i posljedice u tom pogledu?

Tim se pitanjima treba baviti u skladu s katoličkim naukom o braku. Potpuno odgovoran pastoralni pristup pretpostavlja teologiju koja se prepušta Bogu koji se objavljuje "stavljajući mu na raspolaganje potpuno i odano služenje uma i volje, i dajući slobodan pristanak Objavi koju je on dao".¹ Kako bi autentičan nauk Crkve bio razumljiv, moramo poći od Božje Riječi, koja je sadržana u Svetom Pismu, izložena u Tradiciji Crkve i protumačena na obvezujući način u Učiteljstvu.

Svjedočanstvo Svetoga Pisma

Promatranje našega pitanja izravno u Starom Zavjetu nije bez poteškoća, jer se ženidba tada još

nije smatrala sakramentom. Ipak, Božja je riječ u Starom Zavjetu značajna s obzirom na to i za nas, jer Isus pripada toj tradiciji, i argumentira polazeći od nje. U Dekalogu se nalazi zapovijed: "Ne učini preljuba" (Izl 20,14), ali drugdje se razvod smatrao mogućim. Prema Ponovljenom zakonu 24,1-4, Mojsije utvrđuje da čovjek može izdati ženi otpusno pismo i poslati je iz svoje kuće, ako ona više ne nalazi milosti u njegovim očima. Nakon toga, i čovjek i žena mogu sklopiti novu ženidbu. Uz dopuštenje razvoda, međutim, u Starom se Zavjetu nalazi i određena neugoda prema takvoj praksi. Usporedba koju proroci prave između Jahvina saveza s Izraelom i ženidbene veze, sadrži ne samo ideal monogamije, nego i ideal nerazrješivosti. Prorok Malahija izražava to s jasnoćom: "Ne budi nevjeran ženi svoje mladosti (...), ženi tvoga saveza" (Mal 2,14-15).

Prijepori s farizejima dali su, iznad svega, Isusu povoda da se bavi ovom temom. On se izričito ogradio od starozavjetne prakse razvoda, koju je Mojsije dopuštao jer su muškarci "tvrda srca", te se ponovno pozvao na izvornu Božju volju: "Od početka stvorenja muško i žensko stvori ih. Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo (...). Što dakle Bog združi, čovjek neka ne rastavlja" (Marko 10,5-9; usp. Matej 19,4-9; Luka 16,18).

Katolička se Crkva, u svom nauku i svojoj praksi, trajno pozivala na Isusove riječi o nerazr-

¹ Drugi vatikanski koncil, Dogmatska konstitucija *Dei Verbum*, br. 5.

ješivosti ženidbe. Vezu koja intimno i uzajamno spaja supružnike ustanovio je sam Bog. Radi se stoga o realnosti koja dolazi od Boga, i koja više nije u čovjekovoj raspoloživosti.

Neki egzegete danas smatraju da su već u apostolska vremena ove Gospodinove izreke bile primjenjivane s određenom fleksibilnošću: osobito ako je u pitanju *pornèia* (bludništvo, usp. Mt 5,32; 19,9) i u slučaju rastave između kršćanskoga i nekršćanskoga supružnika (usp. 1 Kor 7,12-15). Klauzule su o bludništvu bile predmetom prijepornih rasprava na području egzegeze, još od početka. Mnogi su uvjereni da se ne radi o iznimkama od nerazrješivosti ženidbe, nego o nevaljanim bračnim vezama. U svakom slučaju, Crkva ne može temeljiti svoj nauk i svoju praksu na kontroverznim egzegetskim pretpostavkama. Ona se mora držati jasna Kristova nauka.

Pavao određuje zabranu razvoda kao izričitu Kristovu volju: "A oženjenima zapovijedam, ne ja, nego Gospodin: žena neka se od muža ne rastavlja - ako se ipak rastavi, neka ostane neudana ili neka se s mužem pomiri - i muž neka ne otpušta ženu" (1 Kor 7,10-11). U isto vrijeme, oslanjajući se na vlastiti auktoritet, Pavao dopušta da se nekršćanska osoba može rastaviti od svoga supružnika koji postane kršćanin. U tom slučaju, kršćanin nije više "podložan ropstvu", nije više vezan ostati neoženjen/neudana (1 Kor 7,12-16).

Polazeći od ovoga stava, Crkva je priznala da je samo ženidba između muškarca i žene koji su kršteni sakrament u pravom smislu, i samo za njih vrijedi bezuvjetna nerazrješivost. Ženidba je nekrštenih zaista određena za nerazrješivost, ali se može razriješiti u određenim okolnostima, zbog većega dobra (*privilegium Paulinum*). Ne radi se, dakle, o iznimci od Gospodnjega nauka: nerazrješivost sakramentalne ženidbe, ženidbe u okviru Kristova otajstva, i dalje ostaje.

Poslanica je Efežanima od velika značenja za biblijsko utemeljenje sakramentalnoga razumijevanja ženidbe, gdje se tvrdi: "Muževi, ljubite svoje žene kao što je Krist ljubio Crkvu te sebe predao za nju" (Ef 5,25). I malo dalje, Apostol piše: "Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; dvoje njih bit će jedno tijelo. Otajstvo je to veliko! Ja smjeram na Krista i na Crkvu" (Ef 5,31-32). Kršćanska je ženidba učinkovit znak saveza između Krista i Crkve. Ženidba među krštenima jest sakrament, jer označuje i priopćuje milost ovoga saveza.

Svjedočanstvo crkvene Predaje

Crkveni oci i Koncili donose potom važno svjedočanstvo u razvoju crkvenoga stava. Prema ocima, biblijske su upute obvezujuće. Oni odbacuju civilne zakone o razvodu kao nespojive s Isusovim zahtjevom. Otačka Crkva, poslušna Evandjelju, odbija razvod i drugu ženidbu; s obzirom na to pitanje, svjedočanstvo je otaca nedvosmisleno.

U otačko doba, rastavljeni vjernici koji su bili civilno ponovno vjenčani, nisu bili pripuštani na sakramente, čak ni nakon razdoblja pokore. Neki otački tekstovi daju naslutiti da zloporabe nisu uvijek bile strogo odbijane, i da su se katkada tražila pastoralna rješenja za vrlo rijetke granične slučajeve.

Kasnije je u nekim područjima, poglavito zbog rastuće uzajamne ovisnosti između Crkve i države, dolazilo do većih kompromisa. Na Istoku je ovaj razvoj nastavio svojim tijekom, i doveo, osobito nakon odvajanja od Petrove Stolice, do sve liberalnije prakse. Danas u pravoslavnim Crkvama postoje brojni razlozi za razvod, čije je opravdanje uglavnom *oikonomia*, pastoralna popustljivost u pojedinim teškim slučajevima, što otvara put za drugu ili treću ženidbu, s pokorničkim karakterom. Ova praksa nije u skladu s Božjom voljom, jasno izraženom u Isusovim riječima o nerazrješivosti ženidbe, što predstavlja ekumensko pitanje koje ne treba podcijeniti.

Na Zapadu, gregorijanska se reforma usprotivila ovim liberalnim težnjama, i dala nov zamah izvornom razumijevanju Pisma i Otaca. Katolička je Crkva branila apsolutnu nerazrješivost ženidbe, čak i po cijenu velikih žrtava i patnja. Do raskola "Crkve u Engleskoj", odvojene od Petrova nasljednika, nije došlo zbog doktrinarnih razlika, nego zato što Papa, poslušan Isusovim riječima, nije mogao udovoljiti zahtjevu kralja Henrika VIII. s obzirom na razrješenje njegove ženidbe.

Tridentski je koncil potvrdio nauk nerazrješivosti sakramentalne ženidbe i razjasnio da ona odgovara evanđeoskom nauku.² Ponekada se smatra da je Crkva *de facto* tolerirala istočnu praksu, ali to ne odgovara istini. Kanonisti su uvijek govorili o tome kao o zloporabi, i postoje svjedočanstva o pojedinim skupinama pravoslavnih kršćana koji su, kada bi postajali katolicima,

² Usp. DENZINGER-HÜNERMANN, br. 1807.

morali potpisati ispovijest vjere, izričito navodeći nemogućnosti sklapanja druge ili treće ženidbe.

Drugi je vatikanski koncil ponovno izložio teološki i duhovno dubok nauk o ženidbi u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu, iznoseći s jasnoćom i načelom njezine nerazrješivosti. Ženidba se shvaća kao potpuno tjelesno i duhovno zajedništvo života i ljubavi između muškarca i žene, koji se uzajamno daruju jedno drugomu kao osobe. Osobnim činom slobodna i uzajamna pristanka nastaje božanski ustrojena stalna ustanova, uređena na dobro supružnika i njihova potomstva, i neovisna o ljudskoj samovolji: "To intimno sjedinjenje kao uzajamno darivanje dviju osoba a i dobro djece zahtijevaju punu vjernost bračnih drugova i njihovo nerazdruživo jedinstvo".³

Po sakramentu, Bog supružnicima podjeljuje posebnu milost: "Kao što je, naime, nekoć sam Bog savezom ljubavi i vjernosti prišao svome narodu, tako sada Spasitelj ljudi i Zaručnik Crkve dolazi u susret kršćanskim supružima po sakramentu ženidbe. Ostaje i nadalje s njima da se u međusobnom predanju stalnom vjernošću ljube".⁴

Po sakramentu nerazrješivost ženidbe postiže nov i dublji smisao: postaje slika Božje ljubavi za svoj narod i slika Kristove neopozive ljubavi prema svojoj Crkvi.

Ženidba se može razumjeti i živjeti kao sakrament samo u kontekstu Kristova otajstva. Ako se ženidba sekularizira, ili ako je se smatra posve naravnom zbiljom, pristup njezinoj sakramentalnosti ostaje zapriječen. Sakramentalna ženidba pripada redu milosti, i uvrštava se u konačno zajedništvo ljubavi između Krista i Njegove Crkve. Kršćani su pozvani proživljavati svoju ženidbu u eshatološkom horizontu, dolaska kraljevstva Božjega u Isusu Kristu, utjelovljenoj Riječi Božjoj.

Svjedočanstvo Učiteljstva u nedavnu razdoblju

Još uvijek temeljnim tekstom apostolske pobudnice *Familiaris consortio*, koju je objavio papa Ivan Pavao II., 22. studenoga 1981., nakon Biskupske sinode o kršćanskoj obitelji u suvremenom svijetu, izričito je potvrđen dogmatski nauk

Crkve o ženidbi. S pastoralnoga gledišta, poslijesinodalna se pobudnica bavi također brigom za vjernike koji su ponovno civilno vjenčani, ali koji su još vezani ženidbom crkveno valjanom. Papa je pokazao visok stupanj brige i pozornosti.

U br. 84 ("Razvedeni i ponovno oženjeni") izložena su sljedeća načela:

1. Pastiri u dušobrižništvu obvezni su, zbog ljubavi prema istini, "dobro razlikovati situacije". Ne može se sve i svakoga procjenjivati na isti način.

2. Pastiri i zajednica dužni su s "velikom ljubavlju" pomoći vjernicima u takvu stanju; oni također pripadaju Crkvi, imaju pravo na dušobrižništvo i moraju biti u mogućnosti sudjelovati u životu Crkve.

3. Pripuštanje Euharistiji, međutim, ne može im se odobriti. Za to se navode dva razloga: a) "jer je njihovo stanje i njihov životni položaj u objektivnoj suprotnosti sa zajedništvom ljubavi između Krista i Crkve, što je označeno i uprisutnjeno u Euharistiji"; b) "ako se te osobe pripuste Euharistiji, vjernici bi bili uvedeni u zabludu i krivo bi shvaćali nauk Crkve o nerazrješivosti ženidbe". Pomirenje u sakramentu pokore - koje bi otvorilo put sakramentu Euharistije - može se udijeliti jedino na temelju kajanja za ono što se dogodilo, i na temelju raspoloživosti za "takav život koji nije u suprotnosti s nerazrješivošću ženidbe". Konkretno to znači da, kada se novo udruživanje, iz ozbiljnih razloga - na primjer radi odgoja djece - ne može rastaviti, tada partneri preuzimaju "obvezu da žive u potpunoj suzdržljivosti".

4. Zbog teološko-sakramentalnih razloga, a ne zbog zakonskih prisiljavanja, kleru je izričito zabranjeno, dokle god traje valjanost prve ženidbe, održavati "bilo kakav obred" za razvedene koji su ponovno civilno vjenčani.

Pismo Kongregacije za nauk vjere o primanju pričesti za vjernike koji su razvedeni i ponovno vjenčani, od 14. rujna 1994., potvrdilo je da se praksa Crkve u ovom predmetu "ne može mijenjati na temelju različitih okolnosti".⁵ Između ostaloga, razjašnjava se da takvi vjernici ne bi trebali pristupati svetoj pričesti na temelju suda svoje savjesti: "Ako bi takav vjernik smatrao da je to ipak moguće, pastiri i ispovjednici (...) strogo su dužni upozoriti ga da takav sud savjesti izravno protuslovi crkvenom nauku".⁶ U slučaju sumnji

³ *Gaudium et spes*, br. 48.

⁴ Isto.

⁵ *Pismo Kongregacije...*, br. 5.

⁶ Isto, br. 6.

o valjanosti neuspjele ženidbe, to trebaju utvrditi sudska tijela mjerodavna za ženidbene slučajeve.⁷

Od temeljne je važnosti da se "brižnom ljubavlju čini sve što može vjernike koji se nalaze u neurednim bračnim prilikama utvrđivati u ljubavi Krista i Crkve. Samo će im tako biti moguće potpuno prihvaćati poruku kršćanskoga braka i u vjeri podnositi patnju svoga stanja. U pastoralnoj djelatnosti treba poduzeti sve napore da ljudi dobro shvate kako nije riječ ni o kakvoj diskriminaciji, nego samo o potpunoj vjernosti volji onoga Krista koji nam je iznova predao i povjerio nerazrješivost braka kao Stvoriteljev dar".⁸

U poslijesinodalnoj pobudnici *Sacramentum caritatis*, od 22. veljače 2007., Benedikt XVI. preuzima i promiče rad prethodne Biskupske sinode o Euharistiji. On govori o stanju razvedenih i ponovno vjenčanih vjernika u br. 29, gdje se ne ustručava opisati to kao "osjetljiv i složen pastoralni problem". Benedikt XVI. naglašava "praksu Crkve, utemeljenu na Svetom Pismu (usp. Mk 10,2-12), da ne pripušta sakramentima rastavljene i ponovno vjenčane", ali u isto doba moli pastire da posvete "posebnu skrb" prema takvim osobama "u želji da njeguju, koliko god je to moguće, kršćanski stil života sudjelovanjem na svetoj Misi (iako bez primanja pričesti), slušanjem Božje riječi, euharistijskim klanjanjem, molitvom, sudjelovanjem u životu zajednice, povjerljivim razgovorima sa svećenikom ili učiteljem duhovnoga života, vršenjem djela ljubavi, djelima pokore i kršćanskim odgojem djece". Ponavlja se da, ako postoje sumnje u valjanost prekinuta zajedništva ženidbenoga života, to trebaju pozorno ispitati mjerodavni ženidbeni sudovi.

Suvremeni je mentalitet uvelike u sukobu s kršćanskim razumijevanjem ženidbe, osobito u pogledu njezine nerazrješivosti i otvorenosti životu. Budući da su mnogi kršćani pod utjecajem takva kulturalnog konteksta, ženidbe su u naše vrijeme vjerojatno nevaljane češće negoli u prošlosti, jer nedostaje volje za ženidbom u smislu katoličkoga ženidbenog nauka, a i pripadnost životnom kontekstu vjere znatno je smanjena. Stoga je važna provjera valjanosti ženidbe, i ona može pomoći rješanju problema.

Ondje gdje se ne može utvrditi ništetnost ženidbe, moguće je odrješenje i euharistijska pričest, ako se slijedi odobrena crkvena praksa da

se nastoji živjeti zajedno "kao prijatelji, kao brat i sestra". Blagoslove neregularnih zajednica treba "izbjegavati u svakom slučaju (...) kako među vjernicima ne bi nastale smutnje s obzirom na vrijednosti ženidbe". Blagoslov (*benedictio*: odobrenje od Boga) odnosa koji se protivi božanskoj volji jest proturječje samo po sebi.

U propovijedi izgovorenoj u Milanu, 3. lipnja 2012., u prigodi sedmoga Svjetskog susreta obitelji, Benedikt XVI. navratio se na ovaj bolan problem: "Želio bih uputiti riječ i onim vjernicima koji su, premda prihvaćaju nauk Crkve o obitelji, obilježeni bolnim iskustvima neuspjeha i rastave. Znajte da vas Papa i Crkva podržavaju u vašoj mucu. Ohrabrujem vas da ostanete sjedinjeni s vašim zajednicama, dok želim da biskupije ostvare primjerene inicijative za prihvaćanje i blizinu".

Posljednja Biskupska sinoda na temu Nova evangelizacija za prenošenje kršćanske vjere (7.-28. listopada 2012.), nanovo se bavila stanjem vjernika koji su, nakon neuspjeha zajedništva ženidbenoga života - neuspjeha ženidbe, koja i dalje postoji kao sakrament - ušli u novu zajednicu i žive zajedno bez sakramentalna ženidbenoga veza. U završnoj poruci, sinodalni su se oci obratili takvim vjernicima ovim riječima: "Svima njima želimo reći da Gospodinova ljubav ne napušta nikoga, da ih i Crkva voli i da je ona kuća dobrodošlice za sve, da oni ostaju članovi Crkve, čak i ako ne mogu primati sakramentalno odrješenje i Euharistiju. Neka naše katoličke zajednice primaju sve koji žive u takvome stanju i podržavaju sve koji su na putu obraćenja i pomirenja."

Antropološka i teološko-sakramentalna razmatranja

Nauk o nerazrješivosti ženidbe često se susreće s nerazumijevanjem u sekulariziranu okruženju. Ondje gdje su izgubljene temeljne postavke kršćanske vjere, puka konvencionalna pripadnost Crkvi više nije u stanju voditi prema važnim životnim odlukama ili pružati ikakvu potporu usred ženidbenih kriza, kao i u krizama svećeništva i posvećena života. Mnogi se pitaju: kako se mogu za čitav život vezati uz jednu ženu / jednog muža? Tko može reći što će biti za deset, dvadeset, trideset, četrdeset godina? Je li uopće moguća definitivna veza sa samo jednom osobom?

⁷ Usp. Isto, br. 9.

⁸ Isto, br. 10.

Brojna iskustva narušenih ženidbenih zajednica u današnjici, osnažuju skepticizam u mladeži u pogledu definitivnih životnih odluka.

S druge strane, ideal vjernosti između jednoga muškarca i jedne žene, utemeljen na redu stvaranja, nije izgubio ništa od svoje privlačnosti, kako pokazuju nedavna istraživanja među mladima. Veći dio njih teži za stabilnom i trajnom vezom, što odgovara i duhovnoj i moralnoj čovjekovoj naravi. Također, treba spomenuti antropološku vrijednost nerazrješive ženidbe: ona izvlači supružnike iz samovolje i iz tiranije osjećaja i duhoraspoloženja; pomaže im suočiti se s osobnim poteškoćama i nadići bolna iskustva; štiti nadasve djecu, koja trpe najveću patnju zbog raspada braka.

Ljubav je nešto više od osjećaja ili nagona; u njezinoj je naravi sebedarje. U bračnoj ljubavi, dvije osobe svjesno i voljno jedno drugomu kaže: samo ti - i ti zauvijek. Riječ Gospodnja: "Što je Bog združio", odgovara obećanju para: "Uzimam tebe za svoga muža... Uzimam tebe za svoju ženu... Ljubit ću te i poštovati u sve dane života svoga, dok nas smrt ne rastavi". Svećenik blagoslivlje savez koji su supružnici zapečatili između sebe pred Bogom. Tko god sumnja da ženidbeni vez ima ontološku kvalitetu, neka nauči iz Božje riječi: "Stvoritelj od početka muško i žensko stvori ih i reče: Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo? Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo" (Mt 19,4-6).

Za kršćane vrijedi činjenica da ženidba krštenika, ugrađenih u Tijelo Kristovo, ima sakramentalan karakter, i stoga predstavlja nadnaravnu zbilju. Jedan od najtežih pastoralnih problema sastoji se u tome da danas mnogi prosuđuju ženidbu isključivo po svjetovnim i pragmatičnim kriterijima. Tko razmišlja po "duhu svijeta" (1 Kor 2,12), ne može razumjeti sakramentalnost ženidbe. Crkva na sve veće pomanjkanje razumijevanja svetosti ženidbe ne može odgovoriti pragmatičnom prilagodbom na nešto što se čini neizbježnim, nego samo povjerenjem u "Duha koji je od Boga da znamo čime nas je obdario Bog" (1 Kor 2,12). Sakramentalna je ženidba svjedočanstvo moći milosti, koja preobličuje čovjeka i priprema cijelu Crkvu za sveti grad, novi Jeruzalem, Crkvu opremljenu "kao zaručnica koja čeka svoga muža" (Otk 21,2).

Evangelje o svetosti ženidbe ima se naviještati s proročkom hrabrošću. Prilagođavajući se duhu vremena, mlak prorok traži svoje spasenje, ali ne spasenje svijeta u Isusu Kristu. Vjernost bračnim obećanjima proročki je znak Božjega spasenja koje Bog daruje svijetu: "Tko može shvatiti, neka shvati" (Mt 19,12). Po sakramentalnoj milosti, ženidbena se ljubav pročišćava, jača i raste: "Ta ljubav koju potvrđuje uzajamna vjernost a nadsve posvećuje Kristov sakrament, ostaje nerazrješivo vjerna tijelom i dušom u sreći i nesreći. Zato isključuje svaki preljub i svaki razvod".⁹ Supružnici, dakle, sudjelujući u snazi sakramenta braka, u definitivnoj i neopozivoj Božjoj ljubavi, mogu biti svjedocima vjerne ljubavi Božje, njegujući stalno svoju ljubav u životu vjere i milosrdne ljubavi.

Istina, postoje situacije - svaki dušobrižnik to zna - u kojima bračni suživot postaje praktično nemoguć zbog teških razloga, kao što su, na primjer, slučajevi psihičkoga ili fizičkoga nasilja. U tim bolnim situacijama Crkva je uvijek dopuštala da se supružnici mogu rastaviti i više ne živjeti zajedno. Treba ipak napomenuti da ženidbeni vez valjano sklopljena braka ostaje stabilan pred Bogom, i pojedine strane nisu slobodne sklopiti novu ženidbu, dok je god drugi supružnik živ. Pastiri i kršćanske zajednice moraju se stoga zalagati oko promicanja pomirenja na svaki način, i u takvim slučajevima, ili, ako to nije moguće, pomagati takvim osobama kako bi se s poteškoćama nosile u vjeri.

Teološko-moralne primjedbe

Sve se češće predlaže da odluku o odlasku ili ne odlasku na pričest treba ostaviti savjesti razvedenih i ponovno vjenčanih vjernika. Taj argument, koji se temelji na problematičnu konceptu "savjesti", već je odbijen u pismu Kongregacije iz 1994. Naravno, na svakom slavlju Mise vjernici trebaju provjeriti u svojoj savjesti mogu li primiti pričest, mogućnost kojoj se postojanje teškoga neispovjedena grijeha uvijek protivi. Oni imaju istodobno obvezu formirati svoju savjest i usklađivati je s istinom; na taj način mogu u posluhu slušati nauk Crkve, koji im pomaže "ne skretati s istine o čovjekovu dobru, nego radije, posebno u težim pitanjima, dostizati istinu sa sigurnošću i ostati u njoj".¹⁰

⁹ *Gaudium et spes*, br. 49.

¹⁰ Ivan Pavao II., enciklika *Veritatis splendor*, br. 64.

Ako su razvedene i ponovno vjenčane osobe subjektivno u savjesti sigurne da prethodna ženidba nije bila valjana, to treba objektivno dokazati pred mjerodavnim ženidbenim sudom. Ženidba se ne tiče samo odnosa između dviju osoba i Boga, nego je i stvarnost Crkve, sakrament, o čijoj valjanosti ne odlučuje pojedinac za sebe, nego Crkva u koju je utjelovljen po vjeri i krštenju. "Ako je prethodni brak razvedenih i ponovno vjenčanih vjernika bio valjan, ova se njihova zajednica ni u kojem slučaju ne može smatrati zakonitom, a primanje se sakramenata ne može temeljiti na unutrašnjim razlozima. Savjest je pojedinaca beziznimno vezana ovom normom".¹¹

Čak se ni nauk epikeje, prema kojemu zakon može općenito biti valjan, ali ne može uvijek odgovarati ljudskom djelovanju, ne može primjenjivati u tom slučaju, jer je nerazrješivost ženidbe norma božanskoga prava, kojim ne može raspolagati auktoritet Crkve. Ona ima, ipak, punu vlast - u skladu s Pavlovom povlasticom - razjasniti koji se uvjeti moraju zadovoljiti kako bi ženidba bila nerazrješiva u smislu koji joj je pripisao Isus. Na temelju toga, Crkva je ustanovila zapreke za ženidbu koje su razlog ženidbene nevaljanosti, i postavila je detaljnu sudsku proceduru.

Milosrđe je još jedan argument na koji se priziva radi pripuštanja razvedenih i ponovno vjenčanih na sakramente. Budući da se sam Isus solidarizirao s pačenicima, darujući im svoju milosrdnu ljubav, milosrđe bi stoga trebalo biti poseban znak autentična nasljedovanja. Ovo je točno, ali je to slab argument u teološko-sakramentalnim stvarima, jer je čitavo sakramentalno uređenje djelo božanskoga milosrđa i ne može se opozvati pozivajući se na isto načelo na kojem ono počiva.

Po onome što objektivno zvuči kao lažan poziv na milosrđe, riskira se obezvrjeđenje slike Božje, prema kojoj Bog ne može ništa drugo činiti nego praštati. Božjemu otajstvu pripadaju, osim milosrđa, također svetost i pravda; ako se prikriju ove Božje odlike, i ako se s ozbiljnošću ne uzme stvarnost grijeha, ne može se onda ljudima prenijeti ni Božje milosrđe.

Isus je susreo preljubicu s velikim suosjećanjem, ali joj je i rekao: "Idi, i odsada više nemoj

griješiti" (Iv 8,11). Božje nas milosrđe ne oslobađa od Božjih zapovijedi i crkvenih pravila; štoviše, ono daje snagu milosti za njihovo puno pridržavanje, za ustajanje nakon pada, i za savršen život na sliku nebeskoga Oca.

Pastoralna skrb

Ako, zbog unutarnje naravi sakramenata, nema mogućnosti njihova primanja od strane razvedenih i ponovno vjenčanih, u korist tih vjernika treba uložiti dodatne pastoralne napore, kako bi se oni pridržavali pravila proizišlih iz Objave i crkvenoga nauka. Put kojim Crkva usmjera takve osobe nije lagan, ali oni moraju znati da Crkva, kao zajednica ozdravljenja i spasenja, prati njihovo putovanje. Svojim opredjeljenjem za pridržavanje crkvene prakse i neodlaskom na pričest, supružnici daju svoje svjedočanstvo o nerazrješivosti ženidbe.

Briga za razvedene i ponovno vjenčane ne smije se svesti samo na pitanje primanja Euharištije. Radi se o širokom pastoralu, koji pokušava udovoljiti potrebama u različitim okolnostima. Važno je podsjetiti se, u tom pogledu, da osim sakramentalne pričesti, postoje i drugi načini zajedništva s Bogom.

Sjedinjenje s Bogom postiže se kada mu se obraća u vjeri, u nadi, i u ljubavi, u kajanju i u molitvi. Bog može dati svoju blizinu i svoje spasenje ljudima na različitim putovima, čak i ako se nađu u proturječnim životnim okolnostima. Kako naglašavaju nedavni dokumenti Učiteljstva, dušobrižnici i kršćanske zajednice pozvani su prihvaćati osobe koje žive u neregularnim okolnostima s otvorenošću i srdačnošću, stajati uz njih sa suosjećanjem i s pomoću, i dati im osjetiti ljubav Dobroga pastira. Ako je pastoralna skrb ukorijenjena u istini i ljubavi, uvijek će i iznova na ovom području pronaći put da se njime ide, kao i ispravne oblike.

Gerhard Ludwig Müller

Članak je najprije objavljen u njemačkom Die Tagespost, 15. lipnja 2013., br. 72, str. 6-8, a 23. listopada u vatikanskom L'Osservatore Romano na više jezika. /Preveo: M. Glibić/

¹¹ Kard. Joseph Ratzinger, "O pastoralu razvedenih i ponovno vjenčanih", članak objavljen u nizu Kongregacije za nauk vjere (Documenti e Studi, 17), Libreria Editrice Vaticana, 1998; ponovno objavljen od naslovom "Pastoral ženidbe mora biti utemeljen na istini", u: L'Osservatore Romano, 30. studenoga 2011., str. 4-5.

KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE BISKUPIMA SAD-A MEĐUGORJE: OZBILJNO PONOVO UPOZORENJE

Tiskovni ured Američke Biskupske Konferencije, Catholic News Service, objavio je vijest da je 21. listopada 2013. Apostolski nuncij u SAD-u msgr. Carlo Maria Viganò, na traženje Prefekta Kongregacija za nauk vjere, nadbiskupa Gerharda Ludwiga Müllera, obavijestio msgr. Ronnya Jenkinsa, Generalnoga tajnika Biskupske Konferencije SAD-a sljedećim službenim dopisom:

APOSTOLSKA NUNCIJATURA U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA
3339 Massachusetts Avenue, N.W.
Washington, D.C. 20008-3610

21. listopada 2013.
PN 3980

Prečasni monsinjore Jenkins,

Pišem Vam na zahtjev preuzvišenoga gospodina msgr. Gerharda Ludwiga Müllera, prefekta Kongregacije za nauk vjere, koji traži da se Biskupe Sjedinjenih Američkih Država, još jednom (usp. moje pismo od 27. veljače 2013., pod istim brojem protokola) upozna s ovim što slijedi. Tako, Njegova Preuzvišenost želi obavijestiti Biskupe da jedan od takozvanih vidjelaca iz Međugorja, gosp. Ivan Dragičević, ima zakazana pojavljivanja u određenim župama diljem zemlje, tijekom kojih će držati prezentacije o međugorskom fenomenu. Očekuje se, štoviše, da će gosp. Dragičević imati "ukazanja" tijekom ovih zakazanih termina.

Kao što Vam je dobro poznato, Kongregacija za nauk vjere provodi postupak istraživanja određenih doktrinarnih i disciplinarnih vidova "međugorskoga fenomena". Zbog toga razloga, Kongregacija je ustvrdila da, u pogledu vjerodo-

stojnosti dotičnih "ukazanja", svi trebaju prihvatiti izjavu Biskupa bivše Republike Jugoslavije, od 10. travnja 1991., gdje se iznosi: "Na temelju dosadašnjeg istraživanja ne može se ustvrditi da se radi o nadnaravnim ukazanjima i objavama." Iz toga dakle proizlazi da klericima i vjernicima nije dopušteno sudjelovati na sastancima, konferencijama ili javnim slavljenjima tijekom kojih se vjerodostojnost takvih "ukazanja" uzima zdravo za gotovo.

Kako bi se, stoga, izbjegao skandal i nedoumica, nadbiskup Müller moli da se Biskupe o ovome izvijesti što je prije moguće.

Iskorištavam prigodu da Vam iskažem izraze svoga dubokog poštovanja, i ostajem iskreno Vaš u Kristu

[vlastoručni potpis]
Carlo Maria Viganò
apostolski nuncij

II. IZ CRKVE U HRVATA

BEATIFIKACIJA SVEĆENIKA MIROSLAVA BULEŠIĆA

Pula, 28. rujna 2013. - Na svečani dan beatifikacije hrvatskoga svećenika don Miroslava Bulešića, u subotu 28. rujna 2013., u pulsku je Arenu stalo preko 12.000 vjernika, 35 biskupa među kojima 2 kardinala, rimski prefekt Kongregacije za proglašenje svetih Angelo Amato, i zagrebački nadbiskup Josip Bozanić. Preko 670 svećenika. Među njima su i postulador msgr. Jure Bogdan i vicepostulador msgr. Vjekoslav Milovan. Sv. Misa počela je u 11.00 sati. Mjesni ordinarij msgr. Dražen Kutleša, porečki i pulski biskup, zamolio je uzoritoga predvoditelja kard. Amata da pročita povelju pape Franje. Aplauz se prolomio Arenom na riječi kojima papa Franjo daje "Nihil obstat" da se vlč. Miroslav Bulešić, svećenik porečke i pulske biskupije, može od sada častiti kao blaženik - mučenik.

Miroslav je rođen u obitelji Mihe Bulešića i Luce r. Butković kao treće dijete od njih petero 13. svibnja 1920. u selu Čabrunići župa Svetvinčenat. Sjemeništarač u Gorici (1930./31., te u Kopru, gdje je na Petrovo 1939. maturirao. Preporučan je za studij u Rim kao "odličan mladić, inteligentan, otvoren, pobožan i dobar". Primljen je u Francuski zavod a upisao se na sveučilište Gregorijanu. Godine 1940. piše svomu duhovnom odgojitelju vlč. Ivanu Paviću: "I sami Talijani priznaju što sam, i zovu me svi hrvatskim imenom". Teologiju je završio 1943. Za prezbitera je zaređen 11. travnja 1943. u Svetvinčentu.

Svećeničke službe. Don Miroslav je dekretiran za župnika u Baderni, gdje je ostao dvije godine. Godine 1945. zapisuje u svoj Dnevnik komunističku harangu: "Od prije Božića protivnici su se digli protiv mene, smatraju moje djelovanje u apostolatu kao neku politiku. A ja sam činio samo svoju dužnost: učio sam djecu kršćanski nauk, sve sam pozivao na kršćanski život, na svetu misu, na svete sakramente... Moj Bože, opet Ti prikazujem svoj život! Neka bude Tvoja volja".

U jesen godine 1945. premješten je u Kanfanar, još veću župu. Komunisti ga žele maknuti, tj. likvidirati. Prijetnje se pojačavaju, a on je svjestan i odgovara: "Ako me ubiju, ubit će me za vjeru i Boga!"

U listopadu 1946. imenovan je podravnateljem Pazinskoga sjemeništa i profesorom na gimnaziji. Kao zaljubljeni pastoralac i župnik, teško se snalazio u sjemenišnim zidinama, ali je svako toliko izlazio u pomoć župnicima.

Ljeti 1947. zakazana je krizma u dijelu Tršćansko-koparske biskupije u istri, Zona B, s hrvatskim pučanstvom i svećenicima. Komunisti su prijetili msgr. Antonu Santinu, tršćansko-koparskom biskupu (1938.-1975.), pa je on poslao svoga izaslanika, msgr. Jakova Ukmara, kojega je potvrdila Sveta Stolica. Krizma je trebala biti u 34 župe. U Tinjanu je 19. kolovoza onemogućena "demonstracijama". U Buzetu je 23. kolovoza prigoda za sv. krizmu pretvorena u težak sukob komunističkih nasilnika s vjernicima. Komunistički su se bukači približili do oltara, a vlč. Bulešić stao je pred svetohranište i poručio nasilnicima: "Dajte ćete ići samo preko mene mrtvoga". Krizmatelj je odustao od krizme i povukao se u župni stan.

Mučeništvo u Lanišću. Sutradan, nedjelja, 24. kolovoza, zakazana je krizma u Lanišću, gdje se pripremalo još žešće nasilje. Obavljena je sv. krizma. Skupina nasilnika provalila je u župnu kuću. Provalnici su našli don Miroslava u malom sobičku. "Sasuli su na njega tuču udaraca - u glavu, u lice, po cijelom tijelu, kuda god su stigli. Kroz prozor, iza željeznih rešetaka, neki su svjedoci zgranuto promatrali to udaranje. Lice je vlč. Bulešića raskrvavljeno od otvorenih rana. Iz usta je curila krv. Dok je trajalo to silovito udaranje, dvaput se čulo kako je svećenik Miroslav zazvao: "Isuse, primi dušu moju!", poput sv. Stjepana, prvomučenika. Jedan mu je od ubojica zarinuo nož u grlo, dva puta. Bilo je to oko 11.0 sati. Ubojice

vlč. Bulešića izišle su iz kuće okrvavljenih ruku. Tijelo don Miroslava pokopano je 26. kolovoza u Lanišću, a 1958. preneseno na groblje u Svetvinčenat, te 2003. u novu grobnicu u župnoj crkvi u Svetvinčentu. Ubojica je na "sudu" oslobođen optužbe zbog ubojstva vlč. Bulešića, a osuđen na blagu kaznu zbog "krivičnog djela protiv javnog reda i mira".

Rukovodilac imperijalističke agenture. Vrijedi donijeti komunistički članak hrvatskoga književnika Zvanje Črnje (1920.-1991.) iz *Vjesnika* 30. pa ponovljenog 31. kolovoza 1947. godine: "Svećenik Bulešić je rimski đak, koji se tek god. 1944. vratio iz Vatikana, poštenu narodni svećenici čude se njegovom naglom usponu. On je za tri godine od kapelana postao najprije tajnik poznatog biskupa fašiste Radossija, a potom profesor na sveučilištu u Pazinu. Međutim, narod zna tajnu njegova uspjeha. Tu tajnu dovoljno je razotkrila činjenica, da je Bulešić bio desna ruka Radossija u pitanju borbe protiv Narodno-oslobodilačkog pokreta od 1944. godine do danas. On je bio pod-mukli kovač svih mogućih protunarodnih parola, koje su se širile u Istri i jedan od glavnih zakulisnih rukovodilaca imperijalističke agenture".

Književnik Črnja kazao je punu istinu o tom članku u pismu Mati Žmaku, 30. srpnja 1990.: "... Tekst o kojem govorite napisao sam kao novinar 'Vjesnika' po nalogu redakcije, a sve potrebne informacije, uključujući 'strogo povjerljive', dobio

sam od dra Vladimira Bakarića i Dine Zlatić. Tek nekoliko godina kasnije s užasavanjem sam shvatio da su svi podaci bili neistiniti, odnosno da sam prevaren, no kada sam pisao sporni članak nisam sumnjao u njihovu točnost. Ponio sam se, dakle, kao politički naivac, no bilo mi je samo 27 godina i mislim da je u toj dobi bilo s kojega gledišta, a osobito moralnog, čovjeku dopušteno biti naivan..." (F. Veraja, Miroslav Bulešić, svećenik i mučenik, Poreč, 2013., str. 306; s talijanskoga preveo V. Milovan).

Idealni svećenik. Kardinal Stepinac, kojega je Bulešić i kao bogoslov i kao svećenik poznao i susretao, piše don Ivanu Paviću, don Miroslavu odgojitelju, 16. kolovoza 1953. godine: "Sa velikom boli saznao sam nakon svog dolaska iz tamnice, da je ubijen vlč. g. Bulešić, taj dobri i idealni mladi svećenik. To umorstvo neće donijeti blagoslova ubojicama niti onima, po čijim su direktivama izvršili to gadno umorstvo. Žao mi je veoma da je jedan dobar radnik manje na njivi Gospodnjoj u dragoj Istri."

Crkveni procesi. Nakon dijecezanskoga (1956.-2004.) i svetostoličkoga procesa (2004.-2011.) don Miroslav Bulešić proglašen je u Puli, 28. rujna 2013., blaženikom, mučnikom.

Blaženi mučeniče don Miroslave Bulešiću, moli za nas!

(Opširniji članak u: *Crkvi na kamenu*, 11/2013., str. 17-19)

RIM: IMENOVAN VICEREKTOR SVETOGA JERONIMA

Rim, 29. listopada 2013. predsjednik Petero-članoga povjerenstva Hrvatskih biskupa s pravom na Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu, msgr. **Ante Ivas**, šibenski biskup, imenovao je vlč. **Marka Đurina**, svećenika Varaždinske biskupije, vicerektorom istoga Zavoda. Vicerektora na prijedlog spomenutih Biskupa bira biskupsko Povjerenstvo, saslušavši mišljenje Rektora zavoda sv. Jeronima. Sadašnji je rektor msgr. dr. **Jure Bogdan**, svećenik Splitsko-makarske nadbiskupije.

Vlč. Marko boravi u Zavodu sv. Jeronima, a studira od prošle akademske godine teologiju braka i obitelji na Institutu "Ivan Pavao II." na Papinskom Lateranskom sveučilištu.

Novi je vicerektor rođen 1985. u Remetincu, Varaždinska biskupija. Pohađao je sjemenišnu gimnaziju na Šalati (1999.-2003.), Katolički bogoslovni fakultet na Kaptolu u Zagrebu (2003.-2009.). Za svećenika ga je zaređio varaždinski biskup msgr. **Josip Mrzljak** 2009., kojemu je vlč. Marko bio tajnik od 2008.

Don **Željko Majić**, koji je do prošle jeseni bio vicerektor u tjednu nakon Svih Svetih uveo je novoga vicerektora u njegovu odgovornu službu.

Čestitamo i molimo Božji blagoslov i novomu vicerektoru i cijelomu Zavodu.

III.
BISKUPSKA KONFERENCIJA
BOSNE I HERCEGOVINE

PRIOPĆENJE S 59. REDOVNOGA ZASJEDANJA BISKUPSKKE KONFERENCIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Biskupi Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine održali su 4. i 5. studenog 2013. u prostorijama Nadbiskupskog ordinarijata vrhbosanskog u Sarajevu svoje 59. redovno zasjedanje pod predsjedanjem biskupa banjolučkog mons. dr. Franje Komarice, predsjednika BK BiH. Sudjelovali su svi članovi Biskupske konferencije BiH te delegati Hrvatske i Austrijske biskupske konferencije i delegat Međunarodne biskupske konferencije sv. Ćirila i Metoda koji su prenijeli pozdrave i blizinu članova spomenutih konferencija te izvijestili o najvažnijim događanjima. Posebnu zahvalnost biskupi su izrazili delegatu Hrvatske biskupske konferencije mons. Slobodanu Štambuku, biskupu hvarsko-bračko-viškom, jer je za Misno slavlje u sarajevskoj katedrali, 3. studenog iz Biskupijskog muzeja u Hvaru donio kalež i pliticu koje je pretposljednji bosanski kralj Stjepan Tomaš darovao hvarskom biskupu Tomi Tomasi-niju u znak zahvalnosti za uspješno posredovanje između njega i tadašnjeg pape Eugena IV.

Prvog dana zasjedanja s biskupima se susreo apostolski nuncij u Bosni i Hercegovini mons. Luigi Pezzuto koji im je izrazio zahvalnost i potporu za njihovo služenje u složenom socijalno-političkom i gospodarskom kontekstu. Zamolio ih je da svećenicima, redovnicima i redovnicama prenesu njegov poticaj da budu ujedinjeni u crkvenom zajedništvu jer ono čini evanđeosku poruku učinkovitom. Izrazio je potporu biskupima u njihovu nastojanju oko trajne formacije klera kao i sustavnog odgoja budućih svećenika.

Biskupi su konstatali da su provedeni zaključci s prošlog zasjedanja te saslušali izvješća svojih delegata: s plenarnog zasjedanja Vijeća europskih biskupskih konferencija (CCEE), koje je održano od 3. do 6. listopada 2013. u Bratislavi; i s biskupskog redjenja mons. Josepha Arshada, novoga biskupa Faisalabada u Pakistanu, bivšeg savjetnika u Apostolskoj nuncijaturi u Bosni i

Hercegovini. Odredili su i svoje delegate za buduće važne susrete te dogovorili termine budućih zajedničkih susreta.

Biskupi su prihvatili prijedlog prijevoda novoga dodatka u trima euharistijskim molitvama i načina umetanja dodataka u II., III. i IV. euharistijsku molitvu prema kojima bi se, poslije imena Blažene Djevice Marije, dodalo ime sv. Josipa, zaručnika Blažene Djevice Marije. Prijedlog je ujednačen s Hrvatskom biskupskom konferencijom te će biti poslan Kongregaciji za bogoštovlje radi dobivanja odobrenja koje je potrebno imati prije uvođenja novih obrazaca u liturgijsku praksu.

Saslušavši izlaganje u vezi s katoličkim naukom o politici kao služenju općem dobru, biskupi su se osvrnuli na trenutno stanje.

Osvrnuvši se na Godinu vjere, koja uskoro završava, biskupi su izrazili zahvalnost svima koji su pokretali razne katehetske, pastoralne, liturgijske i druge akcije po župama te na učilištima i samostanima koji će sigurno donijeti svoje plodove. Potiču ih da nastave raditi na odgajanju za osobnu i aktivnu vjeru kod vjernika - osobito kod obitelji i mladih.

Biskupi su slavili Misu, 3. studenog 2013. u sarajevskoj katedrali te molili za pokojne nad/biskupe, svećenike, redovnike i redovnice kao i za sve koji su tijekom stoljeća stradali zbog vjere u Krista i vjernosti Katoličkoj Crkvi. Misu je predvodio i pod njom propovijedao kardinal Puljić. Također su, 4. studenog u kapeli Vrhbosanskog bogoslovnog sjemeništa slavili Euharistiju. Misu je predvodio kardinal Puljić, a propovijedao biskup Štambuk. Dana 4. studenog u zgradi Vrhbosanskog bogoslovnog sjemeništa bili nazočni na prigodnom izlaganju koje je, u povodu 550 godina od pada Bosne, održao dr. sc. fra Andrija Zirdum na temu: *Katolička Crkva u vrijeme pada Bosne pod Osmanlije 1463. godine.*

Tajništvo BK BiH

POZIV KOMISIJE JUSTITIA ET PAX ZA IZLAZAK NA REFERENDUM I GLASOVANJE "ZA"

Komisija Justitia et pax (Pravda i mir) Biskupske konferencije BiH sa svoje sjednice održane, 30. studenoga 2013. u Sarajevu uputila je poziv svim građanima Bosne i Hercegovine, koji imaju državljanstvo Republike Hrvatske s prebivalištem u BiH da izađu na referendum. Poziv je potpisao predsjednik Komisije mons. dr. Franjo Komarica, biskup banjolučki i predsjednik BK BiH, a prenosimo ga u cijelosti:

POZIV za izlazak na referendum i glasovanje "ZA"

Komisija Justitia et pax (Pravda i mir) Biskupske konferencije BiH poziva sve građane Bosne i Hercegovine koji imaju državljanstvo Republike Hrvatske s prebivalištem u BiH da izađu na referendum koji će se održati u nedjelju 1. prosinca 2013. godine, a na kojemu će se odlučiti hoće li u Ustav RH ući definicija braka kao zajednice muškarca i žene.

Budući da bosansko-hercegovačkoj javnosti nisu pružene potpuno jasne informacije o mogućnosti pristupanja referendumu građana Bosne i Hercegovine, koji imaju državljanstvo Republike Hrvatske s prebivalištem u BiH, Komisija Justitia et pax BK BiH smatra potrebnim informirati javnost i potaknuti sve birače da izađu na ovaj referendum i podrže inicijativu zaštite institucije braka kao ustavne kategorije, te da daju glas ZA zaštitu obitelji.

Ovim informiramo da na referendum mogu izaći svi građani, državljani RH s prebivalištem u BiH, bez obzira jesu li se prethodno registrirali.

Svoje biračko pravo mogu ostvariti na sljedećim izbornim mjestima u BiH:

- u Veleposlanstvu RH u Sarajevu
- i u Generalnim konzulatima RH u Mostaru, Sarajevu, Tuzli i Banjoj Luci.

Prilikom pristupanja referendumskom glasovanju potrebno je predložiti samo putovnicu RH (s prebivalištem u BiH), a glasačka mjesta će biti otvorena u nedjelju 1. prosinca 2013. od 7,00 do 19,00 sati.

Komisija smatra da svi ljudi dobre volje imaju građansku i moralnu dužnost zaštititi brak i obitelj kao temeljne vrijednosti na kojima počiva društvo.

**IV.
MOSTARSKO-DUVANJSKA
I
TREBINJSKO-MRKANSKA BISKUPIJA**

IMENOVANJA I RAZRJEŠENJA

Dekretima biskupa i apostolskog upravitelja Ratka Perića, provedena su sljedeća imenovanja i razrješenja:

- don **Davor Berezovski** razriješen je službe župnoga vikara u Neumu, i imenovan župnim vikarom u Katedrali u Mostaru, br. 1085/2013., od 6. rujna 2013.;
- don **Stipe Gale** imenovan je župnim vikarom u Neumu, br. 1088/2013., od 9. rujna 2013.;
- don **Pero Pavlović**, župnik u Ravnom, imenovan je župnim upraviteljem u Trebinji, br. 1151/2013., od 21. rujna 2013.;
- don **Ivan Bijakšić**, mladomisnik, imenovan je župnim vikarom u Gradini, br. 1294/2013., od 26. listopada 2013.;
- fra **Dane Karačić** imenovan je župnim vikarom u Širokom Brijegu, br. 1308/2013., od 31. listopada 2013.;
- fra **Marinko Leko**, po isteku mandata, razriješen je službe dekana Posušškoga dekanata, br. 1374/2013., od 22. studenoga 2013.;
- fra **Gabrijel Mioč**, po isteku mandata, razriješen je službe dekana Duvanjskoga dekanata, br. 1375/2013., od 22. studenoga 2013.;
- fra **Mate Dragičević**, zbog nove službe u Provinciji, razriješen je službe dekana Bročanskoga dekanata, br. 1376/2013., od 22. studenoga 2013.;
- don **Ante Luburić**, po isteku mandata, razriješen je službe dekana Trebinjskoga dekanata, br. 1377/2013., od 22. studenoga 2013.;
- don **Rajko Marković**, po isteku mandata, razriješen je službe dekana Stolačkoga dekanata, br. 1378/2013., od 22. studenoga 2013.;
- fra **Stipe Biško**, po isteku prvoga mandata, imenovan je dekanom Širokobriješškoga dekanata na drugo petogodište, br. 1379/2013., od 22. studenoga 2013.;
- fra **Branimir Musa**, po isteku prvoga mandata, imenovan je dekanom Grudskoga dekanata na drugo petogodište, br. 1380/2013., od 22. studenoga 2013.;
- mons. **Luka Pavlović**, po isteku prvoga mandata, imenovan je dekanom Mostarskoga dekanata na drugo petogodište, br. 1381/2013., od 22. studenoga 2013.;
- don **Ivan Kordić**, po isteku prvoga mandata, imenovan je dekanom Čapljinskoga dekanata na drugo petogodište, br. 1382/2013., od 22. studenoga 2013.;
- don **Ivo Šutalo**, po isteku prvoga mandata, imenovan je dekanom Ljubušškoga dekanata na drugo petogodište, br. 1383/2013., od 22. studenoga 2013.;
- fra **Vinko Kurevija** imenovan je dekanom Duvanjskoga dekanata na petogodište, br. 1384/2013., od 22. studenoga 2013.;
- fra **Mladen Vukšić** imenovan je dekanom Posušškoga dekanata na petogodište, br. 1385/2013., od 22. studenoga 2013.;
- fra **Dario Dodig** imenovan je dekanom Bročanskoga dekanata na petogodište, br. 1386/2013., od 22. studenoga 2013.;
- don **Vinko Raguz** imenovan je dekanom Stolačkoga dekanata na petogodište, br. 1387/2013., od 22. studenoga 2013.;
- don **Milenko Krešić** imenovan je dekanom Trebinjskoga dekanata na petogodište, br. 1388/2013., od 22. studenoga 2013.

Biskup je podijelio kanonsko poslanje za predavanje vjeronauka u školama:

- fra **Stipanu Klariću**, za Prvu osnovnu školu u Konjicu, Osnovnu školu Čelebići, te Srednju školu u Konjicu, u skladu s odredbama *Zakonika kanonskoga prava* i člankom 16. § 3. Temelnog ugovora između Svete Stolice i BiH, br. 1136/2013., od 17. rujna 2013.;

- fra **Petru Drmiću**, za Gimnaziju u Tomislavgradu, u skladu s odredbama *Zakonika kanonskoga prava* i člankom 16. § 3. Temelnog ugovora

između Svete Stolice i BiH, br. 1282/2013., od 22. listopada 2013.;

- **Ivi Mioč**, za Srednju strukovnu školu u Tomislavgradu, u školskoj godini 2013./2014., br. 1284/2013., od 22. listopada 2013.;

- **Andrijani Marić**, za Osnovnu školu Ilije Jakovljevića u Mostaru, u školskoj godini 2013./2014., br. 1286/2013., od 22. listopada 2013.;

- **Danijeli Bašić**, za Osnovnu školu Ivane Brlić-Mažuranić u Ljubuškom, u školskoj godini 2013./2014., br. 1345/2013., od 12. studenoga 2013.

PRAVILNIK O DEKANSKOJ SLUŽBI U BISKUPIJAMA MOSTARSKO-DUVANJSKOJ I TREBINJSKO-MRKANSKOJ

Dekanat

Članak 1. Mostarsko-duvanjska biskupija podijeljena je u osam dekanata: Broćanski, Čapljinski, Duvanjski, Grudski, Ljubuški, Mostarski, Posuški i Širokobriježski, a Trebinjsko-mrkanska biskupija u dva dekanata: Stolački i Trebinjski.

Članak 2. Dekanat je skupina više bližih župa koje su povezane u posebnu cjelinu da bi se zajedničkim djelovanjem promicala i usklađivala pastoralna zadaća (*kan. 374, § 2*).

Članak 3. Mijenjati granice i nazive postojećih dekanata ili ustanoviti novi dekanat može samo dijecezanski biskup, saslušavši mišljenje Prezbiterskoga vijeća.

Članak 4. Dekanate u Prezbiterskom vijeću zastupaju izabrani delegati, a dekani u Biskupijskom zboru dekana.

Dekan

Članak 5. Biskup, nakon što se po razboritu sudu posavjetuje s prezbiterima koji obavljaju službu u dotičnom dekanatu, na čelo dekanata postavlja prezbitera koji se naziva dekan.

Članak 6. Za dekana se postavlja prezbiter koji pastoralno djeluje u dekanatu i koji nije navršio 75 godina života (*usp. kan. 538, § 3*).

Članak 7. Dekana treba resiti razboritost, pastoralno iskustvo, apostolska revnost i uzoran svećenički život. Zbog službe i odgovornosti dekanu pripada pravo prednosti među prezbiterima u dekanatu.

Čl. 8. Mandat dekana traje pet (5) godina. Isti prezbiter može još jedanput biti imenovan za službu dekana. Dijecezanski biskup, zbog opravdana razloga, može dekana i prije isteka mandata ukloniti sa službe, prema svojem razboritom sudu (*kan. 554, § 2-3*).

Članak 9. Ako služba dekana prestane prije isteka mandata, bit će imenovan vršitelj službe dekana, koji dekansku službu obavlja do kraja tekućega mandata.

Članak 10. Dekan ili vršitelj službe dekana, u nazočnosti Biskupova delegata, preuzima svoju službu i prima dekanatske spise. O primopredaji treba sastaviti zapisnik u četiri primjerka koji se dostavljaju na uvid i odobrenje dijecezanskom biskupu. Po jedan primjerak ostaje u arhivu Biskupije i dekanata, a po jedan se daje prethodnomu i novomu dekanu.

Članak 11. Prezbiteri dekanata biraju dekanatskog zapisničara u skladu s *kan. 119 i 164-179 Zakonika kanonskoga prava*, a potvrđuje ga dijecezanski biskup. Zapisničar vodi zapisnik dekanatske korone i drugih dekanatskih susreta, koje uza zapisničara potpisuje dekan i dostavlja dijecezanskom biskupu u roku od osam dana nakon sjednice.

Članak 12. Dekan ima dužnost i pravo (prema *kan. 555, § 1*):

a) promicati i usklađivati zajedničku pastoralnu djelatnost u dekanatu;

b) brinuti se da klerici njegova dekanata provode život u skladu sa svojim staležom i da brižljivo udovoljavaju svojim dužnostima;

c) skrbiti da se bogoslužna slavlja vrše prema liturgijskim propisima, da se brižljivo pazi na doličnost i čistoću crkava i posvećenog pribora, poglavito u euharistijskom slavlju i čuvanju presvetoga sakramenta;

d) nadgledati da se župne knjige ispravno vode i propisno čuvaju;

e) paziti da se pomnjivo upravlja svim crkvenim vremenitim dobrima.

Članak 13. Dekan u dekanatu:

a) nastoji da klerici, prema propisima krajevnoga prava, u određena vremena prisustvuju dekanatskoj duhovnoj obnovi, predavanjima, teološko-pastoralnim tribinama ili konferencijama te predavanjima trajna obrazovanja prema odredbi *kan. 279, § 2 (kan. 555, § 1)*;

b) brine se da prezbiterima njegova dekanata budu pri ruci duhovna pomagala; isto tako neka se što više zauzima za one koji se nalaze u težim okolnostima ili imaju poteškoća;

c) brine se da prezbiteri njegova dekanata, za koje zna da su teško bolesni, ne ostanu bez duhovne i materijalne pomoći, i da se dostojno obavi sprovod onih koji umru; posebno pazi da prigodom bolesti ili smrti ne propadnu crkvene stvari, dokumenti, popis neudovoljenih misnih nakana i novac misnih stipendija (*kan. 555, § 3*);

d) dužan je svake godine (osim u godini biskupske vizitacije) službeno pohoditi svaku župu u dekanatu, pregledati župne knjige te njihovo uredno vođenje ovjeriti dekanatskim pečatom (*kan. 555, § 4*);

e) izvješće o dekanatskim vizitacijama dekan je dužan dostaviti dijecezanskom biskupu u vrijeme određeno za dostavljanje pastoralnih izvješća u siječnju svake godine.

Članak 14. Dekan, s obzirom na druge dužnosti i prava:

a) mora biti pozvan i biti nazočan na biskupijskoj sinodi (*kan. 463, § 1, br. 7*);

b) dijecezanski biskup se može posavjetovati s dekanom, ako smatra prikladnim, o sposobnostima i odgovornosti pojedinih prezbitera iz dekanata za preuzimanje različitih službi u Biskupiji.

c) dekan čuva Arhiv dekanatskog ureda.

Članak 15. Dekan saziva i predsjeda proljetnim i jesenskim koronama, kao i drugim svećeničkim sa-

stancima u dekanatu, a izabrani zapisničar o tomu vodi zapisnik koji se čuva u dekanatskom arhivu.

Članak 16. Poglavitna briga dekana vezana je uz redovite duhovne obnove i svećeničke pastoralne korone.

Članak 17. Dekan, kao delegat dijecezanskoga biskupa:

a) prisustvuje primopredajama župa u dekanatu, ako u dekretu nije drugačije naznačeno (*kan. 527, § 2*);

b) ima pravo na godišnji honorar na teret župnih blagajni svoga dekanata prema odredbi dijecezanskog taksovnika (u visini odgovarajuće dnevnice);

d) treba paziti da prezbiteri ne prelaze svoje nadležnosti.

Članak 18. Dijecezanski biskup saziva sve dekane na sjednicu po potrebi, barem jednom godišnje. Na redovitoj godišnjoj sjednici dekani podnose izvješće o stanju u dekanatu. Ostale točke dnevnoga reda sastavlja biskup.

Dekanatski ured

Članak 19. Svaki dekanat ima svoj dekanatski ured koji vodi dekan. Dekanatski ured vezan je uz osobu dekana, a ne uz određeno mjesto (*kan. 554, § 1*).

Članak 20. Dekanatski ured posjeduje:

a) urudžbeni zapisnik,

b) pečat dekanata,

c) arhiv u kojem se čuvaju spisi dekanata,

d) knjigu dekanskih pohoda župa,

e) knjigu statistike župa u dekanatu.

f) knjigu primitaka i izdataka.

Članak 21. Dekanatski ured dostavlja dijecezanskom biskupu:

a) zapisnike primopredaje župnih ureda;

b) osvrt na službeni pohod župa;

c) zbirnu statistiku župa za proteklu godinu.

Članak 22. Kancelarija Ordinarijata dostavlja dekanatskom uredu:

a) preslik dekreta imenovanja i razrješenja svih prezbitera na području dekanata;

b) osvrt na pastirski pohod župa u dekanatu.

Članak 23. *Pravilnik o dekanskoj službi* potpisuje dijecezanski biskup, a stupa na snagu na dan objavljivanja u biskupijskom *Službenom vjesniku*.

ODOBRENJE

Mostar, 20. studenoga 2013.;
Prot.: 1373/2013.

Ovaj *Pravilnik o Dekanskoj službi u Mostarsko-duvanjskoj i Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji*, objavljen u *Vrhbosni*, br. 3/2006., str. 298-300, uvaživši zakonite promjene, osobito u broju i novom nazivu Dekanata (čl. 1) kao i s obzirom na trajanje dekanske službe (čl. 8), prihvaćen je

na Dekanskoj godišnjoj sjednici održanoj na Ordinarijatu u Mostaru, 20. studenoga 2013., te ga ovim aktom odobravam, a stupa na snagu objavljivanjem u *Službenom vjesniku* spomenutih biskupija.

Ratko Perić, biskup
Don Ante Luburić

GODIŠNJA SJEDNICA DEKANA

Mostar, 20. studenoga 2013.

Iz opširnijega zapisnika don Ante Luburića

Prema pozivnici dijecezanskoga Biskupa, od 5. studenoga 2013., na Biskupskom ordinarijatu u Mostaru održan je godišnji susret Dekana za 2013. godinu. Pozivu su se odazvali svi dekani, njih desetorica. Sjednica je započela u 11.00 sati.

Biskup na početku pozdravlja sve prisutne i prelazi na 1. točku dnevnoga reda pozivajući svakoga Dekana da dadne "kratak izvještaj o stanju u Dekanatu, posebno s obzirom na proteklu Godinu vjere."

Dragičević, fra Mate, dekan broćanski, predstavlja pisane izvještaje od župnika svoga dekanata. Iz izvještaja posebno naglašava da je na području dekanata došlo do intenzivnijeg župnog života što se posebno vidjelo u pohađanju Misa-zornica, euharistijskoga klanjanja, u organiziranju, održavanju i sudjelovanju na različitim duhovnim tribinama, trodnevnica i devetnicama. U župi Kruševo organizirane su i pučke Misije. Prihvaćeno je prošlogodišnje Djelo za duhovna zvanja.

Biskup zahvaljuje na izvještaju i radu dekana, koji je odnedavno tajnik Provincije OFM u Hercegovini i ne djeluje pastoralno na području dekanata, pa će biti imenovan novi dekan.

Kordić, don Ivan, dekan čapljinski, iz pripremljena pisana izvještaja kaže:

- da se kao svećenici dekanata susreću često, jer su sa sjedištima župa blizu jedni drugima;

- iznosi problem koji postoji u Čapljini zbog nekanonskoga rada suspendiranih svećenika, bivših franjevac, koji nezakonito dijele sakramente, a neke i nevaljano;

- o svemu drži redovite kontakte i savjetovanje o tim problemima s Ordinarijatom;

- organizira se tečaj pripreme za brak usuglašavajući termine tečaja sa susjednim dekanatima;

- župnici u dekanatu redovito održavaju župni vjeronauk, svibanjske i listopadske pobožnosti, klanjanje pred Presvetim, Božićne i Uskrsne ispovijedi organiziraju s okolnim župnicima, kao i ispovijedanje za patrone župa, početak školske godine;

- Matične knjige i župna administracija uredno se vodi i održava.

Biskup izražava želju da se dekanska vizitacija po župama u dekanatu što bolje provede, jer dekan ima potpuno pravo kontrole i uvida u sve uredske knjige (osim redovničkih, gdje je to slučaj). Potiče na što veću razboritost u slučajevima koji se pojavljuju u vezi s "ex-franjevcima".

Mioč, fra Gabro, dekan duvanjski, obavještava da su se u dekanatu održavale redovite korone i sastanci svećenika, a na jednom od tih sastanaka bio je i gen. vikar don Željko Majić u Rošku Polju; naglašavana je i obrađivana tema vjere u "Godini vjere", posebno kroz veliku devetnicu u Duvnu; vjernici su poticani i pozivani na svibanjsku i listopadsku pobožnost.

Biskup napominje da treba nastojati u ove naše ustaljene pastoralne termine unositi nove dobre sadržaje.

Musa, fra Branimir, dekan grudski, misli da se ništa tako u posljednje vrijeme u našem pastoralu i radu nije primilo kao ova "Godina vjere"; zahvaljuje Ordinarijatu na dosadašnjoj organizaciji, posebno je impozantno bilo hodočašće u Rim, i organizacijom i brojem sudionika; naglašava da i sama dekanska služba nije bila toliko cijenjena kao u ovo vrijeme; u Grudskom dekanatu, uza sve naše probleme, radili smo koliko smo mogli, došlo je do smjene pastoralnog osoblja, svećenici se u dekanatu susreću, komuniciraju, što je i generalni vikar mogao doživjeti kad nas je posjetio; Godina vjere: puno je dobrih stvari napravljeno i pokrenuto; istina, u dekanatu smo postali servis - uglavnom za ukope! Iznosi problem titulara župe: sv. Ilija, a ne Bezgrješno začecje!

Biskup: predlaže fra Branimiru da problem zaštitnika župe i titulara župne crkve napismeno istraži, prikaže i predloži. Šematizam iz 1939. - Sv. Ilija prorok, a iz 1975. - Bezgrješno začecje Bl. Dj. Marije.

Šutalo, don Ivo, dekan ljubuški, uz izvještaj o dekanatskoj koroni dostavio je i izvještaje župnika o župama: u nekim se župama radilo, u nekima nije; ipak se može reći da ima pomaka u različitim oblicima pastoralnoga života i rada na župama; posebno iznosi zadovoljstvo sudionika hodočašća u Rim: svi imaju riječi hvale o sadržaju i organizaciji - tako da ima upita kada će biti organizirano sljedeće hodočašće.

Pavlović, don Luka, dekan mostarski, ukratko prezentira pripremljen pisani izvještaj na temelju podataka od župnika u dekanatu (koji dostavlja Ordinarijatu); i naša su nastojanja bila ista ili slična onima koja su ovdje već iznesena; posebno smo nastojali oko održavanja Euharistijskog klanjanja, iako se to na nekim župama s jednoga sata smanjilo na pola sata, a neki u ljetno vrijeme tu pobožnost potpuno ispuste; neki su župnici uvodili zajedničko moljenje Ispovijesti vjere Hrvata katolika; nastojao sam naglašavati važnost poziva naših Biskupa iz 1979. da hrvatska katolička obitelj dnevno moli i nedjeljom Misu slavi; u župi smo podijelili dosta knjiga-katekizama: Vjerujem, Kolarekov katekizam ("koji je za mene najbolji katekizam"), Kompendij Katekizma KC, Sveto Pismo; poticali smo na redovito čitanje Svetoga Pisma; nismo ništa uspjeli u prezentiranju Dokumenta Drugoga Vatikanskog sabora,

nažalost, nema dobra i privlačna sažetka prikaza tih dokumenata; imamo dosta problema sa prošnjacima i siromasima i ne znam kako odgovoriti na tolike potrebe siromašnih obitelji i osoba.

Biskup: što se tiče Euharistijskog klanjanja, kamo sreće kada bi se imalo i održavalo na župama i tih 'poštenih' pola sata! Nemojmo ukidati postojeće, a novo dodajmo što i kada možemo!

Leko, fra Marinko, posuški dekan: drago mu je sretati se sa svećenicima, u dekanatu je glavni svećenik zajedno i stanje je u dekanatu dobro; održavali smo predložene programe, tema "Godine vjere" prihvaćena, a urađeno je onoliko koliko je tko i kako mogao;

prihvaćeno je i Djelo za zvanja, a organizirane su i druge različite pobožnosti i aktivnosti po župama; imamo dobro iskustvo s članovima "Kursilja", na koje se mogu osloniti, jer - za sada prihvaćaju zaduženja i samoinicijativno nastupaju; borimo se za oživljavanje obiteljske molitve; trudimo se i nastojimo da među klerom u dekanatu bude ljubav i razumijevanje.

Biško, fra Stipe, širokobriježki dekan, izvještava da su se održavale korone i rekolekcije; župnici su u različitim župnim slavljinama organizirali i devetnice i trodnevne kao župne obnove, a obrađivale su se teme uz "Godinu vjere", posebno u nas na Brijegu; posebno smo naglašavali rad s mladima i obrađivanje tema prema Katekizmu za mlade, s posebnim naglaskom na temu "Molitva"; uključivali smo se u različita hodočašća: Svetu Zemlju, Rim...; u dekanatu je u Pologu obilježena 50-obljetnica župe; u dekanatu je izvršena promjena pastoralnog osoblja.

Marković, don Rajko, stolački dekan, iz pripremljena izvješća daje kratke podatke o održanim događanjima u dekanatu vezano uz program "Godine vjere", koja je "u čitavom Stolačkom dekanatu shvaćena vrlo ozbiljno"; dosadašnje redovite pobožnosti, slavlja i obredi uz redovite termine organizirani su temeljitije, pučke misije u župama Aladinići i Stolac, a u drugim su župama organizirani razni duhovni programi, u kojima su sudjelovali svećenici iz dekanata kao i iz susjedstva, kao i programi na biskupijskoj razini: na Humu u Mostaru, susret ministranata u Duvnu; svećenici su sudjelovali na duhovnim obnovama, zaključujući da je "ova Godina vjere zaista dobro iskorištena na obnovi i učvršćenju vjere kako nas svećenika tako i naših vjernika".

Luburić, don Ante, trebinjski dekan, u prvom dijelu daje nekoliko informacija vezano uz pasto-

ralne djelatnike, njih 7 na 7 župa u dekanatu; godinama služe na župi, prosječnoj starosnoj dobi klera u dekanatu, broju vjernika u svakoj župi, ukupnom broju vjernika u dekanatu, naglašavajući da "svaka župa sa svojim župnikom ima svoje vlastite probleme, planove i želje, koje nastoji ostvarivati. Župe su, uglavnom, prostorno velike, a pučanstvom, osim Neuma, malo nastanjene". U osvrtu na "Godinu vjere" rečeno je da su se u dekanatu održala dva glavna rekolekcijska skupa svećenika: na početku u studenom 2012., te u svibnju 2013.

Biskup zahvaljuje svim Dekanima na izvještajima i prikazima stanja u dekanatima kao i na osvrtima na proteklu Godinu vjere. Zatim najavljuje nužne promjene u Pravilniku o dekanskoj službi, koje će se unijeti:

čl. 1 - gdje će umjesto "sedam" stajati "osam dekanata", s dotičnim nazivima;

čl. 8 - gdje će umjesto "može ponovno" biti izabran stajati "još jednom";

čl. 11 - riječ "bilježnik" zamijenit će se riječju "zapisničar", kao i u čl. 15;

čl. 23 - ispustit će se riječ "Vrhbosna", jer od 2007. imamo vlastito službeno glasilo.

Biskup je najavio da će svi dekani koji su dva puta uzastopno vršili dekansku službu biti razriješeni, i imenovat će se novi dekani za te dekanate.

Predstavljen je kratak prikaz Ankete za Biskupsku sinodu, koja će se poslati dekanima za sljedeću koronu. A odgovori bi trebali stići do 31. siječnja 2014. godine.

Ovaj godišnji susret Biskupa i Dekana u dvorani završio je u 12.30, potom je slijedio zajednički objed u blagovaonici!

DRUGA SJEDNICA ZBORA KONZULTORA

u sazivu od 2012. do 2017.

Mostar, 21. studenoga 2013.

(Vidi popis članova Zbora savjetnika: Službeni vjesnik, 3/2012., str. 274)

Iz opširnijega Zapisnika koji je sastavio don Nikola Menalo

Biskupov pozdrav. Zatim čitanje pojedinih točaka Zapisnika s prošle sjednice. Na dnevnom redu bile su sljedeće teme:

1. Kolekta za nastradale na Filipinima. Predlaže se generalna kolekta za pomoć subraći katolicima na Filipinima.

- Novcem koji je skupljen za Haiti napravljena je jedna škola na Haitiju. Bilo bi dobro ići ciljano na neki projekt.

- Predlaže da bi bilo dobro imati kolektu na Stjepandan ili Ivandan.

- Ili nedjelja između Božića i Nove godine.

- Mi smo opterećeni svjetskim kolektama: Kosovo, Kina, Šri Lanka, Haiti, sada Filipini... Ni smo protiv pomoći, ali gledajući našu situaciju, vidimo kako je katastrofalno stanje...

- U narodu su jedni skroz siromašni a drugi skroz bogati.

- Situacija jest katastrofalna, ali Crkva živi od onih koji imaju manje, koji su siromašni.

- Treba odgovoriti. Kada? Kako?

- Konačno je predloženo da to bude opća kolekta, makar bila i simbolična svota, i d to bude

od Božića do Nove godine: Stjepandan ili Ivandan ili Sveta Obitelj. To bi bio plod Godine vjere.

2. Anketa o Pastoralu obitelji

Biskup: Ovih smo dana primili od BK BiH Anketu s opširnim uvodom, koja bi poslužila za raspravu na Trećoj izvanrednoj biskupskoj sinodi koja bi se održala sljedeće godine u jesen u Rimu na temu Pastoral obitelji. U njoj se nalazi desetak glavnih pitanja s četrdesetak potpitanja. Dan je prijedlog dekanima da se raspitaju za situaciju na terenu.

3. Pomoć iz Solidarnosti Crkve u Hrvatskoj prema Crkvi i ljudima u BiH

- Bilo je određeno da se iz toga fonda uzme dio i dadne svećenicima koji nemaju od čega živjeti. Caritas HBK imao je primjedbe na takvu praksu. Od sljedeće godine ne će se više moći raspoređivati sredstva na tu nakanu.

4. Trajni đakoniat i akolitat

Don **Željko Majić** sastavio je kratak prikaz o uspostavi stalnoga akolitata, službenika koji bi

mogli pričešćivati, i stalnoga đakonata, koji bi mogli na župama krštavati, prisustvovati vjenčanjima, voditi sprovode, voditi službu riječi. Temelj je na nauku Crkve, na normama *Zakonika kanonskoga prava* i na drugim crkvenim odredbama. Te službe proizlaze, u temelju, iz krštenja. Različite su crkvene službe svojstvene raznim ljudima. U nekim biskupijama postoje stalni đakoni. Razlog

zašto se zaživjelo jest u tome što nemaju dostatan broj svećenika. Nema nikakvih zapreka za trajan akolitat i đakonat i u našim biskupijama. Mogli bi pomoći u pastoralu starih i bolesnih.

Biskup: Za sada nemamo hitne potrebe za uvođenjem jedne ili druge službe. U doglednoj budućnosti može biti prava potreba. Načelno je jasno, praktično zadržimo stanje kakvo jest.

DRUGA SJEDNICA PREZBITERSKOGA VIJEĆA

u sazivu od 2012. do 2017.

Mostar, 21. studenoga 2013. popodne

(Vidi Sažetak prošle sjednice: Službeni vjesnik, 3/2012., str. 271-273)

Sažetak obrađivanih tema iz opširnijega Zapisnik koji je sastavio don Nikola Menalo, tajnik Prezbiterskoga vijeća

1. Izbori i promjene članova vijeća

- Izabran je novi provincijal Hercegovačke franjevačke provincije fra **Miljenko Šteko** koji je zamijenio dosadašnjega provincijala, fra Ivana Sesara, i statutarно uvršten u Prezbitersko vijeće.

- Između dijecezanskih svećenika na službi izvan Biskupije statutarно je na mjesto don Stipe Gale, koji je iz Sarajeva prešao u Neum, došao njegov izabrani zamjenik don Ivan Štironja.

- Iz skupine župnih vikara Mostarsko-duvanjske biskupije imenovan je fra Robert Jolić župnikom, a njega je statutarно zamijenio fra Iko Skoko.

- Iz skupine župnih vikara Trebinjske biskupije bio je izabran don Ivan Bebek, koji je u međuvremenu imenovan župnim upraviteljem Domanovića. Budući da na izborima po dekanatima 2012. god. nije imao zamjene, jer je bio sam od župnih vikara u Trebinjskoj biskupiji, nije ga automatski nitko mogao zamijeniti. Stoga se predlaže da ostane do kraja mandata. Usvojeno da ostaje do kraja saziva vijeća ili nekih drugih pastoralnih promjena.

- Budući da je fra Robert Jolić prošle godine izabran za potpredsjednika Poslovnog odbora Prezbiterskoga vijeća, a premještajem na župničku službu statutarно izgubio članstvo u istom Vijeću, nužno je izabrati novoga potpredsjednika. U drugom krugu tajnoga glasovanja izabran za potpredsjednika Poslovnog odbora vijeća fra Iko Skoko.

2. Čitanje točaka zapisnika s prošle sjednice i njihova rješenja

3. Promjene u Crkvi, u Biskupiji, u Provinciji

Novi Papa, novi Nuncij, novi Provincijal. Velika smjena po župama u kojima djeluju oci franjevci, imenovano 14 novih župnika.

Premинуli u ovoj godini: don Ivan Barišić; don Ivan Pavlović; fra Ljubo Vlašić; fra Tihomir Kutle; fra Vladimir Kozina; don Milivoj Galić i fra Ljubo Čutura.

Biskup je potakao sve da se nastoji poći pokojnim kolegama na sprovod. Čula se primjedba kako se na vrijeme ne obavijesti o smrti pojedinih svećenika. Dužnost je obavijestiti dekane, a dekani svećenike u svome dekanatu.

Liječenje: fra Oton Bilić u Krapinskim Toplicama, fra Stojan Zrno u Zagrebu i fra Augustin Barać.

Studij: fra Vjekoslav Milićević i don Drago Ćurković u Rimu.

Vratili se: fra Ivan Landeka, mlađi, u Međugorju; fra Ljubo Kurtović u Veljacima; don Stipe Gale u Neumu; fra Dane Karačić nakon potpisa Izjave ima pastoralne ovlasti kao župni vikar na Širokom Brijegu.

Otišli izvan iz pastoralne iz Mostarsko-duvanjske biskupije: fra Svetožar Kraljević u Zagreb, fra Šimun Romić u Frohnleiten, fra Vlatko Soldo i fra Stipan Šarić u Dubrovačku biskupiju, ali pod samostanom Slano, fra Mika Stojić u Švicarsku, fra Drago Vujević u Palestrinu, fra Vine Ledušić u Švicarsku.

Mirovina: don Luka Mamić u Grabovici, don Slavko Maslač u Mostaru.

Otpušten iz svećeništva: don Zoran Pinjuh u siječnju ove godine.

Mladomisnici: fra Serđo Josip Ćavar u Posušju, fra Stanko Ćosić u Međugorju, fra Mario Ostojić na Širokom Brijegu, don Ivan Bijakšić na Gradini.

4. Građevine

Duhovno-kulturni centar Trebinjske biskupije u Stocu ljetos blagoslovljen. Župna crkva na Stjepan Krstu dogotovljena. Župna kuća u Foči restrukturira se. Gradi se župna crkva u Cimu. Sestrarna franjevkama odobrena gradnja samostana u Bukovici.

5. Djelo za duhovna zvanja

Javilo se 7 kandidata u dijecezanske, 10 u franjeve, 12 kandidatice u Provinciju sestara franjevki.

6. Pastoralni dan

Nedostaju predavanja s prošloga Pastoralnoga dana. Zadužen don Ante Pavlović da prikupi predavanja kako bi bila objavljena u Službenom vjesniku.

Nova tema *Pastoralnoga dana* u pouskrsnom tjednu. Prijedlozi:

- Evangelizator, Sveti red. Probuditi novi žar evangelizatora.
- Obitelj: Zašto ne ovo čemu je bila posvećena Godina vjere?
- Euharistija. Odnos svećenika i vjernika prema Euharistiji.
- Nismo obrađivali krštenje.

Usuglašeno je i određeno da Pastoralni dan bude posvećen sakramentu krštenja. Biskup: do Božića odlučiti koje teme i koji predavači.

7. Zdravstveno i mirovinsko

- Zdravstveno - vodili su se razgovori sa županijskim ministrima. Imali smo 4 zahtjeva. Trećan samo jedan. Svi oni koji navršavaju 65 godina imaju pravo biti osigurani. Ostalo je sve otvoreno. Postoje uvjetovanosti s veće razine. U posljednje vrijeme aktivirani su razgovori. Nepoznato je što će biti. Svi vjerski službenici imaju osiguranje, osim katoličkih svećenika.

- Je li netko u ime BK kontaktirao s odgovornima o toj temi?

- Što je god tražila BK, stigla je kao odgovor - odbijenica.

- Treba provjeriti kako je tko osiguran kod drugih vjerskih zajednica.

- Neka bude makar zdravstveno!

- Odrediti dva svećenika koji će to sve voditi i izvesti na čistac.

Određeni su don Željko Majić i fra Iko Skoko.

8. Primopredaja župa

Stiglo pismo jednoga župnika i predloženo da se o tom raspravi.

- To je vrlo ozbiljna tema.

- Očita je potreba da vizitacije budu sustavnije, u prvom redu vizitacije dekana.

- Valja slijediti formular.

Biskup je rekao da će poslati formulare dekanima.

9. Župna kateheza

- Generalni vikar i predstojnik Instituta ljetos su obišli dekanate. Svećenici se nisu odazvali kako se očekivalo. Nema plodova. Malo se razgovaralo s laicima. Dana je anketa laicima. Ima župa koje nemaju župnoga vjeronauka. Župa treba biti mjesto katehiziranja.

- Tehnički nije dobro imati sastanke po dekanatima krajem osmoga mjeseca pa zbog toga svećenici nisu mogli doći na te sastanke.

- U BiH oko 450.000 katolika. Oko tisuću osoba radi izravno s mandatom Crkve (svećenika, časnih, laika-vjeroučitelja). Postoje kapaciteti, a tako slabi rezultati. Prirediti seminar na razini BiH pa vidjeti što učiniti. Zapustila se župna kateheza.

- Valja govoriti i raditi konkretnije. Obično se govori o školskoj katehezi na tim sastancima. Velik broj naših župa nema župne kateheze.

- Je li župna kateheza potrebna? Ako je potrebna, hajdemo je svi imati. Ako nije, ne će nitko. Ako svećenik ima školski vjeronauk a ne želi imati župnoga vjeronauka, nije u redu.

- Gotovo si imaju prvopričesničku i krizmaničku pripravu. Pitanje je kako to operativno učiniti? Može se sigurno više uraditi.

- Ne koriste se materijali koji već postoje.

- Nema udžbenika. Župna je kateheza mjesto vjere. Zajedništvom se raste u vjeri.

- Neka se povjeri kompetentnim svećenicima da napravi udžbenike.

- Radi vjerničke formacije treba imati župnu katehezu. Bilo bi dobro snimiti stanje: Kako se u župi održava župni vjeronauk? U tom smjeru napraviti plan i program.

- Tu bi trebalo odrediti vrijeme.

- To je složenije pitanje. Sada je novo vrijeme, vrijeme nove evangelizacije. Kako u ovim vremenima prikupiti narod? Djeca su opterećena školom. Kako organizirati djecu? Možda preko ljeta? Dokument o župnoj katehezi naglašava rad po skupinama. Nije da se ne radi.

- Nema kompromisa s obzirom na župni vjeronauk. To je centralno, a sve se drugo treba vrćeti oko župne kateheze.

- Problem je ako nemamo dobra udžbenika. Navodim pitanje duljine trajanja pripreve na sakramente. Kada se dijete upiše na vjeronauk, treba imati određeni dio pripreve. Odrediti na razini biskupije što bi bila bliža pripreva za krizmu.

- Ima slučajeva da se dijete pojavi 5 minuta do 12, prije pričesti ili prije krizme. Pogrešno je primati djecu na sakramente u ta doba, bez obzira na školski vjeronauk.

- Što s njima nakon krizme? Pogrešna je taktika ne voditi smjer sakramentalne kateheze.

- Stvarati naviku u djeci kroz 8 godina osnovne škole.

- Hajdemo produžiti i dalje nakon 8. razreda.

Dogovoreno je da don Ivica Boras i fra Mladen Vukšić naprave obrazac vezan za župnu katehezu, po mogućnosti do Nove godine. Sastati se u ožujku sljedeće godine radi ove iste teme.

IZ GODIŠNJEGA IZVJEŠĆA SA SJEDNICE SVEĆENIČKE UZAJAMNOSTI

Potoci, 27. studenoga 2013.

(Vidi Sažetak s prošle sjednice, Službeni vjesnik, 3/2012., str. 277-278)

Iz opširnijega Zapisnika koji je sastavio don Mladen Šutalo, tajnik Uzajamnosti

Pozdrav predsjednika Uzajamnosti, don Joze Čirke.

- Usvojen prošli Zapisnik, koji je svojedobno poslan poštom svakomu svećeniku.

- Svoj nedolazak opravdala su jedanaestorica svećenika.

- Od prošle skupštine *Uzajamnosti*, trojica su naših članova preminula: don Ivan Barišić u Kasselu, 12. veljače 2013. i pokopan u Drinovcima, 16. veljače; don Ivan Pavlović u Zagrebu, 20. ožujka 2013. i pokopan je 23. ožujka 2013. u Gracu; don Milivoj Galić u Mostaru, 28. listopada 2013. i pokopan u Gorici, 30. listopada.

Za prezbitera je zaređen don Ivan Bijakšić, 14. rujna 2013. u Mostaru, novi je član *Uzajamnosti*.

- U Svećeničkom domu nalaze sljedeći svećenici: don Marijan Bevanda, don Aleksandar Boras, don Mijo Bosankić, don Srećko Čulina, don Nedjeljko Galić, don Stipe Ivančić, don Zdravko Ivanković, don Tadija Pavlović, don Mate Šola i don Mihovil Zrno. Odlukom biskupa odobren je smještaj s umirovljenjem don Slavku Maslaću, od 17. svibnja 2013. U Čapljini se nalazi don Srećko Majić, u Varaždinu don Vjeko Jarak, u Grabovici don Luka Mamić.

- Predsjednik don Jozo posebno apelira da oni koji nisu napisali svoj svećenički testament to učine što prije. Jedan je od uvjeta za ulazak i stanovanje u Domu - oporuka.

- O fondu *Uzajamnosti* i financijama govorio je don Ante Luburić, ekonom fonda *Uzajamnosti*. Naglasio je zabrinjavajući podatak kako velik

dio svećenika nije naznačio gdje je ostavio svoj testament. Na Ordinarijatu, od 66 svećenika Mostarsko-duvanjske biskupije za njih 37 ne zna se gdje testament, a od 29 svećenika Trebinjsko-mrkanske biskupije za njih 13 ne zna se gdje je testament! Istaknuo je također da se stavi ime osobe koja treba provesti ovu posljednju odluku ili oporuku. Bilo bi najbolje prepustiti odluku Ordinariju pro tempore, tj. da biskup odredi kompetentne osobe za provedbu testamenta. Prosječna starost naših svećenika iznosi: 58 godina, 10 mjeseci i 28 dana. Od ukupno 96 svećenika, 35 ima starosnu dob veću od 65 godina.

- Izvijestio je o glavnim primitcima i izdatcima Fonda i o troškovima Doma. Mjesečni trošak Svećeničkoga doma po korisniku ovoga obračunskog razdoblja iznosi 1.080 KM.

Financijsko je izvješće jednoglasno usvojeno.

- Ukratko je izvijestio i o osoblju koje djeluje u Biskupiji i u Svećeničkom domu.

- U ovoj akademskoj godini 2013./2014. imamo 3 bogoslova na pripremama na župama za đakonat, 10 bogoslova po raznim bogoslovijama kao i 7 sjemeništara u Travniku te 4 u Zadru.

- Pod "razno" raspravljalo se o drugim svećeničkim pitanjima.

- Završnu riječ dao je predsjednik pozivajući sve svećenike na Misno slavlje u kapelicu, u 12.00 sati, za pokojnu subraću svećenike. Misno slavlje predvodio je tajnik *Uzajamnosti*, a poslije sv. Mise ručak u blagovaonici *Kuće susreta*!

OKRUŽNICE

MOSTARSKI CARITAS ORGANIZIRA PRIKUPLJANJE POMOĆI ZA FILIPINE

Mostar, 29. studenoga 2013.

ŽUPNIM UREDIMA HERCEGOVAČKIH BISKUPIJA

**Poštovana braćo svećenici!
Dragi vjernici!**

Prije tri tjedna jedan od najstrašnijih tajfuna ili ciklona pogodio je otočku zemlju Filipine u jugoistočnom dijelu Azije. Filipini imaju oko 95 milijuna stanovnika, od toga 80% katolika, 10% muslimana... A ima oko 11 milijuna Filipinaca izvan Republike Filipina, osobito u SAD-u i na Bliskom Istoku na radu. Uragan je pogodio oko 11 milijuna stanovnika na Filipinima, od toga mnogi su postali pravi beskućnici, oko 10 tisuća poginulih, ali ako negdje nađete da je broj puno veći, nije ništa nevjerojatno.

Svi imamo velikih nevolja, potreba za poslom, školom, hranom, odjećom. Ali *caritas Christi urget nos* - Ljubav nas Kristova obuzima, veli apostol Pavao Korinćanima (2 Kor 5,14) kada vidi-mo takve iznenadne nevoljnike kojima smo kao braća dužni pomoći ako ikako možemo. Znati i moći pomoći, a ne htjeti pomoći - jest grijeh, veli apostol Jakov (Jak 4,17). Sjetimo se da smo i mi ne tako davno prolazili kroz slične tajfune.

Predloženo je i prihvaćeno da se poduzme jedna generalna sabirna akcija, tj. da se sada u vrijeme Božićnih blagdana, u čast proslave Rođenda-na Isusa Spasitelja, odredi jedan dan u određenoj župi za skupljanje takve pomoći. Može to biti

na blagdan sv. Stjepana, prvomučenika, 26. prosinca, kada se slavi više sv. Misa;

ili, ako je prikladnije, na blagdan sv. Ivana, apostola i evanđelista, 27. prosinca,

ili, ako u te blagdane nema pučkih Misa, onda u nedjelju 29. prosinca, na blagdan Svete Obitelji: Isusa, Marije i Josipa. Svaki župnik može izabrati dan, najaviti i provesti kolektu kako najbolje umije i može.

Stoga ovim molim sve župnike hercegovačkih župa da na jedan od naznačenih dana između svetkovine Božića i svetkovine Djevice Bogorodice provedu sabirnu akciju na svim sv. Misama toga izabranog blagdana. I svi milodari koji se skupe u župnim crkvama, na filijalama ili u župnim uredima neka se dostave Biskupijskom caritasu u Mostaru, koji će nastojati što prije sigurnim putem Apostolske nuncijature dostaviti svu kolektu na pravu adresu za potrebe stanovništva odnosno Crkve na Filipinima. Bog koji vidi svaku našu potrebu, i svaki naš otvoreni dlan prema bližnjemu, udijelit će i njima i nama po svome obilnom bogatstvu.

Bit će to naša najljepša Božićno-novogodišnja čestitka braći i sestrama u nevolji.

Unaprijed zahvaljujem na suradnji u ovom ljudskom i kršćanskom djelu milosrđa i na sve darovatelje zazivam Božićni blagoslov

† Ratko Perić, biskup

NA ZAVRŠETKU GODINE VJERE

Mostar, 18. studenoga 2013.

**Svećenicima, redovnicima i redovnicama, pastoralnim djelatnicima i vjernicima
Mostarsko-duvanjske i Trebinjsko-mrkanske biskupije**

Predmet: *Godina vjere užegla u nama Svjetlo vjere da ne hodimo više u tami*

Poštovani svećenici, redovnici i redovnice!
Dragi vjernici!

Godina vjere. Na poziv pape u miru Benedikta XVI., prije nešto više od godine dana - 13. i 14. listopada 2012. - započeli smo slavlje Godine vjere u našim biskupijama.

"Od samog početka svoje službe kao Petrova nasljednika", piše papa Benedikt u apostolskom pismu *Porta fidei - Vrata vjere*, "podsjećao sam na potrebu da se ponovno otkrije put vjere da bi se sve jasnije iznosila na vidjelo radost i obnovljeni zanos susreta s Kristom" (VV t. 2). Ovo ponovno otkrivanje *puta vjere* bio je, dakle, poziv i zadaća Godine vjere. S velikom zahvalnošću predobromu Bogu gledamo na svaki onaj bljesak koji je po raznim pastoralnim akcijama, promišljanjima, nagovorima, katehezama i propovijedima, svjedočenjima i dobrim djelima doprinio da se krivousmjereni na pravi put vrate te svi zajedno, obnovljenom snagom, postanemo autentičniji navjestitelji vjere, glasnici nade i svjedoci ljubavi. Jer "uvjerljivo svjedočenje onih koji su, prosvijetljeni u umu i srcu Gospodinovom Riječju, kadri otvoriti srce i um mnogih ljudi u želji za Bogom i pravim životom, životom koji nema kraja" (VV t. 15), jest zadaća koju nam Isus daje i potreba koju svijet očekuje.

Lumen fidei - Svjetlo vjere. U tijeku slavlja Godine vjere na katedri sv. Petra dogodila se promjena. Papa Benedikt XVI. na spomendan Gospe Lurdske, 11. veljače najavio je, a 28. veljače i povukao se s Petrove stolice te pozvao kardinale da u konklavama izaberu novoga Papu. Oni su to i učinili te 13. ožujka izabrali argentinskoga kardinala Jorgea Mariju Bergoglia kao 266. nasljednika sv. Petra, koji je uzeo ime Franjo. A njih obojica, potaknuti istinom da je "Petrov nasljednik, jučer, danas i sutra, uvijek, naime, pozvan 'učvršćivati braću' u onome neizmjernom blagu vjere koje Bog daje svakom čovjeku kao svjetlo na njegovu putu" (SV t. 7), podarili su nam encikliku *Lumen*

fidei - Svjetlo vjere ističući da "u vjeri, Božjem daru, nadnaravnoj krjeposti koju je on ulio, prepoznavamo da nam je ponuđena velika Ljubav, da nam je upravljena dobra Riječ i da nas, prihvaćajući tu Riječ, koja je Isus Krist, utjelovljena Riječ, Duh Sveti preobražava, prosvjetljuje put prema budućnosti i daje da u nama rastu krila nade kako bismo mogli njime radosno koračati. Jer "vjera, nada i ljubav predstavljaju, u čudesnom spletu, dinamizam kršćanskoga života prema punom zajedništvu s Bogom" (SV - isto).

Završetak Godine vjere. Iako se prema apostolskom pismu *Vrata vjere*, Godina vjere službeno zatvara na svetkovinu Krista Kralja, ona u stvarnosti ne završava nikada. Jer ne možemo sebi dopustiti odmora nakon ovolika hoda i traženja te se vratiti životu od prije kao da ove Godine nismo uopće ni proživjeli. U t. 15 apostolskoga pisma Papa uprisutnjuje poruku sv. Pavla apostola ljubljenom sinu Timoteju kojom ga poziva da "teži vjeri" (2 Tim 2,22) istom onom postojanošću kojom je to činio "od malena" (2 Tim 3,15) te poziva da doživimo taj poziv kao da je upućen svakom do nas, kako se nitko ne bi ulijenio u vjeri. Ona nam je vjerna suputnica na životnom putu koja omogućuje, uvijek iznova, zamjećivati čudesa koja Bog čini za nas. Kao ona koja ima za cilj pomoći nam uočavati znakove vremena u današnjoj povijesti, vjera obvezuje svakoga od nas da postane živi znak prisutnosti Uskrsloga u svijetu.

Enciklika ističe važnu ulogu Crkve i obitelji u životu, rastu i prenošenju vjere. Mi smo u ovim biskupijama Godinu vjere posvetili obnovi obitelji u vjeri. "U obitelji vjera prati sva životna doba, počevši od djetinjstva: djeca se uče uzdati u ljubav svojih roditelja. Zbog toga je toliko važno da roditelji u obitelji njeguju zajedničke izraze vjere, da prate djecu u njihovu rastu u vjeri. Osobito mladi, koji prolaze kroz životno doba koje je tako složeno, bogato i važno za vjeru, moraju osjetiti tu blizinu, potporu i pozornost obitelji i crkvene zajednice na njihovu putu vjere" (SV, t. 53).

Tu vjeru potrebno je uvijek novom snagom doživjeti, svjedočiti i prenositi: "Prenošenje vjere koja donosi svjetlo za muškarce i žene svih mjesta, odvija se u vremenu, s jednoga naraštaja na drugi. Budući da se vjera rađa iz susreta koji se događa u povijesti i prosvjetljuje naše putovanje u vremenu, ona se morala prenositi tijekom stoljeća. Zahvaljujući neprekinutu lancu svjedočanstava, dana nam je mogućost gledati Isusovo lice"(SV, t. 38).

Neka Godina vjere u nama nastavi živjeti i po nama se prenositi. "Bog javno ispovijeda, svojim konkretnim djelovanjem, svoju prisutnost među nama, svoju želju da odnose među ljudima učini čvrstima" (SV, t. 55) Danas, na svetkovinu Krista Kralja, u kojoj na vidljiv način završavamo s Jubilejom Godine vjere, mi po poruci ove Svetkovine, da je Krist isti danas, jučer i uvijek, da su njegova vremena, da je on Početak i Svršetak, obnovljenom snagom vjere s Kristom Gospodinom nastavljamo koračati putem vjere u svjetlu koje je sam Gospodin.

Stoga zajedno s Petrom naših dana upravimo molitve nebeskoj majci Mariji, Majci Crkve i Majci naše vjere:

Pomozi, Majko, našu vjeru! Otvori nam uši za Riječ, da čujemo Božju riječ i prepoznamo Božji glas i Božji poziv. Probudi u nam želju da slijedimo njegove korake, da izađemo iz svoje zemlje i prihvatimo njegovo obećanje. Pomozi nam da nas dotakne njegova ljubav da bismo ga mogli dotaknuti svojom vjerom. Pomozi nam da se potpuno pouzdamo u njega, da vjerujemo u njegovu ljubav, nada sve u trenutcima nevolje i križa, kada je naša vjera pozvana rasti.

Posij u našu vjeru radost Uskrsloga. Podsjeti nas da onaj koji vjeruje nikada nije sam. Nauči nas gledati Isusovim očima, da on bude svjetlo na našem putu. I da to svjetlo vjere sve više raste u nama kako bi svanuo onaj dan koji ne poznaje zaslaska, koji je sam Krist, tvoj Sin, naš Gospodin!

*Don Željko Majić,
generalni vikar*

SAKRAMENT SV. POTVRDE 2014. GODINE

Raspored

Ožujak

30. ožujka - IV. korizmena	Gradac
----------------------------	--------

Travanj

6. travnja - V. korizmena	Hutovo
12. travnja - subota	Drinovci
26. travnja	Čitluk
27. travnja - Bijela nedjelja	Čeljevo i Dračevo Ljuti Dolac (biskup T. Vukšić)

Svibanj

1. svibnja - sv. Josip Radnik	Grljevići (gen. vikar) Domanovići
3. svibnja	Posušje
4. svibnja - III. vazmena	Široki Brijeg
10. svibnja	Kočerin Kruševo – poslijepodne
11. svibnja - IV. vazmena	Jare (gen. vikar)
17. svibnja	Međugorje
18. svibnja - V. vazmena	Humac
24. svibnja	Čerin
25. svibnja - VI. vazmena	Blagaj-Buna Gorica-Struge (gen. vikar) Gabela (gen. vikar)
31. svibnja	Seonica Stolac - poslije podne

Lipanj

1. lipnja - VII. vazmena	Čapljina Prenj i Aladinići (gen. vikar)
7. lipnja	Duvno
8. lipnja - Duh Sveti	Mostar
13. lipnja - sv. Ante Padovanski	Ploče-Tepčići
15. lipnja - Presveto Trojstvo	Buhovo Gabela Polje (gen. vikar)
19. lipnja - Tijelovo	Konjic
21. lipnja	Grabovica, Prisoje, Vinica i Rašeljke Roško Polje – poslije podne
22. lipnja - 12. nedjelja kroz godinu	Gradina Polog (gen. vikar)
28. lipnja - subota	Rakitno

Srpanj

13. srpnja - 15. nedjelja kroz godinu	Neum
---------------------------------------	------

VIJESTI KATOLIČKOGA INFORMATIVNOG UREDA MOSTAR

DUHOVNO OSVJEŽENJE

Emaus, 4-7. rujna 2013. - Skupina od petnaestak svećenika hercegovačkih biskupija imala je duhovne vježbe u kući susreta "Emaus" u župi Potoci, Bijelo Polje. Duhovne su vježbe trajale od 4. do 7. rujna i bile su pravo psihičko osvježanje i relaksacija. Nadbiskup zadarski, msgr. Želimir Puljić, na poziv domaćega biskupa msgr. Ratka Perića, došao je u svoju Hercegovinu te sudionicima pružio mogućnost i priliku da se kroz ovu duhovnu i obnovu i okrpju preispitaju o svećeničkoj ulozi i zadaći u današnjem svijetu: u svojoj Crkvi, biskupiji i župi.

Krist te izabrao, raduj se!

Polazišnu ideju voditelj je dao pitanjem: U današnjem svijetu relativizma i manipulacije postoji li netko tko može i smije, kao u ono vrijeme Ivan Krstitelj, upozoriti ljude na suvremene pogibelji i duhovne pogibije, te im jasno i otvoreno reći i uputiti ih na pravi put, istinu, život i pravo rješenje njihovih životnih problema i poteškoća - na Isusa Krista koji svakoga čovjeka vidi i želi da bude sudionik njegova života te u konačnici dovesti ga do vječne sreće koju samo on može dati?

Postoji! - To su upravo svećenici koje je sam Krist izabrao za tu zadaću. Svećenici su potrebni svijetu da ukazuju na Krista i puni žara čine sve za brata čovjeka.

Krist te je izabrao, svećeniče, raduj se!

Premda i sami opterećeni svojim slabostima, ograničenostima i grijesima, Isus ipak računa s nama prema onoj Pavlovoj: Kada sam slab, onda sam jak! Ta i sami apostoli, njegovi izabranici, bili su samo obični slabi i nevoljni ljudi po kojima je on mijenjao svijet. Sveti Pavao izražava vjeru: Sve mogu u onome koji me jača!

Nisam dostojan biti svećenik

Nema onoga koji je dostojan biti svećenik. Mi smo Božji dar u glinenim posudama. Osjećamo se nedoraslama svakoj situaciji koja razara i uništava današnji svijet. No, Krist djeluje u nama, toga moramo biti uvijek svjesni i s tom idejom i vjerom izvršavati svoju svećeničku zadaću, naglasio je Nadbiskup.

U današnjem svijetu postoje pozitivne i negativne pojave. Pozitivne nas raduju i nisu nam problem. Negativne moramo upoznati i ne dopustiti da se po njima današnji svijet duhovno ravna i gubi.

Raduju nas: rast svijesti o dostojanstvu ljudske osobe, pokreti protiv rasizma i drugih protuljudskih gibanja, razvoj znanosti koja doprinosi boljim i kvalitetnijim uvjetima ljudskoga života, razne crkvene kao i civilne udruge koje se bore za odbačene i zaboravljene, borba za opismenjavanje zaostalih dijelova svijeta itd.

No, čini nam se da je negativnih pojava mnogo više. Na idejnom polju: nihilizam, materijalizam, hedonizam, odbacivanje Boga. Na biološkom: genetska dostignuća i atomsko doba koje svojom razornom moći prijeti čovječanstvu, kontracepcija, abortus, eutanazija. Na razini podjele svijeta: na siromašne i bogate, koji imaju i koji nemaju, zaostale i obrazovane itd.

Što je zadaća Crkve i svećenstva?

Crkva sa svećenicima mora biti kvasac u konkretnoj stvarnosti. Svećenici trebaju uvijek ukazivati na putove prema Kristu koji posvećuje ovaj svijet. Njihova je zadaća učiniti sve za duhovni napredak čovječanstva. Ne smijemo se dati zavesti ni politički ni gospodarski. Nije svećenik

onaj koji je politički uključen, koji ima sve veze s najmoćnijima, koji manipulira ekonomijom i po tome postaje strašno važna društvena osoba na koju svatko može računati ili kojega se svi boje jer se bez njega ne može ništa rješavati. Toga se svećenik mora posebno čuvati. Isus je u tome svoje sunarodnjake ili političke vođe potpuno razočarao. Nije htio biti takav vođa. Nije on radi toga došao. On želi ljude voditi k Bogu. Tako je i svećenik voditelj ljudi Kristu. On nije voditelj svjetske politike ili ekonomije. Kada se god Crkva uplitala u te sfere, nije dobro prošla. Svima nam je dobro poznat cezaropapizam: car - papa, a papa - car!

Stoga budi apolitičan, nezamjetljiv, nenametljiv, ponizan! dopusti da budeš prezren kao Isus! Tvoja je najveća snaga kada si radi Isusa prezren i odbačen. Tu je Isus najviše na djelu. Tako on mijenja svijet. On mijenja svijet po križu, po patnji, po prezrenosti i odbačenosti, a ne po političkoj moći, ekonomskoj snazi ili društveno gospodarskoj strategiji.

Rođeni iz ljubavi Kristove u dvorani Posljednje večere

Razvijajući svoju ideju msgr. Puljić je "ušao" u dvoranu Posljednje večere i naglasio: Svećeništvo je rođeno u dvorani Posljednje večere. Tu nas je Isus u svome srcu začeo i rodio. Stoga Veliki četvrtak i jest rođendan Presvete Euharistije i dan svećeništva.

Svećenički identitet vidi se u Euharistiji. Kako ti danas slaviš najsvetiji čin po kojemu jesi ono što jesi? Možeš li Euharistiju slaviti svaki put kao da ti je prvi put!

Svetu Misu slavi uvijek radosno i oduševljeno, kao da si s Kristom na Posljednjoj večeri, u društvu s apostolima!

Za sva zvanja traži se stručnost, samo za svećeničko zvanje traži se vjera. Za sva druga zvanja čovjek se procjenjuje po svojoj vještini i znanju, samo se svećenik u svome zvanju procjenjuje po vjeri. U svim drugim zvanjima može se odijeliti zvanje od života pojedinca, samo je kod svećenika zvanje ujedno njegov život. Kaže se: profesija je jedno, život je drugo. Kod svećenika je upravo profesija njegov život.

Kao što je Krist bio, tako je i svećenik danas - trajan paradoks! Njegova je snaga u tome što je razoružan. Ljudi ga kleveću i ocrnjuju, a ipak dođu preda nj i kleknu na ispovijed! Velik je to paradoks. Bog po nama djeluje kao milosrdni

brat i vjeran suputnik, kao pastir koji traži izgublenu ovцу ili kao liječnik koji iscjeljuje i krijepi.

Velicina zaređena službenika

Svaki svećenik mora biti lučonoša i provodnik milosti u duhovnoj obnovi svojih vjernika.

Treba imati četiri cilja: svoj identitet usmjeravati prema identitetu Isusa Krista, pomoći da će izaći iz svijeta sekularizma i ravnodušnosti, bit uvijek vrijedan, marljiv i aktivan u Crkvi, te kao najvažnije: sve svoje djelovanje gledati u svjetlu Presvetoga Trojstva.

Svećenik također u Crkvi mora imati trostruki stav:

- *Sentire Ecclesiam* - osjećati Crkvu: kao što je Drugi vatikanski koncil osjetio Crkvu u suvremenu svijetu i njezinu zadaću koju mora izvršiti, tako i svaki svećenik mora na takav način doživljavati svoju Crkvu i djelovati u njoj.

- *Sentire in Ecclesia* - osjećati u Crkvi: u Crkvi svećenik mora imati osjećaj za unutarnja događanja, teološka kretanja, potrebe crkvenoga duhovnog života i sebe uključiti kako bi ta ista Crkva po njegovu djelovanju i molitvi bila što harmoničnija.

- *Sentire cum Ecclesia* - osjećati s Crkvom: patnje Crkve doživljavati kao svoje i dati svoj doprinos za izgradnju tijela Crkve. Uvijek imati na umu da Crkva ima što naučiti od svijeta i da ima što dati svijetu.

Preporuke mladom Timoteju i očinski savjeti svima

Na svom Trećem misijskom putovanju sveti je Pavao napisao pismo svomu učeniku Timoteju u kojem ga upozorava i očinski savjetuje. Svaki ovaj njegov savjet na izvanredan se način odnosi na svakoga svećenika.

- *Budi uzor u riječi i vjeri, vladanju, ljubavi i čistoći.* To od svećenika očekuje svaki vjernik. Njegovo vladanje i ponašanje nadilazi ovaj svijet, ne pripada gabaritima ovoga svijeta, on ukazuje na duhovne vrijednosti.

- *Ne zanemari milosnoga dara po polaganju svojih ruku.* Svećenik u svakom času svoga života mora biti svjestan svoje uloge i poslanja u svijetu. Suradnja s milošću uroditi će plodom, odbacivanje milosti uroditi će škandalom, sablazni.

- *Posveti se proučavanju Svetoga Pisma.* Postoji opasnost da se svećenik u svom duhovnom životu zapusti, prestane moliti, prestane čitati duhovnu literaturu, ostavi časoslov. Velika je to opasnost da se posvjetovnjači i izgubi identitet.

- Teži za pravednošću, vjerom, ljubavi i mirom. To su karakteristike koje svećenik uvijek mora svjedočiti. Svakomu svom vjerniku treba pristupati iskrenom ljubavlju.

Susret i rastanak u Miletu

Pavao je došao zajednici u Milet i tu im rekao da više neće vidjeti lica njegova. Svima je to bilo istinski žao pa su počeli plakati. Pavao im je uputio svoj očinski savjet. I sam je bio duboko dirnut. Na kraju se pomolio i zaplakao zajedno s njima. To je pokazatelj koliko ih je volio i koliko mu je bilo stalo do njih. Kako je dirljivo vidjeti Pavlovu brigu za povjereno stado. Upozorio ih je da će doći vanjski vuci i unutarjni heretici koji će iskrivljivati nauk. Stoga moraju biti hrabri, razboriti i ustrajni.

Zajednička Euharistija i zahvala

Pred rastanak u kući susreta u Emausu, nakon tri dana zajedničkoga hoda kroz duhovne sfere, molitvu i razmatranja, nadbiskup Puljić i svećenici sudionici duhovnih vježbi susreli su se još jednom u najsvetijem činu Crkve - Presvetoj Euharistiji.

U ovom susretu i zahvali sudjelovao je i domaći biskup koji je osobno želio zahvaliti voditelju

duhovnih vježbi. U svojoj je propovijedi naglasio vrijednost i značenje posta jer je upravo te subote papa Franjo naredio post za cijelu Katoličku Crkvu radi mira u svijetu, napose u Siriji, kojoj svjetske sile opasno prijetu ratom zbog navodne uporabe kemijskih otrova. Na svršetku sv. Mise biskup je zahvalio nadbiskupu Puljiću na otvorenosti, iskrenosti i susretljivosti koju je pokazao ovom prilikom dolazeći iz Zadra kako bi duhovno obogatio i osvježio braću svećenike.

Dirnuti nadbiskupovom riječju u razmatranjima i molitvi tijekom ova tri dana, svećenici su puni zahvalnosti, duhovnog osvježanja i unutarne snage iz Emausa otišli radosni i u duši duboko sretni. Pavao je svojim vjernicima u Miletu rekao da više neće vidjeti lica njegova, što ih je jako razžalostilo, dok se mi svećenici duhovnih vježbi u Emausu iskreno nadamo da ćemo ponovo vidjeti lice i čuti riječ nadbiskupa Puljića u nekom novom susretu ili duhovnoj obnovi.

Nadbiskupe zadarski, iskreno Vam i od srca hvala! Do idućega susreta želimo Vam svaki Božji blagoslov po zagovoru sv. Pavla!

Don Ivo Šutalo

SVETKOVINA SVIH SVETIH

Mostar-Katedrala, 1. studenoga 2013. - Na svetkovinu Svih Svetih članovi Biskupskoga ordinarijata iz Mostara razišli su se na razne strane: generalni vikar don Željko u Nevesinje, kancelar don Ante u Foču i Čajniče, tajnik don Tomislav u Hrasno na ispomoć župniku don Antunu, a biskup je Ratko slavio sv. Misu uvečer u mostarskoj katedrali.

Svake nas godine peto poglavlje Evanđelja sv. Mateja podsjeća na Isusova Blaženstva izgovorena pred učenicima i mnoštvom galilejskoga puka na "Gori Blaženstava" iznad Kafarnauma. Kao što su u Starom Zavjetu Božje zapovijedi židovskom narodu bile nezaobilaziv put prema "obećanoj zemlji", spasenju, tako je u Novom Zavjetu novomu izabranom narodu, osim potvrđenih Deset Božjih zapovijedi, Isus donio Blaženstva kao siguran put svetosti i vječnoga spasa. U svakomu od osam Blaženstava Isus najprije utvrđuje ovozemnu činjenicu, a onda donosi obećanje koje je uvjetovano strpljivim podnošenjem zemaljskoga stanja:

Blaženi koji su **siromašni duhom**, koji sve što imaju od Boga po molitvi i djelima primaju i ponizno priznaju - njihovo će biti Kraljevstvo nebesko!

Blaženi koji su **ožalošćeni** zbog svojih grijeha kojima su povrijedili ljubav prema Bogu i bližnjemu - oni će se utješiti!

Blaženi **krotki**, koji su ukrotili, disciplinirali svoju grješnu narav i okrenuli se prema Bogu - oni će baštiniti buduće novo nebo i novu zemlju!

Blaženi **žedni i gladni pravednosti**, ne samo one koju očekuju od drugih, nego koju oni sami pokazuju i provode u svome životu - oni će se nasititi Božje pravednosti!

Blaženi **milosrdni**, ne oni koji riječima i osjećajima pokazuju samilosti prema bližnjima, nego koji pokazuju djelatno milosrđe prema svima koliko je do njih - oni će postići milosrđe od Boga!

Blaženi **čisti srcem**, koji nemaju mutna srca zbog opaćina i grijeha svojih, nego srce bistro i čisto milošću oprostjenja - njima je obećano da će Boga gledati!

Blaženi **mirotvorci**, koji nisu samo miroljubitelji, miroželjitelji, nego stvarno mirotvoritelji: u kući, u školi, u gradu i državi - oni će se sinovima Božjim zvati.

Blaženi progonjeni - da je ostalo samo na toj riječi, sličilo bi kao da se danas kaže: Blago vama nezaposlenima! - ali Isus dodaje: **progonjeni zbog pravednosti**, progonjeni zbog imena kršćanskoga, progonjeni i ismijavani zbog vječnoga morala koji progonitelji nazivaju zaostalim, zbog pogrda i laži nabacanih na vjernike zato što su Isusovi, Božji - takvim mučenicima i ispovjeda-

ocima Isus garantira "veliku plaću na nebesima" (Mt 5,1-12).

Blaženi progonjeni - da je ostalo samo na toj riječi, sličilo bi kao da se danas kaže: Blago vama nezaposlenima! - ali Isus dodaje: **progonjeni zbog pravednosti**, progonjeni zbog imena kršćanskoga, progonjeni i ismijavani zbog vječnoga morala koji progonitelji nazivaju zaostalim, zbog pogrda i laži nabacanih na vjernike zato što su Isusovi, Božji - takvim mučenicima i ispovjeda-

SPOMENDAN DUŠNOGA DANA

Čeljevo, 2. studenoga 2013. - Uobičajeno je godinama da mostarski biskup Ratko Perić, u dogovoru s mjesnim župnikom, jednu od sv. Misa na svetkovinu Dušnoga dana slavi na groblju u župi Čeljevo, Trebinjska biskupija, gdje su pokopani njegovi pokojni roditelji: otac Grgo (1985.) i majka Anica (1986.). Sv. Misu slavi i za pokoj njihovih duša i za sve pokojne u groblju i cijeloj biskupiji. Sunčan dan ove godine omogućio je mnogim župljanima da na groblju prisustvuju sv. Misi u 11.00. Misne dijelove pjevao je župni zbor. Evanđelje je pročitao župnik don Blaž Ivanda.

Biskup je u propovijedi govorio u ovoj "Gordini vjere" o članku našega Vjerovanja: **o Isusu Kristu koji će "doći u slavi suditi žive i mrtve"**. Kako i koliko kršćani tvrdo vjeruju u istinu da je Bog Stvoritelj i Uzdržavatelj svijeta, tako i toliko čvrsto vjeruju da Bog jest i Sudac, ne samo neposredno nakon naše smrti kada si besmrtnoj duši presuđuje i dodjeljuje zasluženno mjesto, nego i na Sudnjem danu kada će se i uskrslomu tijelu dosuditi isto mjesto kao i duši da bude puna osoba, sve prema djelima koja je zaslužila na ovome svijetu. Na prihvaćanje te božanske istine, koja je objavljena i prema tomu obvezatna za vjerovanje

i spasenje, također nas uvjerljivo navodi i činjenica da se na ovome svijetu ne postiže pravda za sva ljudska dobra i zla djela. Pa i toliki sudovi ovoga svijeta ponekada pozivaju svjedoke koji ne govore svu istinu i zato se presuđuje pristrano i nepravedno. Tko će ikada nadoknaditi na ovome svijetu onomu koji je ni kriv ni dužan odležao dvadeset godina robije!?

Otac je nebeski ovlastio svoga Jedinorođenoga Sina da sudi svakomu čovjeku. A Sud će njegov biti božanski pravedan i božanski milosrdan. Na tom će se Sudu sve očitovati: "Kada Sudac suditi stane / Sve će tajne biti znane / Sve grijehote pokarane (iz himna *Dies irae*). Tu će se čovjek suočiti sa svakom svojom mišlju i maštom, željom i djelom, i propustom dobra. Ništa ne će moći zaniijekati, nego će sve priznati u istini same stvarnosti, crno na bijelu. Vjernici se danas mole i primjenjuju potpuni oprost samo za pokojne koji se nalaze na putu pročišćenja da uđu u nebeski dom spasenja. Isus nam je na ovome svijetu pokazao primjerom svoga križa, smrti i uskrsnuća i uputio nas kakvu životnu i moralnu stegu moramo podnositi da bismo zaslužili vjekovati s Bogom u nebu.

BISKUPOV PASTORALNI POHOD ŽUPI DUVNO

Duvno, 16.-17. studenoga 2013. - U subotu i nedjelju, 16. i 17. studenoga 2013. biskup mostarsko-duvanjski mons. Ratko Perić, u dogovoru s novim župnikom u duvanjskoj župi, fra Velimirom Bagavcem, pohodio je župu prema određenom programu. Župnik i dekan fra Gabrijel

Mioč dočekali su biskupa na crkvenom dvorištu. Gvardijan fra Ante Pranjić otišao je u Krapinske toplice posjetiti subrata fra Otona Bilića koji je odnedavno na liječenju i postupno se oporavlja.

Subota - u 16 sati - predavanje u župnoj dvorani. Najprije je biskup govorio prosvjetnim dje-

latnicima kojih je bilo oko 100. Govorio je o ljudskoj slobodi koja, ako je okrenuta prema dobru, tada se ispunjava; a ako je usmjerena prema zlu, tada se upropaštava. Naveo je dva-tri životna primjera zloporabe slobode, a posebno se zadržao na tumačenju Isusove prisposobe o Ocu i njegovu mlađemu sinu koji je mislio da sa svojom slobodom može raditi što god hoće. Ubrzo mu je gladan trbuh pokazao da mu je gladan i duh. I nastao je proces obraćanja duha i pomirenje s Ocem, koji mu je udijelio izobilno oprostjenje i milosrđe (Lk 15,11-32). Potaknuo je nastavnike i profesore da u Božjem duhu odgajaju i svoju vlastitu djecu i sve učenike koji su im povjereni na osnovno i srednjoškolsko obrazovanje i odgoj. Postoje ne samo fizički i intelektualni odgoj, nego i onaj kudikamo važniji: moralni i duhovni!

U 18 sati - koncelebrirana Misa u župnoj crkvi. Biskup je prosvjetarima i mladima i svim vjernicima koji su ispunili crkvu govorio na temu dnevnoga Evanđelja (Lk 18,1-8): prisposoba o gradskome sucu, koji se Boga nije strašio, a ljudi se nije sramio, i o pobožnoj udovici koja se i Boga bojala i ljude poštovala, ali ljudi nisu nju poštovali nego nemilosrdno pljačkali. Bog je dopustio da udovica više puta pokuca na vrata sučeva, a sudac zadugo nije htio otvoriti, ipak je jednom otvorio vrata, primio je i njezinu parnicu riješio. Bog nije takav kao taj zemaljski bezbožni sudac. Otac nebeski uslišava naše pravedne i životne molbe. Pa i kada zakasni, on stigne na vrijeme. Uostalom, ima cijelu vječnost na raspolaganju da riješi sve probleme svijeta. Naši se ljudski problemi ne rješavaju bez naše iskrene i ustrajne molitve Bogu i bez njegove stalne pomoći u našim potrebama.

U 20 sati - Večernja s kratkim nagovorom o mladiću koji se oduševio Isusovim životom i govorom, i sam poželio znati kako je najlakše postići život vječni. Ali kada je čuo od Isusa da se od njega očekuje da sve što ima proda i dadne siromasima a on osobno pođe za Isusom, ožalošćeni je mladić okrenuo leđa Gospodinu i otišao u anonimnost braniti svoje zemaljske prolazne vrijednosti. Evanđelje ga više ne spominje. Izgubio se u masi ovoga svijeta, a imao je jasno duhovno zvanje, čak ga je Isus bio božanski "zavolio" (Mk 10,17-22) i našao mu mjesto i u svojoj družbi i u svome Kraljevstvu. Ali mladić misli da ima sreće izvan Isusa i njegova vječnoga Kraljevstva. Biskup je pozvao mlade da se, ako to u srcu osjećaju, velikodušno odazovu na Isusov poziv, jer Ljubav je Božja neizmjereno veća i plemenitija od bilo koje

zemaljske ljubavi koja je ne samo prolazna nego nerijetko i prevrtljiva.

U 21 sati. - susret s franjevcima u samostanu. Razgovor o dnevnim temama, o odnosima u društvu, o referendumu za obitelj kao životnu zajednicu između muškarca i žene. Svi se slažemo da se vrijednosti u društvu izvrću na glavu, da se moralni život relativizira, što povlači teške životne posljedice. Govorilo je o seljenju ljudi u druge krajeve, o praznim kućama, o nedavnom popisu pučanstva. Zahvalio je franjevcima na njihovom pastoralnom radu i zalaganju za dobro duša u cijeloj župi.

Nedjelja - u 8.30 - susret sa sestrama franjevkama. Biskup im je zahvalio za sav njihov pastoralni rad u župi. Potaknuo ih da im ne dodije činiti dobro jer će jednoga dana uživati plodove svoga rada. Raduje se da sestre ove godine imaju duhovnih zvanja više nego ijedne godine u posljednje doba. Podijelio im je neke svoje knjige duhovnoga karaktera.

U 10 sati - koncelebrirana Misa u Stipančićima, župnoj filijali koja ove godine slavi 40. obljetnicu crkve posvećene sv. Stjepanu prvomučeniku. Doček pred vratima crkve. Pozdravi i početak sv. Mise. Biskup je govorio o jeruzalemskom Hramu, njegovu značenju u židovskom narodu, koji je odbio Krista vičući u vrijeme Muke na Pilatovu dvoru: "Krv njegova na nas i na djecu našu!" Umjesto da govore: Krv njegova za nas i za djecu našu! Hram je doživio katastrofu oko 70. godine nakon Krista kada je rimska vojska opkolila Jeruzalem i mjesecima iscrpljivala i izgladnjivala grad. A poneka je majka zaklala i ispekla svoje dijete da ne skapa od gladi! Krv njegova... Crkva je naše vjerničko sastajalište, mjesto susreta s Kristom u sakramentima svete ispovijedi i presvete Euharistije. Biskup je potaknuo župljane da ostanu vjerni Evanđelju i Kristovu daru sakramenata.

U 12 - pohod Staračkom domu u kojem radi oko 35 djelatnika koji se brinu za oko 115 korisnika Doma. Pohodio je i blagoslovio i one koji su e okupili u prostranoj blagovaonici kao i one koji ne mogu ustati iz svojih postelja. Biskup je podijelio raznih knjiga i ravnatelju Doma Iliji Maduniću i djelatnicima i zahvalio im za njihov trud i ljubav u službi nemoćnih i umirovljenih.

U 13 - zajednički objed, razgovor i zahvala. Biskup je zaželio župniku, dekanu, gvardijanu i svim članovima u samostanu Božji blagoslov i dragocjeno duševno i tjelesno zdravlje na dobro cijele župne zajednice. (T.Lj.)

SVETKOVINA KRISTA KRALJA

Mostar, 24. studenoga 2013. - U nedjelju Krista Kralja, posljednju u ovoj liturgijskoj godini, večernju sv. Misu u mostarskoj katedrali, koju su vjernici ispunili u svim njezinim dijelovima, predvodio je biskup Ratko zajedno sa župnim vikarom don Davorom. Ugodna pjesma, molitva, sabranost koja nije nimalo narušena ponekim spontanom krikom kojega življeg djeteta.

U homiliji na tekst sv. Luke (23,35-43) biskup je govorio o zemaljskom pojmu kralja koji živi na svome kraljevskom dvoru okružen svitom dvorjanika, i koji se više brine za sebe, za svoju obitelj i nasljedstvo negoli za sav narod, te o evanđeoskom poimanju kralja Isusa, Sina Božjega, kojemu je Bog Otac povjerio svoje Kraljevstvo. Mi svake nedjelje u *Slavi* - osim Adventa i Korizme - pozdravljamo Isusa Krista naslovom: "Kralju nebeski", kao što i u *Vjerovanju* ispovijedamo da "njegovu Kraljevstvu ne će biti kraja". A u današnjem se evanđeoskom tekstu tri puta spominje Isus kao Kralj koji je u službi Otkupljenja svega svijeta.

Najprije na Kalvariji u natpisu na križu iznad Isusove glave na pločici na kojoj je bilo označeno na latinskom, grčkom i hebrejskom: "*Isus Nazarećanin, kralj židovski*", što je naredio napisati Poncije Pilat koji ga je dao razapeti. Židovi su se, doduše, bunili na taj naslov, jer su željeli da se istakne da Isus sam za sebe to tvrdi. Htjeli su dakle da se napiše: "Ja sam kralj židovski", ali Pilat - što pisa, pisa! I ne samo Kralj židovski, nego i "Kralj vasiona" ili vasseljene, tj. "naseljene zemlje", ekumene, kako pjesničko-staroslavenski pjeva predslavlja ove Kristove svetkovine.

Drugi put naslov kralja pridaju Isusu rimski vojnici, i to u ruganju: "*Ako si kralj židovski, spasi*

sam sebe!" Tako bezumno govoriti Njemu, Spasitelju svega čovječanstva, i to u trenutku kada se događa božanski dar Otkupljenja krvlju i smrću njegovom! Vidiš li da ne znaju što čine i što zbore!

I treći put o Isusovu kraljevstvu govori raskajani razbojnik na križu kada moli raspetoga Gospodina da ga se sjeti kada dođe "*u Kraljevstvo svoje*".

Isus je u istom odlomku Evanđelja dva puta pokazao da je doista Kralj, veličanstveni Kralj koji moli Oca nebeskoga da svima "*oprosti, jer ne znaju što čine*". Oproštenje je Otkupljenje, vrhunac Objave, očitovanje božanske Volje i sveopćega plana Spasenja. Vidljiv i konkretan primjer jest raskajani razbojnik na desnoj strani, koji očekuje barem Kristovo "sjećanje". Isus mu je beskrajno više obećao i dao: da će iste večeri biti s njim "*u raju*", za stolom s Ocem nebeskim. Oproštenje je dakle svima načelno i otkupiteljski podijeljeno. Apostoli će biti na sam dan Isusova Uskrsa ovlašteni dijeliti to oproštenje svima. Samo je pitanje tko će uzeti i okoristiti se tim besplatnim darom: u sakramentalnoj iskrenosti i potpunoj ispovijedi, u skrušenosti zbog tolikih grješnih trenutaka života, osobito na času smrti. To je kao kada bi svećenik u crkvi rekao jednoj tisući vjernika: Evo ovdje 100.000 eura, tko hoće neka uzme po 100 eura. I nitko živ od vjernika ne će da uzme! Ili hoće?

Danas završava "Godina vjere", ali ne završava vjera. Tek će se sada pokazati koliko nam one riječi s oltara, čitanje koncilskih dokumenata i Katekizma Katoličke Crkve znače i pomažu da nam vjera ne bude nikakva životna poteškoća, nego da s pomoću dara vjere u Boga Stvoritelja, Uzdržavatelja i Suca rješavamo sve poteškoće u životu.

SLAVLJA I OBLJETNICE

POLOG: PEDESET GODINA ŽUPE

8. rujna 2013. - Mala Gospa ili Rođenje Blažene Djevice Marije, svetkovina male župe Polog u Širokobriješkom dekanatu (10 km razdaljine), a općinski pripada Mostaru (11 km). Mlada župa, tek joj 50 godina, osnovana 1963. dekretom biskupa Petra Čule (+1985.), a prvi župnik don Vinko Brkić (+2001.) Župa je svečano proslavila zlatni jubilej na svetkovinu svoje zaštitnice Male Gospe, 8. rujna 2013. Najprije devetnicom, molitvama, sakramentima sv. ispovijedi i Euharistije, te predstavljanjem monografije od preko 400 stranica pod naslovom "Župa Polog", koje je bilo u župnoj crkvi u petak 6. rujna. Župa aktivna i životna. Od početnih 127 kućanstava došlo se do 223 kućanstva godine 2012., ali se narod obiteljski razrijedio: od 864 početna župljanina došlo se do 800 vjernika 2012. (Na području župe ima 9 pravoslavnih i 190 muslimana). Prošli rat spriječio je normalan uspon i razvoj župe.

U koncelebraciji koju je predvodio biskup Ratko, osim župnika don Jakova Renića, sudjelovali su širokobriješki dekan fra Stipe Biško i mostarski dekan msgr. Luka Pavlović, bivši župnik don Jozo Ančić te više drugih svećenika. Pjevao je uvježbani župni zbor. Puno naroda i u crkvi i pred crkvom. U početku misnoga slavlja župnik je uputio pozdravnu dobrodošlicu svim sudionicima jubileja, a član župnoga vijeća i predstavnik župe iznio je bitne statistike i karakteristike župe u ovih pet desetljeća.

Biskup je izrazio dvostruku čestitku župniku i župljanima: prvu za Zaštitnicu župe, Malu Gospu, a drugu za Zlatni jubilej župe. Množili se novi jubileji pod moćnom zaštitom Male Gospe!

Gospin blagdan i Ivanova svetkovina. U povijesti je govorio o tome kako je Crkva odredila da se Gospino rođenje na ovaj svijet slavi blagdanom, iako je bezgrješna i očuvana svake ljage iskonskoga grijeha od svoga začeca (Začece se

slavi svetkovinom, 8. prosinca); a rođendan Ivana Krstitelja slavi se svetkovinom, višim liturgijskim stupnjem, 24. lipnja, a on je začet s grijehom, ali je očišćen od iskonskoga grijeha u 6. mjesecu života pod srcem majke Elizabete. Gospin se rođendan za nebo, uznesenje dušom i tijelom u nebesku diku, slavi svečanom svetkovinom, Velika Gospa, 15. kolovoza; dok se Ivanovo mučeništvo, Glavosjek, slavi tek spomendanom, 29. kolovoza.

Nema izbora majke ni djeteta. Kada se mladić kani ženiti, bira djevojku po oku i govoru, po licu i izgledu, po kosi i struku kako njemu odgovara. Kada se djevojka udaje, bira mladića po svome ukusu. Eto jedno drugo bira po slobodi i ljubavi, pa se nerijetko dogodi: kao što su se pred oltarom zaklinjali na Križ: živjeti s tobom i samo s tobom, tako se sada kunu: ne živjeti s tobom i samo ne s tobom! I to unatoč tolikim godinama zajedničkoga života i rođenoj djeci! A nitko od nas ne može sebi birati majke, ni oca. Ona koja te rodila, ona ti je majka. O njoj si bio posve ovisan. O njezinoj odluci da te rodi i odgoji. Ona ti je, po Božjoj providnosti, dala svu svoju ljubav i postojanje. Kako si je našao, tako je i zavolio. I ta je veza ljubavi kao rijetko koja, doživotna i puna poštovanja! Razumije se, u istu roditeljsku ljubav uključen je jednakopravno i otac. Ako dijete ne može birati majke, ne može ni majka birati djeteta. Ne može ona određivati hoće li biti muško ili žensko, zdravo ili bolesno, jedno ili dvoje. Nema mo izbora, nego što nađemo. A kada mi biramo, toliko se puta prevarimo, razočaramo, u očaj padnemo. Zar nije tako?

Bog može birati sebi majku. On je izabrao majku po svome srcu i stvorio joj srce kakvo nije nikomu na ovome svijetu. Bezgrješno, i od iskonskoga i od svakoga osobnoga grijeha očuvano. Ne oslobođeno, nego očuvano. Nikada nije bilo grijeha na njoj, ni znanoga ni neznanoga.

Biskup se osvrnuo na suvremeni svjetski mentalitet koji je udario na Božji dar - život, i s pomoću raznih državnih zakonodavstava i sve perversnijim običajima dokidanja prirodnoga zakona ženidbe, a uvođenjem bezakonja nesmiljene borbe za smanjenje čovječanstva protiv svih Božjih, naravno-razumnih darova u ljudima kao Božjim stvorovima. Bog po svom naravnom zakonu daje čovjeku dostojanstvo, a ljudi svojim izopačenim

zakonima oduzimaju čovjeku dostojanstvo i pretvaraju ga u protunaravno i proturazumno biće. Neka nam Gospa, Roditeljica Života, Puta i Istine, pomogne da se u životu držimo Božjega života, Kristova puta i vječne istine.

Župnik je u dvorišnoj hladovini, koju je pojačao suncobranima, počastio svećenike i redovnice. Iz župe se ovoga ljeta javio jedan kandidat u bogosloviju. Domagoje, bilo sretno i blagoslovljeno!

Prenosimo kratak Biskupov proslav iz monografije "Župa Polog", Mostar-Polog, u izdanju Crkve na kamenu, 2013., str. 7-8.

PREDGOVOR

Prije deset godina, 2003., Župni ured Polog s Odborom za izgradnju spomenika "žrtvama ratova" iz Pologa kod Mostara izdao je monografiju upravo s takvim naslovom: *Žrtvama ratova iz Pologa*. Bila je to kratka monografija s određenim komemorativnim ciljem, a pokušalo se tom prigodom predstaviti i mjesto i župu Polog u povijesnom i sadašnjem izgledu. Uspjela i ukusna monografija, doduše samo s oko 125 stranica, objavljena u Biblioteci Crkve na kamenu - knjiga br. 74.

Pred našim je očima sada nova monografija puno većega sadržaja i opsega - s preko 400 stranica - pod naslovom *Župa Polog*, kojoj je velika zaštitnica Mala Gospa. Dragana Zovko, koja je svojedobno završila Teološki institut u Mostaru, a sada tajnički i grafički radi u uredništvu biskupijskoga mjesečnika *Crkve na kamenu*, okupila je skupinu autora - jednu sestru, pet svećenika i deset laika - te pripremila zbornik u povodu 50. obljetnice osnivanja katoličke župe Polog: 1963.-2013. Sve po uzoru na druge monografije, ponajčešće župne, u Hercegovini, kojih ima, Bogu hvala, do četrdesetak, barem ovdje na Ordinarijatu. Iako je u naslovu pojam "župe" koji nosi sa sobom vjersko-upravni sadržaj, malo je više od polovice one tematike koja bi se mogla nazvati religioznom, a drugo je sve više povijesnoga, zemljopisnoga, školskoga, športskoga i kulturnoga karaktera.

Dok sam listao monografiju oko mi se, naravno, najviše zaustavilo na dvjema temama, na pregledu sakramentalnoga i duhovnoga života što župu čini osobito životnom i životvornom.

Sadašnji župnik don Jakov Renić svoj članak o Statističkom pregledu prema župnim maticama

sažima u podatke da je u proteklih 50 godina u *Maticu krštenika* ubilježeno 609 novokrštenika, u *Maticu umrlih* 423 pokojnika, u *Maticu vjenčanih* 267 vjenčanja i u *Maticu krizmanih* 726 potvrđenika. Ti matični upisi pokazuju da je do 1993. godine župa imala gotovo dvostruko više krštenih nego umrlih i da je to vrijeme obećavalo znatnije demografske pomake župe. Međutim, to se nije dogodilo iz mnogih razloga koje znamo a ovdje ih ne navodimo. Štoviše, od početka 2003. do početka 2013. u župi je kršteno 77 novorođenčadi, a umrlo 109 župljana. Ipak župnik se uzda u Boga i ima povjerenja u kršćansku svijest i odgovornost vjernika te zaključuje. "U Godini vjere, s novom vjerom i pouzdanjem treba očekivati i bolju budućnost župe Polog i njezinih vjernika." Dao Bog!

Druga je tema duhovna zvanja. Župa je Polog - čitamo u prilogu časne s. Alojzije i velečasnoga don Rade - darovala trinaest svećeničkih zvanja, biskupijskih i redovničkih. Do osnivanja župe sedam, a nakon 1963. još šest. I sedam redovnica raznih Družbi i prije i nakon osnivanja župe. Posljednje mladomisničko slavlje bilo je davne 1975., a posljednje redovničko zavjetovanje 2007. godine. A danas je župa Polog dospjela u oštru oskudicu da već više vremena nema nijednoga kandidata za svećeništvo, ni kandidata i kandidatice za redovništvo. Autori zazivno zaključuju: "Neka proslava 50. godišnjice župe Polog bude poticaj novim duhovnim zvanjima u ovoj župi". Dao Bog!

Zahvalni smo Bogu na ovih trinaest svećenika i sedam redovnica iz pološke župe. Bog je onaj koji potiče i zove od majčina krila, a mi smo oni koji

Boga ponizno i zaufano molimo da to veledušno učini da naša velika žetva ne ostane nepožnjena. A odluka je i u slobodi mladih vjernika, muških i ženskih, koji će se svjesno i odvažno opredijeliti za taj uski i strmi evanđeoski put služenja Bogu i Crkvi, put koji donosi Božju životnu sreću i njima i drugima. Župa bez duhovnih zvanja nalik je odrini bez grozda, voćnjaku bez voća, njivi bez pšenice.

Zahvalni smo i svim župnicima, preminulima i živima, koji su dušobrižnički podnosili teret i žegu dana u životu i razvoju župe. Kao i biskupu Petru Čuli koji je znao pročitati znak vremena da se uspostavi župa u Pologu.

Radujemo se da se našlo toliko pisaca koji su stručno i referencijalno dali svoje proučene priloge snimivši, u riječi i slici/mapi/grafici, ne samo daleku prošlost, napose devetnaesto stoljeće, a posebno ovo posljednje jubilarno polustoljeće, navodeći brojna imena i njihove slike, razne ustanove i spomenike, gradnje i objekte, civilne i crkvene, na dobro Pologa, njegove župe i svih njegovih stanovnika.

Mostar, o svetkovini Presvetoga Srca Isusova 2013.

UZVIŠENJE SVETOGA KRIŽA - VIŠESTRUKA SVEČANOST

Mostar, 14. rujna 2013. - U subotu navečer, 14. rujna, u mostarskoj katedrali svečano i radošno. Trideset svećenika, biskupijskih i redovničkih, s biskupom Ratkom u misnoj konceleciji, među njima generalni vikar don Željko Majić i hercegovački provincijal fra Miljenko Šteko. Split-ski đakon Toni Sinković posluhuje, ugodno pjeva Evanđelje, a mostarski se đakon Ivan Bijakšić redi za prezbitera. Izvrsna vanjska liturgijska prigoda ne samo Uzvišenja sv. Križa, koje se blagdanski slavi po svem svijetu, nego i 33. obljetnica posvete katedrale Kraljice neba i Majke Crkve koja se svetkovinski slavi u samoj katedrali, a blagdanski u svim drugim župnim crkvama Mostarsko-duvanjske biskupije. Pjeva katedralni zbor pod vodstvom don Nike Luburića. Ministriraju bogoslovi. Vjernici popunili katedralne klupe, pozorni, samo poneki predškolski dječčić kruži i ponekad zapjevajući u slobodnu stilu.

Poslije Evanđelja don Ivan Štironja, povjerenik za duhovna zvanja, predstavlja biskupu novoga kandidata za prezbitera - đakona Ivana: Rođen je u Mostaru, gdje je završio srednjoškolsko

obrazovanje, zatim filozofiju i teologiju u Sarajevu i Zagrebu, a posljednju godinu predđakonske i đakonske prakse proveo u župi Dračevo. Prošao sve ispite, izvide, obrede, službe i primio sakramente predviđene crkvenim zakonom i nađen "dostojan". Litanije Svih Svetih ječe iznad đakona koji prostrt leži nasred katedrale u znaku vlastite svijesti da je prašina i da je nedostojan pred Božanskim dostojanstvom. Polaganjem biskupovih ruku na glavu đakonu koji kleči daje se materija sakramenta - prolazi i svih 30 svećenika, stavljajući ruke na kandidata, sve u šutnji - a potom biskup u posvetnoj molitvi ili formi sakramenta tumači: daje se kandidatu Duh svetosti, utiskuje se neizbrisiv pečat reda prezbiterata i osposobljuje ga se za vršenja službe vlastite tomu stupnju svetoga reda. Mazanje dlanova i davanje misnih darova popraćeno je molitvom i objašnjenjem. Sve završava cjelovom mira. Zaređeni prezbiter prvi put koncelebrija s biskupom i drugim svećenicima. I moli memento pokojnih. Pričešćuje svoju majku Marinku, dok ga otac Andrija prati s neba.

BISKUPOVA PROPOVIJED

Budući da smo u Godini vjere, sve ove crkvene spomene, obrede i događaje: svetkovinsku Obljetnicu katedrale (1980.), i Biskupskoga ređenja (1992.), blagdan Uzvišenja sv. Križa i Prezbitersko ređenje đakona Ivana promotrimo u znaku i duhu vjere.

Obljetnica posvete katedrale. - Mi se danas kao vjernici i crkveni službenici sa zahvalnošću sjećamo čina posvete ove Gospine katedrale koju je prije 33 godine, na današnji dan 1980., obred-

no obavio blagopokojni kardinal Franjo Šeper, tadašnji prefekt Kongregacije za nauk vjere. A drugi uzoriti koncelebrant, kard. Agnello Rossi, prefekt Kongregacije za evangelizaciju naroda,

pod koju smo tada jurisdikcijski potpadali, posvetio je oltar, dar pape Pavla VI. Hvala im svoj trojici, i Papi i Kardinalima. Izišao je i Dekret, od 14. rujna 1980., na **latinskom** i na **hrvatskom**, kojim se ova crkva proglašava katedralom na naslov "Kraljice neba i Majke Crkve".

Uočljive su u Dekretu dvije stvari. *Prva*, ova se stolnica posvećuje na čast Blažene Djevice Marije, Kraljice neba i Majke Crkve, dva naslova iste Bogorodice, koji se slave različitim spomenadima: Kraljica neba 22. kolovoza, a Majka Crkve sutradan po svetkovini Duha Svetoga. U početku je doista i bilo raznih pokušaja i prijenosa ove katedralne svetkovine sa svibnja u kolovoz ili obratno, dok se nije konačno ustalilo da se sve liturgijsko slavlje svetkuje po Duhovdanu. *Drugo*, još je biskup Barišić, hercegovački apostolski vikar, našao u Mostaru pogodan teren, a njegov nasljednik biskup Kraljević podigao katedralnu crkvu ili "katedralku", kako je on naziva, te je 1872. katedralni hram blagoslovio. Njegov nasljednik Paškal Buconjić prepustio je tu crkvu župi Sv. Petra i Pavla. Nakon 1890. ne govori se više o katedrali. Biskup je nabavio novo zemljište na današnjem Trgu hrvatskih velikana za novu katedralu. I to je zemljište izvlašteno 1949. i sagrađen Dom kulture, današnji Hrvatski dom Herceg Stjepan Kosača. Zato Sveta Stolica prenosi naslov katedrale iz crkve sv. Petra i Pavla u ovu crkvu kojoj je titular Kraljica neba i Majka Crkve.

Ne možemo ne spomenuti rađanje ili odvajanje od ove katedralne matice pet novih župa u gradu: svetih apostolâ Mateja, Ivana i Tome te svetih evanđelistâ, osim Mateja i Ivan, također Marka i Luke. A to što neke od tih župa još uvijek ne dišu punim kršćanskim plućima i ne rade punim kapacitetima, duguje se, između ostalog, ne samo ljudskomu grijehu, nego i apostolskomu stavu: "Kroz mnoge nam je nevolje u Kraljevstvo Božje", kojim su misionari Pavao i Barnaba "učvršćivali duše učenika, bodreći ih da ustaju u vjeri" (Dj 14,22). Iz nevolje krjepost vjere!

Ne ćemo ovdje detaljnije navoditi - a hoćemo za to iskreno izraziti vjerničku zahvalnost Presvetomu Trojstvu i zagovoru nebeske Kraljice i Majke Crkve - za tolike stotine i tisuće krštenih u ovoj katedrali, za tolike tisuće krizmanih pred katedralom, za tolike vjenčane u katedrali ili u katedralnoj kripti sv. Josipa, kao i u župama od nje odvojenima.

Spominjemo i tolike zaređene za đakone, svećenike i ponekog biskupa u ovoj katedrali.

Prezbiterско ređenje. I ti si, novo-ređeniče, među ređenima. A i rodом si s područja ove katedrale. U njoj si se primicao k oltaru, razvijao duhovno zvanje koje si u sebi osjećao, odlučio se nakon srednje škole na put prema svećeništvu i, evo, danas ćeš ponizno stati, i još poniznije kleknuti, a najponiznije leći u ovoj katedrali da Duh Sveti siđe na te i dadne ti dar svoje svetosti.

U trećem upitu od njih pet, koje biskup postavlja kandidatu prije prezbiterскоga ređenja stoji: *"Hoćeš li dostojno i mudro obavljati službu riječi propovijedajući evanđelje i izlažući katoličku vjeru?"* Kandidat odgovara: Hoću.

Dostojno i mudro! Dostojno znači kako odgovara Bogu, dolično kako odgovara Crkvi, ozbiljno kako odgovara svećeniku, službeniku Boga i Crkve. Isus je dostojno, dolično i ozbiljno propovijedao tako da ga je jednako mogao slušati galilejski kralj Herod Antipa i rimski upravitelj Poncije Pilat na jednoj strani, a djeca, njihove majke i ostali narod na drugoj, ostajući zadivljeni njegovim izlaganjem i odgovorima. I svi su Gospodina pratili i ponešto pamtili. Ne samo pamtili, čak i više od 30 godina nakon njegova Uzašašća na nebo, nego i nama bitan polog vjere zapisali u svetim Evanđeljima. Isus je propovijedao dostojno imena Božjega, dostojno Oca nebeskoga. On daje dostojnost toj riječi.

On i od tebe, novoređeniče, traži da navješćuješ Evanđelje dostojno u skladu s Božjim dostojanstvom, mudro u skladu sa svim pologom vjere, učeno u skladu s teološkim dosezima nauka, rječnički dotjerano u skladu s jezikom na kojem govoriš, uvijek promičući slavu Božju i čast Crkve. Pravi službenik Isusov pozvan je propovijedati: dolično i odlično! Ako tako budeš propovijedao, rado će te slušati i poslušati i mlađi i stariji, i blizi i daleki. Ne da ti se dive, nego da te razumiju, prate i slijede. Propovijedaj ne zato što moraš ispuniti nedjeljnu zadaću, nego zato što ti je čast i radost navješćivati cjelovit evanđeoski i apostolski nauk, sve članke Vjervanjanja od Stvaranja, Utjelovljenja i Otkupljenja do Suda Božjega! Cjelovito doktrinarno i moralno! A imaš što reći jer stalno primaš, neprestano učiš, svaki se dan možeš napuniti, u razmišljanju i molitvi, nad Biblijom i pred Svetootajstvom Kristovim.

Novo-ređeniče, izlaži katolički nauk i vjeru, jezgrovito i cjelovito, u župnoj katehezi, u školskom razredu, na vjeronaučnim susretima, u pisanoj riječi, osobito u pripremljenoj misnoj propovijedi. Mudro da Ti Bog odobrava, a ljudi se

obraćaju. Dostojno, duhom i jezikom Evanđelja, da te se Crkva ne stidi, a da ti se ljudi ne smiju! Svaki put stavi sebi pred oči upit: Hoće li mi Isus potpisati ovu propovijed? Ako je on potpiše, onda je prava, dostojna i mudra.

I zahvalan budi Gospodinu na daru svećeničkoga sakramenta reda i svećeničkih oznaka: svjesno i svojevrijedno izabrana celibata, svakodnevno-moljenja brevijara, uredna nošenja kolara, da te narod prepozna kao svećenika i da te na svakom mjestu može pozdraviti: Hvaljen Isus, velečasni! Proslavit će tako Isusa, a počastit će i tebe. Jesi li postao svećenik zato da se sakrivaš od naroda ili zato da budeš za narod? Ne boj se u javnosti svojega svećeničkog identiteta, ni molitvena nastupa, ni susreta s neprijateljima, ni požrtvorne i učinkovite ljubavi prema siromasima. Nisi svećenik samo kada nastupaš u crkvi, ni samo kada radiš u župnom uredu dočekujući stranke, nego si svećenik puna 24 sata dnevno. I da se na kraju potpišeš da si "sluga beskorisni" (Lk 17,10).

Spasenje po Križu. Dva su drveta u Bibliji presudna za čovjekovo stanje i spasenje.

Jedno je drvo opisano u knjizi *Postanka* (2-3) na početku stvaranja. Nazvano drvo spoznanja dobra i zla. Drvo s kojega je prvim ljudima bilo zabranjeno uzeti ploda, inače će umrijeti. Ali oni bijahu radoznali, te potaknuti sugestijom đavla sa strane - to se zove vražja napast, odlučili svjesno pregaziti Božju zapovijed. I uzeli ploda. I zagrizli. I pojeli. I otrovali se u srcu, u krvi, u pameti - to se zove grijeh, prijestup, promašaj, prekršaj! I počeli ljudi umirati. I tako umiru do Sudnjega dana - to se zove smrt. Tri teška, najveća i najžagonećnija zla na ovome svijetu: đavao, grijeh i smrt.

Drugo je drvo ono na Golgoti (Iv 19,17). Drvo Kristova križa izvor je uvijek novih ideja, od sve-tootačkih vremena, a najočitija je ona misao i slika o križu koji svojim krakovima prožima sav svemir, povezuje nebesko sa zemaljskim, jednu stranu svijeta s drugom, daleku povijest sa sadašnjosti i budućnosti. Na sve strane razlijeva se Kristova milost otkupljenja. Krist svojim razapetim rukama s križa obuhvaća sve čovječanstvo i svakomu čovjeku nudi pomirenje s Bogom. Stoji do čovjeka, hoće li prihvatiti tu milost vjerom ili ne će. Stoji i do Crkve, hoće li mu ponuditi preko svojih službenika tu otkupiteljsku milost u otajstvima vjere. Suho drvo bez lišća, ali s božanskim plodovima spasenja, otkupljenja čovjeka od ona tri zla: oslobođenje od **grijeha** darom Kristova **oproštenja**: Oče oprosti im jer ne znaju što čine; oslobođenje od smrti darom Kristova **uskrsnuća**: Kao što je Krist uskrsnuo treći dan nakon smrti i pokopa, tako će Bog i nas uskrisiti u Dan onaj; i oslobođenje od **zloduha** Očevim i Kristovim **darom Duha Svetoga** kojega primamo u svetom krštenju i svetoj krizmi, a ti, novoređeni Ivane, danas i u ovom sakramentu sv. reda prezbiterata. U posvetnoj molitvi molit će se nad tobom da ti Bog udijeli: "Duha svetosti"!

Duh Sveti daje nam snagu da se ne bojimo ni malih ni velikih nevolja svjesni da je Gospodin uz nas da se držimo njegovih zakona i crkvenih kanona. Bog nas vježba u strpljivosti, u umnom pronalaženju najboljih rješenja, u odgajanju pravih pastira koji se bitno razlikuju od samozvanih najamnika. Don Ivane, budi pravi i dobri pastir, spreman dati život svoj za vjerno Kristovo stado!

POZDRAV GENERALNOGA VIKARA

Preuzvišeni oče biskupe!

Poštovani župniče don Luka, braćo svećenici, dragi novoređeniče don Ivane!

Poštovane časne sestre, svećenički i redovnički pripravnici i redovničke pripravnice, dragi svi nazočni vjernici!

Svaka sv. Misa neprocjenjivo je bogatstvo i dar u kojem nam se sam Krist daruje, duša se napunja milošću i daje nam se zalog buduće slave. O. Martin von Cochem (1634.-1712.), njemački kapucin, govori o 77 milosti koje izviru iz sabrana i pobožna sudjelovanja u sv. Misi. Mi smo večeras

u ovoj Misnoj žrtvi u molitve zahvalnice uključili i tri crkvena čina kojima je Bog obdario ovu mjesnu Crkvu u ovom blagdanu Uzvišenja sv. Križa:

- Pije 33 godine obdario nas je ovom katedralom, koja je posvećena Kraljici neba i Majci Crkve.

- Prije 21 godinu ređenjem biskupa Ratka, koji je red biskupstva, po odluci i imenovanju bl. pape Ivana Pavla II. i polaganjem ruku blagopokojnih biskupa: Franje kard. Kuharića, zagrebačkoga nadbiskupa, msgr. Josipa Uhača, tajnika Kongregacije za evangelizaciju naroda, i domaćega biskupa msgr. Pavla Žanića, zbog ratnih razaranja

i nemogućnosti da se to učini u ovoj Gospinoj crkvi, primio u crkvi Gospe od zdravlja u Neumu.

- I, evo, večeras darom novoga svećenika, don Ivana Bijakšića.

Stoga, uza svu zahvalnost dobromu Bogu na ovim darovima, i naše čestitke:

- Vama, poštovani i dragi vjernici katedralne župe zajedno s pastoralnim osobljem, svećenicima i sestrama sa župnikom msgr. Lukom Pavlovićem na čelu. Ova stolna crkva u kojoj se okupljate, koja je posvećena na blagdan Uzvišenja sv. Križa i počašćena naslovom Kraljice neba i Majke Crkve, najizvrsniji je spoj Ljubavi koju je Bog imao prema nama i odgovora ljudi na tu Ljubav. Molimo Boga da uvijek, napajani na izvoru milosti koja je potekla iz probodena boka na Križ uzdignuta Spasitelja, i naš odgovor bude poput naše nebeske Majke: odgovor potpuna predanja volji Očevoj, Ljubavi u bezrezervnu služnju njegovu Sinu i našem Spasitelju prepoznavajući ga u vlastitu životu i u životu onih koji su na poseban način njegovi, a sve u njegovu Duhu Svetomu.

- Vama, preuzvišeni biskupe Ratko, koji ste, poput Mojsija na brdu Sinaju, i Vi u Rimu prije 21 godinu, u teškim vremenima hrvatskoga naroda i ove mjesne Crkve, čuli glas iz *Gorućega grma* i odazvali se pozivu Crkve i došli pomoći biskupu Žaniću da izađemo iz nevolje mnoge upućujući se putem spasenja. I, evo, najprije jednu godinu kao biskup koadjutor te dvadeset godina kao ordinarij s odlučnošću i bez zbunjenosti stazom života idete pred vjernicima, svećenicima, redovnicima i redovnicama ove mjesne Crkve. Dok Vam iskreno zahvaljujemo, molimo Boga da ne malakšete, da

Vas obdari životom i potrebnim zdravljem kako biste stameni u vjeri, i nas u toj istoj vjeri učvršćivali, u nadi bodrili i u ljubavi primjer davali.

- Tebi, novoređeniče don Ivane, koji si danas postao Kristov svećenik - misnik. Svih 77 darova Presvete Euharistije i blago sakramenata, Evanđelja i Crkve Krist povjerava i Tebi, svomu svećeniku. O svećeništvu govorimo kao otajstvu "čudesne razmjene" - *admirabile commercium*: Svećenik daruje Kristu svoje čovječstvo, kako bi se on mogao njime poslužiti kao sredstvom spasenja, čineći od njega gotovo drugoga sebe. Papa Benedikt XVI. u Pismu svećenicima uoči Svećeničke godine, koju smo nedavno proslavili (2009.-2010.), pod naslovom *Svećenici - neprocjenjivi dar Crkvi i čovječanstvu*, svećeništvo je definirao riječima svetog arškog župnika Ivana Marije Vianneya: Svećeništvo je ljubav Isusova srca. U ovoj sv. Misi molili smo s Tobom na tu veliku nakanu: da budeš svećenik po Srcu Isusovu, svećenik koji daruje Kristu svega sebe kako bi se on mogao time poslužiti kao oruđem spasenja. Dragi mladi subrate, to je svećeništvo. Radi ovoga si se dana u ovoj katedrali pred oltarom prostro i radi ovoga te tvoj biskup zaredio, a svi mi u molitvi i duhovnoj radosti s tobom se sjedinili. Neprestanim darivanjem cijela sebe Kristu, radost ovoga dana i tvoga ređenja protegnut će se na sve dane života tvoga. Sretno ti i blagoslovljeno bilo!

Na kraju jedna obavijest: Svi svećenici, redovnici, bogoslovi, redovnice te novoređenikovi uzvanici nakon sv. Mise pozvani su u katedralnu dvoranu na prigodni domjenak.

SVETKOVINA ARKANĐELA MIHOVILA ZAŠTITNIKA TREBINJSKO-MRKANSKE BISKUPIJE

U nedjelju, 29. rujna, trebinjska katedrala, posvećena Rođenju Blažene Djevice Marije, bila je pretijesna da primi sve pristigle vjernike koji su taj Dan htjeli u ovoj Marijinoj crkvi slaviti Boga, častiti nebesku Majku i sv. Mihovila, arkanđela, zaštitnika drevne Trebinjsko-mrkanske biskupije. Malu vjerničku zajednicu župe Trebinje i katedralu toga su dana pohodili brojni hodočasnici iz drugih župa Trebinjske biskupije te iz susjednoga Dubrovnika. Svečana sv. Misa slavljena je u 12.00 sati. Prije sv. Mise pristigli svećenici bili su na raspolaganju vjernicima za sv. ispovijed kako

bi u ovoj oprosnoj crkvi, u Godini vjere, mogli primiti i potpuni oprost.

Sveta Misa, koju je u koncelecijaciji s osam svećenika predvodio biskup Tomo Vukšić, vojni ordinarij u BiH, započela je svečanim ophodom oko katedrale. Crkveno je pjevanje animirao i skladnim pjevanjem pratio župni zbor iz župe Dračevo predvođen don Ivanom Bijakšićem, mladomisnikom. Liturgijska čitanja i molitvu vjernika čitali su mladi iz iste župe. Evanđelje navijestio don Željko Majić, generalni vikar, izaslanik biskupa Ratka, koji je toga dana slavio sv.

Misu u čast sv. Mihovila u župi Trilj, Splitsko-makarska nadbiskupija. Bili su nazočni i predstavnici Srpske pravoslavne Crkve: o. Stevan Kovačević, starješina saborne crkve u Trebinju i đakon Vlado te načelnici općina Neum dr. Živko Matuško i općine Ravno Andrija Šimunović.

Prije završnoga misnog blagoslova trebinjski je katedralni župnik don Milenko Krešić pozdravio i zahvalio svim hodočasnicima, gostima, dračevskom zboru, svećenicima i nada sve predvoditelju biskupu Vukšiću. Nakon sv. Mise župnik je u župnom stanu ugostio i objedom počastio biskupa, svećenike i predstavnike Pravoslavne crkve, a u dvorištu župne kuće pjevače i ostale goste.

Govoreći o naravi i službi anđela biskup je Vukšić uprisutnio vjersku istinu o postojanju anđela. U ovom je svjedočanstvo Pisma jasno kao što je i Predaja jednoдушna. (usp. Katekizam Katoličke Crkve, br. 328). Čitava Biblija prožeta je tajanstvenom prisutnošću i intervencijom anđela. Anđeli su, dakle, konkretna Božja stvorenja koja kroza sav svoj vijek slave Boga, svoga Stvoritelja i izvršavaju njegove svete naume spasenja. Sama riječ "anđeo" (grčki "angelos") i u doslovnom prijevodu znači *glasnik*. Crkva oduvijek ispovijeda vjeru u postojanje anđela, iskazuje vjeru da se oni Bogu klanjaju, da oni drugim stvorenjima

posreduju Božju poruku. Sjetimo se: *Anđeo Gospodnji navijestio Mariji. I ona je začela po Duhu Svetom*. Čak su i najsvetanije liturgijske molitve pune spominjanja anđela i njihove uloge. Sv. Grgur Veliki, papa i crkveni naučitelj, uči nas: "Riječ anđeo ime je službe, a ne naravi. Sveti, naime, oni dusi nebeske domovine, uvijek su dusi, no uvijek se nikako ne mogu zvati anđeli; jer tada su anđeli, kad se po njima štogod javlja." Slično kaže i sv. Augustin: "Dusi jesu anđeli, ali kad su dusi nisu anđeli, jer je anđeo ime službe, ne naravi. Ako tražim ime one naravi, duh je; ako tražim službu, anđeo je; po onome što jest, duh je; po onom što radi, anđeo je", učiteljski je naglasio biskup Tomo te pozvao da svi poput anđela izvršavamo svoje vjerničke zadaće, a to su: slaviti Boga, svoga Stvoritelja i izvršavati njegove svete naume spasenja tako što ćemo biti glasnici i navjestitelji Radosne vijesti spasenja svih ljudi.

Usprotivivši se onima, kako u prošlosti tako i danas, koji vjeru smatraju "privatnom stvari" - jer vjera nije privatna stvar nego osoban stav - pozvao je sve da taj svoj osoban stav vjere izraze i na predstojećem popisu stanovništva te u popisni listić, iako to zakonodavac ne traži, upišu i svoju vjersku pripadnost.

BISKUPIJSKO HODOČAŠĆE NA GROBOVE APOSTOLSKIH PRVAKA

U VJERI HODIMO

U Godini vjere treba potaknuti vjernike da hodočaste Petrovoj Stolici, da ondje ispovjede vjeru u Boga Oca, Sina i Duha Svetoga, u jedinstvu s onim koji je danas pozvan učvrstiti svoju braću u vjeri (usp. Lk 22,32). (Pastoralne smjernice za Godinu vjere, I.2)

Ovom pozivu, koji je upućen svim vjernicima Katoličke Crkve u Godini vjere, odazvale su se i naše hercegovačke biskupije. U Kalendaru susreta i slavlja kroz ovu Godinu za prvi tjedan listopada 2013., predviđeno je biskupijsko hodočašće na grobove Apostolskih prvaka. Pod motom hodočašća: *U vjeri hodimo* 1.057 vjernika naših biskupija, predvođenih biskupom mons. Ratkom Perićem i duhovnom pratnjom od 17 svećenika, poput praoca Abrahama na kratko vrijeme napustili su svoje navike, svoju zemlju i monotoniju, kako bi doživjeli radostan susret s članovima velike putujuće zajednice vjernika - Crkve, na čelu sa Svetim Ocem Franjom te na svetim mjestima u Godini

vjere izmolili potpuni oprost za sebe i svoje pokojne, utječući se moćnom zagovorom nebeske majke Marije, apostolskih prvaka Petra i Pavla i ostalih Božjih ugodnika čije su grobove i svetišta na ovoj hodočasnici pohodili.

Opširno izvješće s ovoga hodočašća objavljeno je u mjesečniku *Crkva na kamenu*, 11/2013., str. 22-25. Ovdje donosimo propovijedi koje su izrečene na hodočasničkim misama u Rimu: u bazilikama apostolskih prvaka Petra i Pavla i sv. Karla i Ambrozija te u bazilici Gospe od Anđela - Porcijunkuli u istoimenom gradiću pokraj Asiza - Santa Maria degli Angeli.

PROPOVIJEDI NA RIMSKOM HODOČAŠĆU

PROPOVIJED PROVINCIJALA FRA MILJENKA ŠTEKE U BAZILICI GOSPE OD ANĐELA

Asiz, 7. listopada 2013.

Što imamo ovdje? Ovdje je, prije svega, mala kapelica franjevačkih početaka, ugrađena u ovu velebnu baziliku Svete Marije Anđeoske. Ova je bazilika, kao i ovaj samostan sa strane nastajao stoljećima i sve se sraslo u opće ime Porcijunkula, koja je nekad toponimski značila "malo zemljište" ili "komadić zemljišta", močvarna i pošumljena, ovdje jugozapadno od samog grada Asiza. I tu je nekoć samo bila mala crkvice, kapelica posveće-

na blaženoj Djevici Mariji, nazvanoj Sveta Marija Anđeoska ili Porcijunkulska. Značenje i važnost Porcijunkule počinje dolaskom sv. Franje. Od tada se povijest ove crkvice isprepleće sa životom sveca i s franjevačkom karizmom.

Kao prva vijest jest Franjina obnova: "Odanle se preselio na drugo mjesto koje se zove Porcijunkula. Tu se nalazila crkva blažene Djevice Majke Božje koja je davno sagrađena. Onda je bila zapu-

štena i nitko se za nju nije brinuo. Kad ju je svetac Božji ugledao tako ruševnu, bio je ganut ljubavlju; budući da je upravo izgarao od pobožnosti prema predobroj Majci, počeo je ondje trajno boraviti. Kad je popravljao spomenutu, bilo je to u trećoj godini njegova obraćenja." (1Cel 21).

Ovdje je Sv. Franjo čuo i Evanđelje koje govori o poslanju Apostola, tako da je odavde krenuo čitavi Franjevački pokret. Red Manje braće nastaje i razvija se ovdje.

Dakle, sv. Franjo obnavlja Porcijunkulu, nastanjuje se ovdje i bira je za boravak - a dobio ju je od opata s brda Subasio. Ovdje se Red razvija, raste broj braće. Ovdje je obukao sv. Klaru, tako da i njezin početak možemo gledati ovdje.

Ovdje se slave Franjevački Generalni kapituli. Odavde se polazi u misije i ovdje se iz njih vraća. Toliko je događaja iz Franjina života koji su vezani za ovo mjesto, da ih je teško i nabrojiti... kao i događaje po kojima se odavde karizma franjevaštva razvijala. Ovo je mjesto napajanja na izvorima za nas fratre...

Toma Čelanski, Franjin životopisac, svjedoči o Franjinoj najvećoj ljubavi prema Porcijunkuli: "Iako je u svakom zemaljskom boravištu spoznao stvari nebeskoga kraljevstva i vjerovao da se milost Božja na svakome mjestu daje Božjim izabranicima, ipak je crkvu sv. Marije u Porcijunkuli doživio kao mjesto koje većma obiluje milošću i koje su pohađali nebeski duhovi." Zato je nešto posebno za ovo mjesto rekao braći: "...Tko bude ovdje molio pobožnim srcem, primit će sve što god bude tražio. A onaj tko ga ovdje uvrijedi bit će teže kažnjen. Zato, sinovi, ovo mjesto Božjeg prebivališta smatrajte vrijednim svake časti, svim svojim srcem, zanosnim klicanjem i pohvalama tu slavite Boga!" (1Cel 106).

Nakon smrti Sv. Franje ovdje su braća otkrila njegove rane. O tome brat Ilija u okružnici kojom javlja smrt sv. Franje: "Javljam vam veliku radost i novo čudo. Odvijek se nije čulo za takav znak, osim na Sinu Božjemu, koji je Krist Gospodin. Kratko vrijeme prije smrti brat i otac naš pojavio se razapet, na svome je tijelu nosio pet rana, koje su doista biljezi Kristovi. Njegove su, naime, ruke i noge imale ubode čavala, probodene s obiju strana, rane su bile trajne i pokazivale crnu boju čavala. A njegova su se rebra pojavila kopljem probodena i često su gubila krv." (PI 5).

Tijelo sv. Franje je preneseno u grad Asiz, a Porcijunkula ostaje simbol i stvarnost ljepote početaka. Ostaje svetištem Oprosta i uspomena

na početke Reda, s misijom da bude i ogledalo Reda.

Blažena Djevica Marija od krunice. Danas je spomendan Blažene Djevice Marija od krunice... Spomendan je uveden u liturgiju Crkve u zahvalu za veliku pobjedu kršćanske flote nad turskom u poznatoj bitci kod Lepanta 7. listopada 1571. Pobjeda se pripisuje molitvi krunice na koju je pozvao sam Papa Sv. Pio V.

Može li i nama ovo hodočašće i ova crkvice i bazilika posvećena blaženoj Djevici Mariji biti poticaj da se i mi nekako obnovimo u duhovnom životu jednostavnim moljenjem krunice...?

Vjerujem da možemo! Pred mojim očima ovdje i u mom sjećanju javlja se nekoliko živopisnih slika koje želim s vama podijeliti.

Jedna od slika djetinjstva koja se uvijek iznova vraća kao sjećanje na zavičaj i ljude svakako je slika starca ili starice kako u zavjetrini, na suncu, žuljevitim rukama prebiru velika crna zrnca očenaša, pogleda uprtih u daljinu. Vjerujem da je to slika koja se u varijacijama pojavljuje kod svih ljudi u našem narodu kao sjećanje i kao poziv na preispitivanje vlastitih spoznaja o životu, njegova smisla i svrhe.

Oči koje dotiču nebo, usne koje šapuću i ruke koje prebiru zrnca, zatišje i zaustavljeno vrijeme. I kada kao dijete radosno potrčiš u zagrljaj, umjesto svega onoga čemu se raduješ i na što si navikao, dočeka te blaga ruka koja pokazuje da se pričekala i šuti. I tiho pitanje majci: zbog čega did (ili baka) ne žele da se s njima igramo? I nježni odgovor da upravo sada oni razgovaraju s Bogom i da ih na neko vrijeme treba ostaviti na miru. I pričekati.

I Bog je bio tako velik u iako ga nismo vidjeli. Ali smo znali da je krunica predmet uz pomoć kojega se uspostavlja veza s nebesima i pomoću kojega se razgovara s Bogom.

I odmah nakon toga kad bi očenaši ponovno bili obješeni, uvijek na istom mjestu u kući, a did (ili baka) vratili se u ovo vrijeme i prostor i darovali nam osmijeh, poneku sitnicu i ruku da nas povedu u novu pustolovinu života, u priču koju su sačuvali za nas ili koju su možda čuli od Boga dok su razgovarali s Njim. I ta ruka, inače velika i snažna, sada se činila još moćnijom i jačom. Odisala je nekom tajanstvenošću i svi smo hodali uspravni i veliki u tišini koraka i slušali smo sve što su nam imali reći o životu, ljubavi i prijateljstvu...

A kad bi se vraćali u kuću i kad bi kuća možda i bila prazna, naš bi pogled tražio velike crne oče-

naše pomoću kojih se razgovaralo s Bogom i mi bi u našim srcima oćutjeli tu mogućnost i zazvali Ga da nam se naši u kuću vrata i da nas obrani od svakoga straha.

I kad su ove godine prošle i mi protutnjali svijetom i kad se vratimo u rodni kraj, u staru kuću, čini se da je to nešto sveto utihnulo. Slika koja je nekada bila tako česta sada je postala iznimka ostala je tek krunica obješena na onom istom mjestu. No kao da više nema ruku da ih prebire?!

I još jedna slika koja mi se često vrati. Slika kad je izbio rat. Gledao sam svoje prijatelje, djecu s kojom sam odrastao, svi su postali odrasli ljudi. I tada obukoše uniforme i gotovo svaki negdje na rukavu ili na ramenu ili o vratu uze i stavi krunicu. Isti onaj predmet kojim se borilo protiv straha. Isti onaj blagoslovljeni predmet uz pomoć kojeg se razgovaralo s Bogom. I krenu ista ona molitva iz srca da nas obrani od straha. Od svakoga zla i napasti, ili kako to lijepo molimo o Blagoslovu naših polja, da nas Gospodin oslobodi: od kuge, glada, rata i zle godine, od svake pakosti, zlosilja i nevolje.

Toliki od nas lutaju ovim svijetom, tražeći utjehu. I traže veze i poznanstva i traže sredstva i posredstva kako bi uspostavili mir u sebi i našli vrijeme za Boga i razgovor s Njim. Možda su danas vremena brža. No desetak se krunice uvijek može izmoliti, pa opet desetak i opet. Dok se vozite autom, dok sjedite ili šetate... Razgovarajte s Bogom u molitvi, dostatno vam je samo vaših deset prstiju, ili pet... A očenaši neka vam uvijek budu pri ruci, makar obješeni u automobilu, negdje u džepu, ili bilo gdje drugo da ne zaboravite korijenje, sredstva i načine kojima se uvijek možete vratiti.

Ovdje u ovoj crkvi Gospe Anđeoske, danas na blagdan Bl. Djevice Marije od krunice, Ona nas zove na put svetosti, kao i sv. Franju. Na nama je da se sjetimo da ipak postoje jednostavna sredstva i stare veze, da se u žurbi života prisjetimo da ipak ima nekih starih utabanih staza koje su vodile do cilja: unutarnjeg zadovoljstva i spokoja, do ispunjenja života. Neka nam ovo mjesto osobite milosti i zagovor sv. Franje pomogne u tome. Počnimo moliti i sada već na našem hodočasničkom putu prema Rimu! Amen!

BISKUPOVA PROPOVIJED U BAZILICI SVETOGA PAVLA IZVAN ZIDINA

Rim, 8. listopada 2013.

Osobna iskaznica Pavlova. Savao/Pavao misionar, teolog, pastir i organizator kršćansko-hele-nističke Crkve u apostolsko doba. Rođen između 5. i 10. poslije Krista u Tarzu, provinciji Ciliciji, izvan Palestine. Savao je iz plemena Benjamino-va, od oca je naslijedio rimsko građansko pravo. Odgojen je po židovskim zakonima. Poslan na studij u Jeruzalem da postane tumač Biblije. Po- hađao je višu školu o Tori kod Hrama, kod glaso- vitoga rabija Gamaliela (Dj 22,3). Ubrzo se pri- klučio dijasporskoj sinagogi gdje se pokazao kao strogi farizej i branitelj otačkih predaja, sudaraju- či se s judeo-kršćanima, predvođenima đakonom Stjepanom koji je priznavao Isusa Nazarećanina Mesijom. Za Savla Isus je bio židovski pobunje- nik kojega je kao lažna Mesiju osudilo Vrhovno vijeće, a Rimljani osudili i razapeli.

Jedno od najčudesnijih obraćenja u kršćanstvu jest Savlovo u Pavlovo. Sve se zapravo zametnulo i buknuo u sinagogi Slobodnjaka u Jeruzalemu, oko 37. godine nakon Krista.

Savao i Stjepan. U toj je sinagogi Stjepan, je- dan od Sedmorice đakona, održao nadahnut bi-

blijski govor o ulozi izraelskoga naroda u djelu spasenja i o Mojsiju kao vođi izabranih. Slušao ga je i Savao. Ni Savao nije mogao odoljeti mudrosti i duhu kojim je mladi đakon zborio budeći ponos u kršćanima a zavist u Židovima, koji nisu htjeli prihvatiti Krista, svoga sunarodnjaka, kao Mesi- ju ni kršćansku vjeru. Stjepan je spomenuo svu prolaznost kamenoga Hrama, a Židove nazvao "izdajicama i ubojicama" (Dj 7,52). Tu su Židovi prešli sa slušanja riječi na konkretna djela rušenja i ubijanja. Zgrabiše Stjepana i odvukoše ga pred Veliko vijeće u predvorje Hrama. U pratnji je i Savao. Odluka je mjerodavnih pala: treba Stjepa- na đakona izvesti i zasuti kamenjem. Sada više ne traže ni rimsko dopuštenje, kao ono za Nazare- ćanina.

Sv. Luka, pisac *Djela apostolskih*, drži na oku mladoga Savla kako izlazi na scenu svete povije- sti. Prvi ga put vidimo u rečenici: "Svjedoci odlo- žiše Stjepanove haljine do nogu mladića koji se zvao Savao" (Dj 7, 58). Očito su imali povjerenja u toga mladića Savla. "Je li moguće da se za ovako krive ideje život daje?" čudi se Savao prateći Stje-

pana na stratište. "Savao je pristao da se Stjepan smakne", stoji u Bibliji (Dj 8,1). Stjepan se đakon, neposredno prije smrti, baci na koljena i stade ponavljati Isusove riječi na Križu: "Gospodine, ne uzmi im ovo za grijeh" (Dj 7, 60). "I dok se proljevala krv Stjepana, svjedoka tvoga, i ja sam ondje stajao složan te čuvao haljine onih koji ga ubijahu" (Dj 22, 20).

Skupina judeo-kršćana, s đakonima na čelu, dade se u bijeg iz Jeruzalema. Spašavaj živu glavu! Filip je dopro do Samarije. A neki učenici do Damaska.

Pavao je bio zadahnut mržnjom prema određenim osobama, konkretno kršćanima. Savao misli da se od mržnje srce glanca, a ne da hrđa. I uvjeren je da sve radi za Boga.

Drugo, osnovana je neka vrsta istrage. Razrađuje plan: dogovaranje, ogovaranje, klevetanje, ovlaštenje, dozvole, konji što se već ima na raspolaganju. Ne stavlja uopće u pitanje brani li časno čast Božju.

Treće, skok u akciju: ne samo mrzitelj i istražitelj, nego preskače s riječi na djela, juri u lov na ljude da ih pobijedi i pobije.

Točno je ovo putanja svakoga grijeha: prvo se zametne sama želja ili nakana, zatim se nađu oslonci, konačno se prijeđe na zlodjela. I upravo na tom putu nenadan susret s uskrslim Kristom. Samo to nije očekivao, a još manje želio.

Odgovori na ova pitanja:

Gdje se Isus osjeća progonjenim od mene?

Kad sam zadahnut osvetom prema drugima, koji su mi nanijeli nepravdu?

Kad sam nevjeran obećanoj riječi Isusu?

Kad se bezvezno praćakam protiv Božje volje?

Kad se ne molim Bogu nikako ili vrlo slabo?

Evo tri velika razgovora iz jednoga poglavlja (Dj 9):

Isus: "Saul, Saul, zašto me progoniš?" (Dj 9, 4; 22, 7). "Teško ti se protiv oстана praćakati" (26, 14), čuje Šaúl grčku poslovicu na materinskom hebrejskom jeziku. Savle, Savle, sa svim svojim bitkama samo se povrjeđuješ sve gore i gore. Ne će ti srce imati mira dok se ne smiri u meni, riječ je Gospodnja! Samo je u Bogu mir, dušo moja!

Savao: "Tko si ti, Gospodine?" (Dj 9, 5; 22, 8; 26, 15). Ja sam apostol Sinedrija da iskorijenim Ime Isusovo.

Isus: "Ja sam Isus, Nazarećanin, kojega ti progoniš" (Dj 9,5; 22,8; 26,15). Ja bih želio da ti budeš, ne apostol Sinedrija, nego apostol Crkve moje, moj Apostol, da pronosiš Ime moje i pred sinedrije!

Savao: "Što mi je činiti, Gospodine?" (Dj 22, 10), zastade i zapita se ranjenik u oči. Nestao mu vid u po bijela dana. Pita i ujedno prelazi na stranu Pobjednika.

Isus: "Ustani, na noge se. Pođi u Damask, u grad, i ondje će ti se reći što ti je određeno učiniti" (Dj 9, 6; 22, 10).

Tjelesna garda čula je doduše neki ton, ali niko ga ne vidje. I sam Savao "otvorenih očiju nije ništa vidio pa ga povedu za ruku i uvedu u Damask. Tri dana nije vidio, nije jeo ni pio" (Dj 9, 8-9).

"Zato ti se ukazah da te postavim za poslužitelja i svjedoka onoga što si vidio i što ću ti pokazati. Izbavit ću te od naroda i pogana kojima te šaljem da im otvoriš oči pa da se obrate od tame na svjetlost, od vlasti sotone k Bogu, te po vjeri u mene prime oproštenje grijeha i baštinu među posvećenima" (Dj 26, 16-18). To je Isusovo djelo otkupljenja.

Isus i Ananija. "Ananija, ustani i pođi u ulicu Ravnu u kuću Judinu" (Dj 9, 11). Čeka te. "Eno ga moli se".

Ananija: šokiran viđenjem, uzvraća: "Gospodine, od mnogih sam čuo o tom čovjeku, kolika je zla tvojim svetima učinio u Jeruzalemu. On ima od velikih svećenika i punomoć okovati sve koji prizivlju Ime tvoje" (Dj 9,13-14). Pošao uhvatiti mene i sve prognanike.

Ne boj se, Ananija! "Pođi!" Pozovi ga na uskrnuće krštenjem. "On mi je oruđe izabrano, da pronese Ime moje pred narode i kraljeve i sinove Izraelove. Ja ću mu pokazati koliko mu je za Ime moje trpjeti" (Dj 9,15-16). Do sada je Savao progonio, od sada će biti proganjen iz istih razloga radi kojih je on progonio kršćane!

Ananija i Savao. "Savle, brate, progledaj! Isus, koji ti se ukaza na putu kojim si išao, posla me da progledaš i napuniš se Duha Svetoga" (Dj 9,17; 22,13). Eto to je kršćanstvo! Prima razbojnika u svoje redove i naziva ga bratom. "Odmah mu s očiju spade nešto kao ljuske, te on progleda pa usta, krsti se i, uzevši hrane, okrijepi se" (Dj 9, 18-19).

Prebacimo se 30 godina kasnije.

Susreo se ovdje u Rimu najgori i najbolji čovjek na svijetu. Neron i Pavao. Neron je jedan od najkrvavijih rimskih careva. Ubio je vlastitu majku Agripinu. Ubio prvu svoju ženu Oktaviju. Ubio drugu svoju ženu Popeju. Upalio Rim. Optužio kršćane da su zapalili Rim. Pretvarao kršćane u baklje da mu svijetle po noći u vrtu. Razapeo sv. Petra. Odrubio glavu sv. Pavlu. Monstrum nad monstrumima.

A na drugoj strani Pavao. Širio radosnu vijest. Pomagao. Liječio. Praštao. Učio druge svemu tomu. Smrt rimskoga građanina mačem dogodila se negdje izvan gradskih zidina, možda baš "fuori le mura", na mjestu ove Pavlove bazilike. Trajna je kršćanska predaja da je Pavao završio pod rimskim mačem u vrijeme progona kršćana pod carem Neronom.

Na rimskom bojnopolju "izvan zidina" pao je, poput Krista "izvan zidina" u Jeruzalemu, je-

dan Kristov borac: iscrpljen od tridesetgodišnje trke, ali neporažen; silno umoran i preznojen, ali nepobjediv; s izudarom, ali cjelovitom zastavom vjere i morala. "Dobar sam boj bojeval, trku završio, vjeru sačuvao. Stoga, pripravljen mi je vijenac pravednosti kojim će mi u onaj Dan uzvratiti Gospodin, pravedan sudac..." (2 Tim 4,7-8). Rim je ubio Pavla, a Pavao je osvojio Rim.

PROPOVIJED REKTORA ZAVODA SV. JERONIMA MSGR. JURE BOGDANA U BAZILICI SV. AMBROZIJA I SV. KARLA

Rim, 9. listopada 2013.

"Josip, muž njezin, jer je bio pravedan ..."

Preuzvišeni gospodine biskupe, braćo svećenici, poštovani i dragi hodočasnici!

U misnim tekstovima koje smo upravo čuli ističu se tri osobe - tri snažna lika iz povijesti spasenja ljudskoga roda: **1.** Abraham, otac izabranog naroda Staroga Saveza, uzor čvrste i nepokolebljive vjere, praotac vjere (drugo čitanje); **2.** David, izvor mesijanskoga roda koji dostiže svoj vrhunac u Isusu Kristu (prvo čitanje). Njegovo će kraljevstvo trajati do vijeka, i njegovo će prijestolje stajati završnog; **3.** Josip iz kuće Davidove, zaručnik Marije koja je Djevice i Majka Isusova (evanđelje). "Što je u njoj začeto, doista je od Duha Svetoga. Rodit će Sina, a ti ćeš mu [Josip] "nadjenuti ime Isus jer će on spasiti narod svoj od grijeha njegovih".

Izabrani misni tekstovi uzeti su od svetkovine sv. Josipa, s nakanom da na ovoj postaji hodočašća vjere, u bazilici sv. Ambrozija i sv. Karla Boro-mejskoga, glasovitih milanskih biskupa, u Godini vjere, razmišljamo o njemu, o njegovu duhovnom profilu, o ulozi u Svetoj Obitelji.

Svaki svetac, u svome vremenu vrlo je realističan. Promatra i prosuđuje stvarnost i sebe unutar svijeta u svjetlu Božje riječi. Traži i vrši volju Božju. Tako i sveti Josip. On je zbog misli o budućnosti koja je ispred njega sposoban suočiti se s velikim izazovima trenutka: Unatoč svemu zna i može ostati čista srca. Unatoč svemu zna i hoće biti milosrdan. Unatoč svemu on ostaje na strani potrebitih, slabijih. Pred licem Božjim, on traži svjetlo koje će

i kakve korake poduzeti. On je muž pravedan. Živi iz vjere. S Bogom gradi svoju budućnost.

Od sv. Josipa dijele nas skoro dva milenija, dvije tisuće godina. A ipak njegova zvijezda ne tamni, ne zalazi, nego još više i jače svijetli svim kršćanima. Ove 2013. godine, na spomendan sv. Josipa radnika 1. svibnja, Kongregacija za bogoslovlje odredila je da se blaženoga Josipa kod slavljenja sv. Mise, uvrsti u II. III. i IV. euharistijsku molitvu odmah nakon spomena Blažene Djevice Bogorodice Marije. Nikomu od ljudi nije bila dodijeljena takva čast i dužnost koju je Bog povjerio svetomu Josipu. Razlog tolika odlikovanja i Božjeg izabranja nalazimo u riječima Sv. Pisma: "**jer je bio pravedan!**"

Na ramena toga čovjeka stavljena je najveća odgovornost: Bog Otac njemu je povjerio svoga vjekovječnoga Sina, da se za njega očinski brine i skrbi u vremenu. Josipove su žuljevite ruke Božjemu Sinu privrjeđivale svakodnevni kruh. Josip je branio i štitio Isusov život, koji je već od svoga početka bio ugrožen. U školu Josipovu ide sama vječna Mudrost i ona ostaje u sjeni toga Božjeg pravednika gotovo dva desetljeća. Sam Bog Josipu povjerava Djevicu nad djevicama, da joj on bude zaštitnik i branitelj.

Kolike li odgovornosti!

Budući da je bio pravedan, što je, biblijskim rječnikom izraženo, isto kao i svet, Josip je izvršio svoj životni zadatak i povjerenu mu dužnost kao nitko drugi. Zato ga je sam Bog postavio "poglavarom doma svojega i svega imanja svojega".

Nijedna nam riječ nije zapisana što bi je izgovorila njegova usta, dok nam biografi njegova Posinka spominju mnogo toga što su njemu povjerila anđeoska usta. Na svaku poruku neba najspremnije odgovara i najtočnije se pokorava volji nebeskog Oca, kojem ostaje do kraja svoga života dosljedno vjeran. Apokrifni tekstovi govore o sv. Josipu, ali su bez ikakve povijesne vrijednosti. Oni su ipak utjecali na oblikovanje njegove slike u pučkoj pobožnosti i umjetnosti.

Život je toga jednostavnog drvodjelca iz Nazareta bio od silnoga značenja za Božje planove. Iako jednostavan i običan čovjek iz naroda, u svojoj je kući primio učene mudrace s daleka Istoka. Malo je tko poznao iznimno poslanje njegove obitelji, blago koje je sam Bog stavio pod njegovu zaštitu da ga brani i spašava. Tek rođenomu božanskom Djetetu jedan kralj radi o glavi. Počinio je pravi pomor - masakr mnoštva malene djece. Josip budno pazi nad životom povjerenog mu Djeteta.

Jednostavno je i skromno živio, te gotovo nečujno u nazočnosti svojih najdražih ostavio ovaj svijet. Skoro 1500 godina čeka, dok mu i sama Crkva ne iskaže počast koju je zaslužio svojim jedinstvenim životom.

U evanđeljima je donesen vrlo jezgrovit tekst, kratak nekrolog, koji je napisan njemu u čast: "Bio je čovjek pravedan", čovjek koji se pred Bogom našao besprijekoran; njegova je životna svetost i čestitost mogla opstati pred samom Svetošću i Pravednošću velikoga Boga. "On je onaj pravednik koga si dao za zaručnika Bogorodici Djevici; i onaj vjerni i mudri sluga koga si postavio nad svojom obitelji da umjesto oca čuva tvoga Jednorođenca, začeta po Duhu Svetom, Isusa Krista, Gospodina našega". Apokrifna književnost o njemu govori puno više od evanđelja. Premda je Crkva ne prihvaća, ta je književnost mnogo utjecala na pučku pobožnost i predodžbu sv. Josipa u kršćanskoj tradiciji.

Kako li lijepo lik toga velikog čovjeka pristaje u naše vrijeme! Potrebna li uzora našem svijetu i našim muževima, očevima, mladićima, djevojkama i majkama! Kad bi oni pošli u školu sv. Josipa, ne bi li se izmijenilo lice mnogih obitelji i posve promijenilo ozračje koje vlada među supružnicima, u obitelji među roditeljima i djecom!

Za sv. Josipa znamo da je bio radnik - Život mu je ispunjen radom. No taj rad nije smatrao "robijom", na koju je zbog svoje obitelji doživotno osuđen, nego naprotiv dragovoljnim služenjem i

darivanjem svoga očinstva onima koje mu je Bog povjerio. Radio je, znojio se i mučio radi Isusa i Marije. Radi toga je njegov rad blagoslovljen i posvećen. On je pretvoren u molitvu, životnu žrtvu, koja je Svevišnjemu mnogo omilila.

- Kako mi gledamo na svoj rad i svoje zaposlenje? Jesmo li uvjereni da zasluženi novac pripada obitelji kojoj nas je Gospodin dodijelio? Je li nam taj životni poziv na posvećenje ili na prokletstvo? Mogu li djeca promatrajući lik i život svoga oca lakše zamisliti nebeskog Oca, zavoljeti taj lik kojeg u svojim molitvama toliko spominju? - Ili je možda lik oca radnika i majke radnice potamnjen teškim sjenama propusta i grijeha? Ili teško zasluženi novac, koji se životom plaća, dobrim dijelom ostaje po gostionicama, ... I onda nikakvoga čuda da se dogodi da obitelj ostane bez oca ili majke upravo onda kad bi joj bili najpotrebniji.

Sv. Josip bio je uzoran muž. - Kada mu je Gospodin preko anđela otkrio jedinstveni plan, on ga prihvaća i ostaje vjeran Izabranici, kojoj ga je Providnost postavila da joj bude potpora i zaštita. Njegova je pravednost u više navrata stavljena na kušnju, ali i tu se Josip pokazao čovjekom duboke vjere i povjerenja, ne samo u Boga, nego i u svoju zaručnicu/ ženu, kako je naziva Evanđelje. Jedva bi se život Božjega Sina mogao razviti i očuvati bez skrbi i očinske brige sv. Josipa. Njegovom je svetošću i pravednošću zaštićena i svetost same Majke Božje. Marija je upravo po sv. Josipu pošteđena od mnogih neugodnosti u koje bi upala zbog propisa Mojsijeva Zakona.

- Kad bi kojom srećom suvremeni supruzi imali ljudski profil sv. Josipa! Zacijelo bi se onda opet rastvorila rajska vrata pojedinih obitelji i u njih bi se natrag vratila sreća i mir. Prebrzo se zaborave vjenčana obećanja o međusobnoj ljubavi i poštovanju "u zdravlju i bolesti" "u sve dane života", a možda je, i sama vjernost okaljana ... Izgubljeno je međusobno povjerenje. Još ih možda vežu zajedničke obveze u obitelji, a srca su im davno rastavljena. Potrebno je mnogo dobre volje, mnogo molitve i milosti da na licu žene opet zatitra osmijeh sreće i blaženstva, što je zapravo samo odsjev srca i duše s lica njezina supruga.

Sv. Josip bio je uzoran otac. - Imao je najveću čast, da s nebeskim Ocem podijeli isti naslov. Pred Zakonom je Josip slovio kao Isusov otac i sam ga Sin Božji tako susreće i poštuje. Kada se dvanaestogodišnji Isus "izgubio" u Hramu, govori mu Marija: "Otac tvoj i ja s bolom smo te tražili" (Lk 2,48). Koliko poštovanja u tim riječima. Ma-

rija Josipa spominje na prvome mjestu. Želi istaknuti njegov položaj u obitelji, kojoj je on darovao čitava sebe, sve svoje sposobnosti, svoje sile i cijeli svoj život. Što god je radio, sve je to bilo radi Isusa! Pomisao na njega oduzimala je umor njegovu biću, ulijevala novu snagu i volju za svakodnevno darivanje u krugu njegova doma.

Nije dosta da čovjek bude dobar radnik, uzoran muž. On mora u svojoj obitelji biti i dobar otac. Sam je Bog s njime podijelio očinstvo i dosljedno tomu obvezao ga da svojim životom opravda zadobiveno povjerenje. Nije lako očuvati očinstvo neokaljanim. Nije lako pretvarati svoje životne sile, svoje zdravlje i cijeli život u koricu kruha, kojim se hrani obitelj. No i tu nam vjera govori: "Što god ste učinili jednome od ove moje najmanje braće, meni ste učinili!" Svaki otac može poput sv. Josipa u svojoj djeci gledati Isusa, za kojega živi, za kojega radi i polaže svoj život.

Sv. Terezija Avilska (†1582), velika promicateljica pobožnosti prema sv. Josipu u Španjolskoj, (koja je pod njegovu zaštitu stavila dvanaest samostana) svjedoči nam: "Moje je veliko životno iskustvo, da mi je sv. Josip izmolio od Boga velike milosti. Upravo to me potiče da cijeli svijet pozovem na štovanje sv. Josipa. Nisam nikoga poznavala koji je sv. Josipa uzalud molio i u njegov se zagovor uzalud utjecao. Blaženi papa Pijo IX. proglasio je sv. Josipa 8. prosinca 1870. zaštitnikom sveopće Crkve. Pio XI. u svojoj enciklici *Divini Redemptoris* 19. ožujka 1937. preporučuje sv. Josipa kao model i zaštitnika radnika pred komunizmom. Pio XII. će 1. svibnja 1955. ustanoviti blagdan sv. Josipa Radnika. Papa Ivan XXIII. stavio je II. Vatikanski koncil pod nebesku zaštitu sv. Josipa.

"Skroviti nazaretski život dopušta svakom čovjeku da bude u zajedništvu s Isusom na najredovitijim putovima svakodnevnog života:

Nazaretska je kuća škola u kojoj počinjemo upoznavati Kristov život. To je škola evanđelja [...]. Ponajprije nas uči šutjeti. O kad bi se u nama obnovila cijena šutnje, toga divnog i tako potrebitog ozračja duše [...]. Osim toga, uči nas živjeti u obitelji. Neka nas Nazaret podsjeti što je obitelj, što je zajedništvo obiteljske ljubavi, što njezina ljepota jednostavna i stroga, što njezin značaj nepovrediv i svet. Ovdje napokon upoznajemo disciplinu rada. O nazaretski dome, uskliknuo je Pavao VI, kućo Sina drvodjelčeva, želimo (u tebi) shvatiti i slaviti doduše strogi, ali i otkupiteljski zakon ljudskog napora [...].

Iz raznih papinskih dokumenata možemo izdvojiti više naslova kojim su nazvali sv. Josipa: čisti i vjerni zaručnik Bezgrješne Djevice Marije, poočim jedinorođenoga Sina Božjega, čuvar i otac Božjega Sina, nadglednik, otac zaštitnik, glavar sv. Obitelji, sveti čovjek, pravednik, učitelj, vođa i čuvar Crkve, patrijarh, najmoćniji zaštitnik umirućih itd.

Sveti Josip je primjer čovjeka koji živi iz vjere. Sav je njegov život usmjeren k Bogu i ima smisao u Bogu. On vjeruje u svoje zvanje i svoje poslanje. Jer je otvoren Bogu, a Bog je ljubav, sveti je Josip otvoren i čovjeku. Istinska vjera ne može biti statična. Ona je dinamična. Ne traži sebe i svoju udobnost. On traži Božju slavu. Bog je u središtu svih njegovih pothvata. Sveti Josipe, čuvaru Nazaretske Obitelji, bdij nad nama i našim obiteljima! "Udijeli svojoj Crkvi da, po njegovu zagovoru, otajstvo spasenja vjerno čuva i vrši sve do dana potpunoga ostvarenja". Amen.

BISKUPOVA PROPOVIJED U BAZILICI SV. PETRA

Rim, 10. listopada 2013.

Bogoljubni hodočasnici!

Podimo s apostolom Petrom u njegovo duhovno hodočašće kroz Galileju, Judeju, Samariju, Antiohiju i Rim da vidimo kakav je duh imao taj izniman čovjek, učenik i poslanik Isusov, ključar Crkve Kristove? Kao malo tko, on nam može biti primjer u kojem se možemo ogledati kao slabici, oduševljenici, izdajnici, pokajnici, misionari,

borci, mučenici. Ni s jednim apostolom Isus nije imao više razgovora i uvjeravanja kao s Petrom, kojega je konačno učvrstio u vjeri i uvrstio u temelje svoje svete Crkve.

Prvi Petrov susret s Gospodinom bio je u trenutku kada ga je brat Andrija doveo k Isusu. Isus ga je "pogledao" (Iv 1,42) i promijenio mu ime Šimun u Petar. Bio je rodnom iz Betsaide u Galileji. Sin je Jonin. Oženjen. U Evanđelju se spominje

njegova "punica" koja je živjela u njegovoj kući (Mk 1,29-30). A Pavao spominje njegovu ženu (1 Kor 9,5). Djeca se ne navode.

Sv. Ivan evanđelist opisuje zgodu kako je Isus nahranio samo "muškaraca, njih oko pet tisuća" (Iv 6,10). Nastao je pokret da Isusa zakralje. Ishod je toga pokreta bio da se značajan broj učenika razočarao nad Isusom i udaljio se od njega. Isus je u tom povodu, govoreći o Kruhu vječnome, postavio pitanje Dvanaestorici: "Da možda i vi ne kanite otići?" (Iv 6,67). I čuo Petrov odgovor: "Gospodine, kome da idemo? Ti imaš riječi života vječnoga!" (r. 68).

Drugi evanđelisti prikazuju kako se Isus povukao sa svojim učenicima u predjele Cezareje Fili-pove. Tu je Isus svojim izabranicima postavio dva temeljna božanska upita, koji su upućeni i svakomu od nas: "Što govori svijet, tko sam ja?" Neki kažu da si Ivan Krstitelj, drugi da si Ilija, treći da si Jeremija ili jedan od drevnih proroka. A on će im: "A vi, što vi kažete, tko sam ja?" Petar se digne i reče: "Ti si Krist-Pomazanik, Sin Boga živoga!" (Mt 16, 16).

Na to Isus kaže Petru jedno blaženstvo i obećanje: "Blago tebi, Šimune, sine Jonin, jer ti to ne objavi tijelo i krv, nego Otac moj koji je na nebesima. A ja tebi kažem: Ti si Petar-Stijena i na toj Stijeni sagradit ću Crkvu svoju, i vrata paklena neće je nadvladati" (Mt 16,17-18). Krist obećaje Petru da će on biti temelj njegove Crkve. Na temelju Petrove ispovijesti vjere Krist gradi Crkvu svoju. Petar je kamen, dragi kamen, dragocjeni kamen, na kojem stoji Crkva Kristova.

Prisjetimo se one nezgode na moru Tiberijadskome. Ribari-apostoli na lađi, a protivnik ih vjetar baca kamo oni ne žele. Najednom - "utvara"! I od straha krikuše. A Petar, da se uvjeri da nije nikakva sablast, nego upravo Gospodin, zaželi poći k Njemu. Isus mu dopusti. No, idući po vodi, Petar odvrati misao od Isusa, "spazi vjetar" i počne tonuti (Mt 14,24-33). Petar, koji se bolje snalazi na vodi nego na kopnu, najednom tone. Isus ga izbavlja iz pogibli.

U Getsemanskom vrtu Isus moli, a učenici spavaju. I Petar spava. Eto prvoga zatajenja i izdaje. Kad je došla Judina kohorta, stupi Isus na sredinu i upita ih koga traže. Kad oni rekoše Isusa Nazarećanina, odjednom se stvori Petar kod Isusa, kao da uopće nije spavao, i mačem udari slugu Velikoga svećenika Malha kaneći mu otkinuti glavu.

Ne treba meni tvoja obrana! "Vrati mač u korice, zar da ne pijem čašu koju mi je dao Otac moj?"

(Iv 18,10-11). I Isus uze ono Malhovo uho i priljepi ga na mjesto kao da se ništa nije ni dogodilo (Lk 22,51).

Petar se na Posljednjoj večeri isprsi u velika junaka. Isus mu je rekao da će se te iste noći dobro nasukati. On nije htio vjerovati Isusovim riječima. I evo već se dva puta poskliznuo. Ali treći pad bijaše najveći, i to trostruk. Petar nije uopće znao kakav je on sam, a kamoli da zna kakav je Isus. A Isus je savršeno znao i kakav je on sam i kakav je Petar.

Ne možeš ti služiti Bogu kako ti hoćeš, nego kako Bog hoće, po njegovoj volji! Ne možeš ti služiti Crkvi kako ti svojeglavo hoćeš, nego kako te Crkva hoće, kako te ona autorizira, dekretira i delegira! Sve nam ovisi o misiji i mandatu!

Pijevac budi Petra iz njegove grješnosti. Ispunilo se kako je Isus rekao. Ali "*Gospodin se obazre i upre pogled u Petra, a Petar se spomenu riječi Gospodinove, kako mu ono reče. 'Prije nego se danas pijetao oglasi, zatajit ćeš me tri puta'. I iziđe i gorko zaplaka*" (Lk 22,60-62).

Srce je moje veliko, ali i slabost je moja velika, Isuse, Sine Boga živoga:

Ljubav me, Isuse, natjerala da izgovorim one riječi na Večeri, govori Petar.

Ljubav me dovela u Maslinski vrt za Tobom.

Ljubav me navela da Te branim od vlasti neprijateljske.

Ljubav me zadržala u dvorištu da ne pobjegnem.

Ljubav me podsjetila na Tvoje riječi i proročanstvo.

Ljubav me nagnala da iziđem iz dvorišta i gorko zaplačem!

Priznajmo svoje slabosti. Ne hvalimo se tijelom, nego jačajmo se duhom. Kad posrnemo ili padnemo, zazovimo pogled Gospodinov na sebe. Pokajmo se, jer samo ljubav ostaje. Tko ljubi, taj nikada ne gubi. Pa čak i kad krivo ljubi, kao Petar, Bog će mu ispraviti ljubav.

Nakon uskrsnoga doručka obrati se Isus Šimun Petru govoreći: Mogu li te nešto pitati?

Pitaj, Gospodine!

"Šimune Ivanov, ljubiš li me više nego ovi?" i obuhvati pogledom ostalu šestoricu koji su izišli na obalu ispirati mreže i brojiti ribe.

Odgovori mu: "Da, Gospodine, ti znaš da te volim!"

Kaže mu Isus: "Pasi jaganjce moje!". I ne zaboravi da su jaganjci - moji!

I tako tri puta (Iv 21,15-17).

Petar je Isusa zaničkao tri puta, zato ga tri puta priznaje, ispovijeda mu svoju ljubav. Kao odgovor Isus mu podjeljuje prvenstvo u pastirstvu. Petar je posvjedočio da ga voli, više nego drugi, više nego svi ostali. Zato može predsjedati u ljubavi i u Jeruzalemu i u Antiohiji i u Rimu: "praesidet in loco regionis Romanorum" i "universo caritatis coetui praesidens", izrazi su koje sv. Ignacije Antiohijski, početkom 2. stoljeća, primjenjuje na Petrovu Crkvu u Rimu, pišući u prvoj rečenici u svojoj *Poslanici Rimljanima*.

U navođenju apostolskih imena svi evanđelisti stavljaju Petra Šimuna na prvo mjesto, a Matej će evanđelist i terminološki istaknuti: "prvi Šimun, zvani Petar" (Mt 10,2).

Prvenstvo vlasti. Petar je, a onda dosljedno i nasljedno i svi njegovi nasljednici Rimski prvosvećenici, primio od Krista izravnu, neposrednu i potpunu biskupsku vlast nad svim biskupima, svećenicima, redovnicima, redovnicama i vjernicima u Crkvi. Ne posredno, preko Koncila i kardinala ili cijele Crkve, nego od Boga izravno, osobno i individualno.

Nezabludivost - infalibilitet: Rimski je prvosvećenik, kada govori *ex cathedra* o vjeri i čudoređu obdaren onom nezabludivošću kojom je božanski Otkupitelj želio svoju Crkvu opskrbiti u definiranju nauka i morala.

U vrijeme progona Neronova Petar je pokušao bježati iz Rima. Pobožna tradicija prenosi kako Petar pita Isusa koji mu se ukazao na Apijevoj cesti kamo će. *Venio iterum crucifigi* - Idem u Rim da budem ponovno razapet, odgovara mu Isus. Petar se pokajnički vratio bio je uhvaćen i na Vatikanskom brežuljku razapet. Zaželio je da mu glava bude okrenuta dolje, a noge gore. Nije dostojan biti ni razapet kao Gospodin.

Zaključak. Petar je čovjek nagao i slab, pun ljubavi i hrabrosti, ali previše pouzdanja imao u sebe, a premalo u Kristovu moć i riječ. Prošao je školu odgoja: grješnik, malovjernik, loš savjetnik, još lošiji zatajenik. Ali Isus je uspio s njim izići na kraj. Petar je prošao školu oproštenja. Hvalisavac, pospanac, izdajnik i pokajnik. Opet je pobijedio, s Kristom. Konačno izabran je za službu koja je najveća u Crkvi: Prvak. Da to ostvari, potrebna je Isusova molitva, Petrova ljubav i nošenje dnevnoga križa! Sve je to Petru bilo potrebno proći kako bi mogao kasnije, obrativši se i sam, odgajati i obraćati druge i učvršćivati u vjeri braću svoju. Svatko od nas posrće i pada, netko na ovom, netko na onom terenu, vrtu ili dvorištu. Pa čak i pod stare dane bježimo od križa. Ali, makar pali, nemojmo ostati ležati. Bog nas treba u svojoj službi. Ostanimo vjerni do smrti! I primit ćemo vijenac pravednosti.

TOMISLAV ZUBAC DIPLOMIRAO IZ MARIOLOGIJE

Bogoslov Mostarsko-duvanjske biskupije, Tomislav Zubac, iz župe Čitluk prošloga je 18. lipnja diplomirao na Teološkom fakultetu Papinskoga sveučilišta Gregorijane kao pitomac Zavoda Germanicuma-Hungaricuma u Rimu. Elaborat iz područja mariologije izradio je pod mentorstvom prof. Paula M. Haffnera na engleskom jeziku, a kao temu uzeo je "međugorski fenomen" pod vidom istraživanja biskupijske komisije, prve (1982.-84.) i proširene (1984.-86.), i one koju je ustanovila Biskupska konferencija u Zagrebu (1987.-1990.). Kao i izjava mjesnih

biskupa u Mostaru i BK u Zagrebu. Naslov radnje: *The position of the ordinary Bishops of Mostar-Duvno on the Međugorje phenomenon*. (Stav mostarsko-duvanjskih biskupa ordinarija o međugorskom fenomenu).

Tomislav je rođen u Mostaru 1989. Pohađao je gimnaziju u Čitluku od 2004. do 2008., filozofiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu od 2008. do 2010., teologiju u Rimu od 2010. do 2013. Pastoralnu praksu provodi na Buni u pripremi za primanje sakramenta đakonata.

PASTORALNI DAN SAKRAMENT ŽENIDBE

U Kući susreta "Emaus" u Potocima kod Mostara održan je u srijedu 3. travnja 2013. godišnji, šesti po redu, *Pastoralni dan* svećenika u dušobrižništvu na području Mostarsko-duvanjske i Trebinjsko-mrkanske biskupije. Skup organizira Biskupski ordinarijat u suradnji s Teološko-katehetskim institutom u Mostaru. Uz biskupa domaćina Ratka Perića na Pastoralnom susretu bilo je nazočno 96 svećenika, dijecezanskih i redovnika franjevac. Sudionike skupa u ime organizatora pozdravio je i u temu uveo dr. don Ante Pavlović, predstojnik Instituta. Tema Pastoralnoga dana bila je *Sakrament ženidbe u župnoj praksi*.

Crkvena aktualnost teme privukla je dužnu pozornost dušobrižnika zbog konkretnih crkveno-pastoralnih izazova i društveno-kulturalnih okolnosti u kojima danas živimo, osobito posve konkretni problemi s kojima se svećenici na terenu susreću. Radi se o problematici sama shvaćanja naravi i dostojanstva sakramenta ženidbe u našem vjerničkom puku, ali i o problematici kršćanskoga shvaćanja ženidbe i obitelji u suvremenom sekulariziranom društvu, u kojem se nesmiljeno ruše tradicionalne i trajne vrijednosti.

Posebno se to odnosi na područje ženidbenoga i spolnoga morala. Zbog toga su na skupu obrađena neka važnija pitanja: bioetička i moralna pitanja spolnoga i ženidbenoga života, kao što su pobačaj, genetički inženjering, začecje u epruveti, "surogat majke", te problematika na području ženidbenoga pastoralala. Govoreno je o daljnjoj i bližoj pripravi zaručnika za sakrament ženidbe, o dušobrižničkoj problematici o "rastavama" i rastavljenim brakovima, do neposredna sakramentalnog slavlja ženidbe i svadbenih svečanosti.

Navedenu su tematiku u tri predavanja, pod biblijsko-teološkim, moralnim i pastoralno-praktičnim vidom, obradili fra Mate Logara iz Drinovača, dr. don Stanko Lasić iz Dubrovnika i don Ivica Boras iz Mostara. Budući da su neki od predavača dijelove svojih izlaganja objavili, ovdje donosimo njihove sažetke te dodatak predavanja don Stanka Lasića naslovljen: *Etička pitanja o životu prije rođenja*, u cijelosti. Razlog je tomu što je u parlamentarnoj proceduri zakon o Medicinski potpomognutu začecju. Iz istih razloga objavljujemo i prilog javnoj raspravi dr. don Ante Komadine, moralista i ravnatelja Biskupijskoga caritasa.

BIBLIJSKO-SAKRAMENTALNI PRISTUP TEMI ŽENIDBE

Fra Mate Logara

Predavač je svoje predavanje, prilagođeno i skraćeno, objavio u Našim ognjištima, 5/2013., str. 6-7. A njegov je članak prenijela KTA, 15. svibnja 2013.

Predavač je temu podijelio u tri poglavlja: 1. Antropološki okvir, 2. Biblijski pristup temi ženidbe i 3. Doktrina - Katekizam Katoličke Crkve.

1. Antropološki okvir. Valja biti svjestan sve većega raskoraka između crkvenoga i društvenoga shvaćanja braka što prije nije bilo tako. Autor prati misli i nauk Crkve u proteklom stoljeću. Već papa Leon XIII., iako u njegovo vrijeme kršćansko shvaćanje ženidbe u svojim temeljima još nije bilo ozbiljnije dovedeno u pitanje, bio je svjestan sve većega utjecaja socijalističke ideje. Glavnu prijetnju obitelji on vidi u promjeni i načinu rada te sve većoj odvojenosti roditelja od djece. Traži obiteljsku plaću od koje će moći živjeti svi ukućani.

Drugi vatikanski koncil stavlja naglasak na savjest, i to ne na savjest kao samovolju, kako se sve češće shvaća, nego kao unutarnje svetište i jezgru čovjeka kroz koju Bog govori.

Na snažne znakove krize u shvaćanju ženidbe ukazuje papa Pavao VI. u enciklici: *Humanae vitae* (1968.). To je vrijeme kada mnogi, ne samo laicistički, nastrojeni komentatori odbacuju Pاپine teze, nego otpor pružaju i brojni teolozi, pojedini biskupi i vjernička baza nekih zapadnih zemalja. Glavni je problem povezanost spolnoga čina i otvorenost rađanju.

Ivan Pavao II. mnogo je puta u svom pontifikatu govorio o obitelji i moralu uviđajući da dolazi do sve većega raskoraka u razumijevanju morala između službenoga crkvenog učenja i praktičnoga vjerničkog života.

Papa Benedikt XVI. prebacio je naglasak na vjeru, smatrajući da je kriza vjere dublja od krize morala te je, po njemu, kriza morala samo simptom duboke krize vjere. Zato toliko govori o vjeri i na kraju i Godina vjere. No, dublje proučavanje misli i djela pape Benedikta XVI. vidljivo je da u krizi nije samo shvaćanje kršćanina i kršćanske vjere, nego je poljuljana antropologija ili shvaćanje čovjeka. Naspram onih koji naučavaju da je čovjek pogrješka evolucije (neodarwinizam) papa Benedikt XVI. na više mjesta naglašava: Čovjek nije pogrješka evolucije! Jer, ako je pogrješka, kakav smisao imaju pojmovi žrtva, odricanje, vjernost, ljubav i slični, bez kojih je ideja kršćanske ženidbe nezamisliva? Ideja evolucije, odnosno njezino tumačenje, nije vremenom dovela u pitanje samo biblijski govor o stvaranju, odnosno nije načeta samo tema piše li sveti pisac povijest ili teologiju. Dovedeno je u pitanje shvaćanje čovjeka.

Predavač ovaj dio zaključuje konstatacijom kako se u svjetlu i poimanju u posljednjih 50-tak godina dogodila velika promjena. Od praktična pitanja kontracepcije došlo se do različita poimanja definicije samoga čovjeka - u igri je pitanje:

Postoji li istina o čovjeku? Postoji li nešto što je objektivno ili smo mi ono što sami želimo definirati da jesmo?

2. Biblijski pristup temi ženidbe. Sveto Pismo, posebno Stari Zavjet nema jednoznačan odnos prema spolnosti ni prema ženidbi tako da je i povijesno-kritičkom analizom teško doći do teologije ženidbe kakvu danas ima Crkva. Da bi se približilo slici ženidbe koju danas Crkva naučava, potrebno je poštovati one kriterije koje Crkva traži: da se Pismo gleda cjelovito; da se čita u vjeri Crkve; da se doista vjeruje da Sveto Pismo ima cilj i da se on otkriva u Isusu Kristu; da se Novi Zavjet stvarno u Starome skriva, a Stari u Novome otkriva - kako nas uči i Katekizam. Tako i temelj za nerazrješivost, na koju se poziva i Isus (Mk 10,2-12) i sv. Pavao (1 Kor 7,10) nalazi se na prvim stranicama Biblije: "Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu i njih dvoje biti će jedno tijelo" (Post 2,24).

Tema potomstva više je vlastita Staromu nego Novomu Zavjetu. To se očituje također na prvoj stranici knjige Postanka: "Plodite se i množite, napunite zemlju i sebi je podložite" (1,28). Osim toga, kroz predaju o Abrahamu, koja povijesno ulazi zacijelo u najstarije dijelove Biblije, vidljiv je naglasak na obećanju potomstva. Židovi su u potomstvu gledali u određenom smislu nastavak svoga života, produženje svoga postojanja. Nedostatak potomstva smatrao se znakom prokletstva i ostavljenosti od Boga, iako i u SZ postoje tendencije da se takav jednostran pogled ublaži. Razvoj vjere u vječni život u Božjega je naroda bio također postupan, odnosno dugo vremena uopće nema spomena o vječnom životu u Svetom Pismu. Odatle i ideja da se Božja dobrota, ali i pravda, pa i osveta ostvaruje na potomstvu.

3. Doktrina. Katekizam Katoličke Crkve na samom početku govora o ženidbi preuzima iz *Zakonika kanonskoga prava* definiciju prema kojoj je Gospodin ženidbu između krštenih ljudi uzdigao na razinu sakramenta. Iz konstitucije *Gaudium et spes* preuzeta je definicija da je to intimna zajednica bračnoga života i ljubavi koja se sazda ženidbenim ugovorom s jasnom konstatacijom da je utemeljitelj ženidbe sam Bog. I sam Katekizam priznaje da je ženidba bila izložena raznim promjenama u raznim društvima, kulturama i duhovnim stavovima te da dostojanstvo ženidbe ne izlazi na vidjelo svugdje podjednako. Unatoč

tomu, ne bi trebalo zaboraviti ono što je nepromjenljivo i trajno.

Zbog iskustva grijeha i u braku je vidljiv nered. Taj je nered sveopćega karaktera, no nije dio naravi muškarca i žene, niti dio naravi njihova odnosa, nego je posljedica grijeha koji je izopačio njihov odnos već od prvoga prekršaja Božjega zakona. Makar zatrovan željom gospodarenja i požude, red stvaranja ostaje. I sam je Isus došao obnoviti izvorni red. No, on ne nameće teret veći od Mojsijeva zakona, nego daje Milost da se mogu obdržavati obveze koje s bračnim životom dolaze. Govoreći o slavlju sakramenta ženidbe Katekizam se oslanja na teologiju već naznačenu u Poslanici Efežanima o svadbenoj ljubavi Krista i Crkve. Preporučuje se vjenčanje pod Misom jer su svi sakramenti povezani s Kristovim vazmenim otajstvom, a primajući pričest vjernici se sjedinjuju s Kristom. Sjedinjenje je, dakako, važan pojam i u teologiji ženidbe.

Oznake kršćanske ženidbe jesu nerazrješivost i vjernost supružnika koji trebaju biti otvoreni plodnosti. Prva rečenica prethodnih napomena u *Redu slavlja ženidbe* kaže: "Ženidbeni savez kojim muškarac i žena uspostavljaju zajednicu cijeloga života dobiva značenje i snagu od stvaranja, ali se za vjernike kršćane uzdiže i na veće dostojanstvo budući da se pribraja među sakramente Novoga Saveza." Treći broj prethodnih napomena kaže: "Sama ustanova ženidbe i bračna ljubav usmjerene su po svojoj prirodnoj svojstvenosti k rađanju i odgoju djece, i u njima nalaze svoju krunu; djeca su upravo najizvrsniji dar ženidbe i uvelike doprinose dobru samih roditelja." Supružnici su pozvani trajno rasti u zajedništvu svoje ljubavi po kojoj su postali jedno, s jedna-

kim dostojanstvom. Mnogoženstvo se protivi tomu dostojanstvu.

Ipak, ideali i teologija ne mogu biti prepreka da se vidi stvarnost i činjenica da su mnogi brakovi objektivno i nepovratno razoreni, da je bračna stvarnost mnogima prije slika predvorja pakla, negoli ljubavi Božje. Stoga, pod određenim uvjetima Crkva kršćanima dopušta takozvanu rastavu od stola i postelje ako je zajednički život postao nemoguć. Problematiku uvećava i stvarnost da mnogi jednom valjano vjenčani civilno se rastavljaju i u nove civilne ženidbe i brakove stupaju. Crkva im ne može priznati novu ženidbu, ako je prva bila valjana. Mora se primijetiti da kod nas još nije zaživio neki dobar model opuštanja prema takvim ljudima. Odbacivanje i svojevrsan prijezir, koji su pokatkada prisutni, sigurno nisu znak kršćanske ljubavi i solidarnosti. S druge strane, kršenje crkvenoga zakona, podjeljivanje odrješenja ili gluma da ništa ne znamo i ne vidimo, također nisu dobar i razborit smjer, a dovode u neugodnu situaciju i pokazuju gotovo okrutnim one svećenike koji su vjerni uputama Učiteljstva.

U zaključnoj riječi fra Mate se, ponukan slavljem Godine vjere, zadržao na odnosu vjere i morala, uključivo bračnoga, naglašavajući kako je bez podloge vjere teološki jezik kičast ali prazan, kao što je i crkveno pravo, ako nema podloge u vjeri, precizno - ali prazno. To se odnosi na sva područja vjerničkoga života. Pitanje ženidbe jest crkveno-pravno uređeno do u pojedinosti, možda čak i previše, ali bez osjećaja vjere koji svemu daje smisao, i križu i patnji, crkveni jezik izgleda nerealan. Tu je i velika odgovornost nas svećenika kao prvotnih navjestitelja i našega svjedočenja.

SAKRAMENT ŽENIDBE U PASTORALU HERCEGOVAČKIH BISKUPIJA

Don Ivica Boras

Autor izlaganje započinje vlastitim viđenjem da je crkveno - pravno ovaj sakrament obrađen možda čak i preopširno, moralno dovoljno, a pastoralno nedovoljno te izrazio radost da se u Godini vjere u kojoj su naše biskupije u središte slavlja stavile obitelj, na Pastoralnom danu razrađuje ova tematika. Izlaganje je oslonio na *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici*, Sarajevo 2008., te na izmjeni iskustava s kolegama svećenicima i vjernicima na ovu temu. Izlaganje je podijeljeno u tri dijela:

1. Stanje u našim biskupijama. Iako Drugi Vatikanski koncil - pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, papinske enciklike - *Humanae vitae* Pavla VI. ali i *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici* koje u dijelu Sakrament ženidbe započinje: "*Ženidbeni i obiteljski život - gorući problem*, ističu i na prvo mjesto u pastoralnom radu stavljaju probleme bračnoga i obiteljskog života, don Ivica drži da u našim biskupijama to pitanje nije previše zastupljeno i obrađeno a teme koje muče i koje zovu na promišljanje jesu mnoge: "Toliko je tema o kojima se može govoriti i koje treba obraditi jer se na terenu iz dana u dan sve više susreću takva pitanja na koja svećenik treba znati dati odgovor i iznijeti jasan stav Crkve". Pozivajući se na *Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* (Zagreb, 2008., br. 39), autor poziva na potrebu sustavnoga i stručnoga pastoralnoga braka i obitelji na razini župe i biskupije postavljajući retoričko i stvarno pitanje o funkcioniranju službi i ureda u našim biskupijama te na osnovi *Temeljnih smjernica u obnovi religioznog odgoja i kateheze*, koje su donijeli biskupi BKJ, uprisutnjuje posebnu odgovornost i ulogu biskupa: "Biskupi su najodgovorniji za cjelokupno pastoralno-katehetsko djelovanje u svojim mjesnim Crkvama. Njihova je dužnost da budu 'katehete u najizvršnijem smislu ne samo u svojim Crkvama, nego im je povjereno da se u duhu biskupske kolegijalnosti, zajedno s Papom brinu za katehezu u cijeloj Crkvi.' Oni stoga moraju, usprkos teškoćama na koje nailaze zbog mnoštva svojih veoma odgovornih dužnosti, katehezi i kršćanskom odgoju općenito posvetiti punu pažnju i brigu kao svojoj prvotnoj zadaći". Na tu ih je dužnost u pismu o obnovi kateheze u naše vrijeme pozvao i blaženi papa Ivan Pavao II.

Iako Direktorij govori o pogoršanju stanja u obiteljima i pravoga raspada bračnih vrijednosti, smanjenju broja ženidbi i sve većem broju rastava, on se ne zadržava na temi pastoralnoga rastavljenih osoba. Takvih je slučajeva i u našim biskupijama sve više a slijedom toga i sve više nesnalaženja samih svećenika, što onda dovodi i do javnih sablazni, posebno kada su u pitanju sakramenti ispovijedi i sv. pričesti. Unatoč jasnoj nauci, pojedini svećenici vlastitom procjenom krivice u raspadu braka *penitentu* podjeljuju ili uskraćuju sakramentalno odrješenje: "Očigledno je da postoji različita praksa među svećenicima, a to je najvjerojatnije zato što nemamo jasan stav i upute kako postupati u sličnim situacijama. Da li

rastavljene odrješivati i privatno pričestiti daleko od očiju ostalih vjernika? Da li ih odbijati od sakramenata ili poput nekih svećenika odrješivati i pričestivati i tako javno izjednačavati bračnu sastavljenost i rastavljenost? Mislim da bi netko od mjerodavnih to trebao jasno odrediti i svima preporučiti da se izbjegne ovakva različita praksa a time i sablazan."

2. Priprava za sakrament ženidbe - Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici naglašava "potrebu pripreme te razlikuje *daljnju, bližu i neposrednu* pripravu. Daljnja priprava tiče se isključivo zaručnika u njihovu početnom zaručničkom razdoblju, vremenu očitovanja ljubavi, a za druge dvije pripreme (bližu i neposrednu) odgovorni su biskup, župnik, i na neki način cijela crkvena zajednica".

Bliža priprava za sakrament ženidbe u našim se biskupijama odvija prema naputcima Direktorija i organizirana je kroz zaručničke tečajeve uglavnom na razini naših dekanata. Međutim, sadržaj tih tečajeva u nekoliko bitnih točaka odstupa od naputaka Direktorija, primjećuje autor, te ovo potkrepljuje činjenicom da se tečajevi odvijaju na način "profesorskih predavanja" umjesto da budu interdisciplinarnoga karaktera (sudjelovanje stručnjaka raznih profila) te omogućće i polaznicima djelatno sudjelovanje kroz razgovor, rad u skupinama i molitvu uz dragocjeno svjedočanstvo bračnih parova.

Autor je upozorio i na nedostatak materijala za održavanje ovih tečajeva, što znatno umanjuje kakvoću tečaja i samim time i korist od tečaja budućim supruzima. Ako se tomu doda i nedostatak osposobljenost pojedinih predavača za zadanu temu, onda je očito koliko se na ovom planu treba raditi. Budući da je ovaj vid pripreme na brak u nadležnosti i koordinaciji biskupije i župe, te institucije moraju i poraditi kako na materijalima tako i na osposobljenim predavačima ali i na metodologiji samoga tečaja.

Govoreći o neposrednoj pripravi koju nalaže Direktorij, a koja je u kompetenciji župnika, don Ivica je upozorio na različitost praksi i o vremenu potrebitom za prijavu vjenčanja (*Zakonik* predviđa 6 mjeseci /kan. 1067) i na sam sadržaj pripreme koja ima za cilj oživljavanje ili produbljivanje vjere do sama slavlja sakramenta. No, unatoč vidljivim različitostima autor smatra da je ovaj vid pripreme najbliži naputcima Direktorija: "Zaručnici se javljaju u župu najmanje mjesec dana (čak

i puno prije zbog rezerviranih sala) i pripravlja ju za taj sveti čin kroz obrasce Postupka za ženidbu, liturgijsku pripravu i sakramentalnu (ispovijed zaručnika i svjedoka)".

3. Ženidbeno slavlje u našim biskupijama uglavnom se odvija po naputcima Direktori- ja. No potrebno je istaknuti i upozoriti na neke anomalije koje se tim prigodama znaju dogoditi. Svjesni smo da je u ovo moderno vrijeme pred- bračna čistoća na velikom ispitu i zaručnici se nerijetko odlučuju na ženidbu zbog neželjene trudnoće. Stoga su i neizbježna pitanja: Može li se jednako pristupiti s mladenkama koje dolaze na vjenčanje, a vidljivo su trudne kao i s onima koje ne izgledaju tako? Treba li pripustiti sveča- noj liturgiji vjenčanja, organizirati pjevače, okriti crkvu, ... ili bi ipak možda bilo bolje da se takvi- ma organizira vjenčanje bez velike vanjske cere- monije? Umjesto vlastita odgovora, koji se nije

pronašao ni u diskusiji, izlagatelj je pozvao na pa- storalno djelovanje, pouke i propovijedi u kojima će jasnoća moralnoga zakona Katoličke Crkve nadvladati sve liberalniji pristup naših vjernika u ovoj problematici. Istaknuto je i praktično pitanje mjesta potpisa mladenaca i kumova. Direktorij nalaže: "Čin potpisa novih supru- ga i kumova na službene dokumente ne obavlja se na oltaru nego na za to posebno pripremljenom stolu".

U zaključku je autor izrazio želju i potrebu da se u našim biskupijama pastoralni rad svih sve- ćenika barem načelno ujednači i da svi možemo u pojedinim slučajevima nastupati jedinstveno prema uputama i programu koji bi se trebao na- praviti te pozvao sve one koji su mjerodavni da se o ovoj temi pokuša organizirati, koordinirano i konkretno u što kraćem roku odgovoriti zahtje- vima dokumenata Drugoga vatikanskog koncila i Papinskih enciklika.

BIOETIČKA I MORALNA PITANJA SPOLNOGA I ŽENIDBENOGA ŽIVOTA

Dr. don Stanko Lasić

Izlaganje je plod dugogodišnjega promišljanja od postdiplomskog studija u Rimu do danas otkada je predavač na Teološko-katehetskom institutu u Mostaru i vjeroučitelj u gimnaziji u Dubrovniku. Dr. Lasić objavio je knjigu, koju je priredio P. M. Radelj, pod naslovom: Pravo na rođenje u učenju Crkve, Zagreb, 2009., koju bi svaki naš svećenik trebao imati u župnom uredu i osobnoj biblioteci. Ovdje sažimamo pre- davanje u 6 točaka a dodatak Etička pitanja o životu prije rođenja donosimo u cijelosti.

1. Smisao i značenje spolnosti - Sve do tri- desetih godina dvadesetoga stoljeća govoru o spolnosti pristupalo se s određenim strahom i neugodnošću. Novo vrijeme u poimanju ženid- be i ljudske spolnosti, oslobođeno takva straha, započelo je enciklikom pape Pija XI. od 31. pro- sinca 1930., a na Drugom vatikanskom koncilu doseglo svoj pun izraz. Prvim riječima encikli- ke *Casti connubii* - Čista ženidbena veza - Pio XI. izazvao je psihološki udar razotkrivši da čistoća nije uzdržavanje nego postupno vrjednovanje spolnosti u izabranom životnom staležu jer ni uzdržljivost ni spolna aktivnost nemaju same u sebi osiguranu vrijednost.

Teološki se govor i naučavanje mora nadah- njivati na trostrukom izvoru: Svetom Pismu, Tra- dičiji i Crkvenom učiteljstvu, ali osnovni kriterij

ostaje uvijek Objava. Božanska objava jasnim riječima ističe jednako dostojanstvo muškarca i žene pred Bogom.

Biblijska slika spolnosti najjasnija je u ljud- skom tijelu i njegovoj ulozi u međuljudskom komuniciranju. Za papu bl. Ivana Pavla II. tijelo je "svjedok ljubavi kao temeljnog dara, pa zato i svjedok ljubavi kao izvora iz koga je proisteklo i samo to darivanje". Drugi vatikanski koncil govo- ri o komunikativnoj dimenziji spolnosti: "Ta izra- zito ljudska ljubav, budući da struji od osobe k osobi, privrženošću slobodnog htijenja obuhvaća dobro čitave osobe. Stoga je ona kadra posebnim dostojanstvom obogatiti tjelesna i duševna oči- tovanja te ih oplemeniti kao elemente i posebne znakove bračnog prijateljstva" (GS, 49).

2. Spolnost u svjetlu kršćanske tradicije - Crkva se stoljećima morala braniti od maniheizma i gnosticizma koji u tijelu nisu vidjeli nikakve pozitivne vrijednosti i koji su, štoviše, prezirali spolnost i rađanje. Neke od misli crkvenih otaca i učiteljstva:

Sv. Klement Aleksandrijski u bračnom je činu vidio "malu epilepsiju i neizlječivu bolest".

Za sv. Jeronima djevičanstvo je darovano kod stvaranja, dok je ženidba nastala kao posljedica čovjekova grijeha.

Osobito je pesimizam sv. Augustina negativno utjecao na tradiciju i zadržao se do naših dana. Njegova je velika zasluga što je u borbi protiv gnosticizma i maniheizma isticao vrijednost rađanja. Ali rađanjem je opravdavao čin koji je inače neugodan i kojem se supruzi smiju prepustiti samo s bolom i stidom, jer ne mogu imati dijete na neki drugi način. Sv. Augustin čak je došao dotle da je držao kako bi bila neizreciva radost kada bi se moglo imati dijete bez tjelesnoga sjedinjenja.

U srednjem je vijeku augustinijanski pojam spolnosti pretrpio neke izmjene zahvaljujući učenju sv. Tome Akvinskoga, koji je spolnost smatrao prirodnom datošću. Bračni je čin opravdan jer odgovara ljudskoj naravi. Potrebno je da bude vođen razumom i da bude izvršen tako da začće bude moguće. Seksualna aktivnost ne bi bila dozvoljena i ne bi bila bez grijeha ako nije prisutna namjera začća ili ako ne postoji opravdan razlog da se izvrši bračna dužnost.

Augustinijanizam ipak u 17. stoljeću doživljava pravi preporod, a njegov najgorljiviji pobornik bio je biskup Cornelius Jansen (1585.-1638.), koji je tvrdio da je Bog stvorio brak kao lijek protiv požude pa je i seksualni čin između muža i žene opravdan zbog očuvanja partnera od bluda.

Sv. Alfonz de Liguori (1696.-1787.) pitanje svrhe bračnoga čina uokviruje u pitanje ciljeva ženidbe. On samo dva puta govori o ljubavi u svezi s bračnim činom.

Devetnaesto je stoljeće na području seksualnoga morala slijedilo učenje sv. Alfonza. U dvadesetom stoljeću nadošla je nova kulturna i društvena situacija u kojoj čovjek živi svoju spolnost. U javnom i društvenom životu ne postoji više odvojenost spolova. Mladi imaju pravo slobodna izbora bračnoga druga. Ženidba je manje stabilna i ugrožena time što supruzi za vrijeme rada i odmora susreću brojne osobe suprotna spola prema kojima mogu osjećati privlačnost. U prošlim vremenima dijete je predstavljalo obogaćenje i

sigurnost za obitelj. Danas, pak, obitelj mora ulagati obilno i dugo za školovanje i odgoj djece, a da za uzvrat ništa ne dobiva jer djeca nakon odgojne faze napuštaju roditeljsku kuću. Smanjenjem smrtnosti djece i produženjem ljudskoga života nameće se potreba kontrole rađanja. Moderna kontraceptivna sredstva omogućuju odvajanje sjedinjujućega i prokreativnog smisla spolnosti i uporabu genitalne spolnosti bez većega rizika s obzirom na začće. U potrošačkom društvu spolnost sve više pada pod utjecaj navika koje se stječu upotrebom dobara za široku potrošnju, odnosno postaje potrošno dobro.

3. Spolnost - posredovanje ljubavi - Kršćanska moralna teologija ne bi bila vjerna biblijskoj slici o čovjeku kada bi ciljeve i norme seksualne etike odijelila od ljubavi. Po Božjem stvarateljskom planu seksualne energije moraju biti oblikovane od ljubavi koja proizlazi od Boga kao dar i koja čini ljude sposobnima da se uzajamno darivaju.

Čovjek po svojoj dubokoj naravi traži odnos s drugim u uzajamnoj ljubavi. Ta ljubav nije važna samo za bračne osobe koje vode normalan seksualni život, nego je bitna u bilo kojem staležu koji osoba živi. Spolni je odnos važan za ljubav, ali nije bitan u strogom smislu riječi jer ljubav traži i nalazi izraze koji su u određenim okolnostima života mogući i prikladni. U svim staležima života spolnost je zdrava ako je integrirana u ljubav. Grijeh ugrožava ovu integraciju.

4. Spolnost i celibat - Tajna saveza ljubavi između Krista i Crkve simbolizirana je u dva staleža koji se uzajamno dopunjuju: ženidbi i celibatu. U plodnosti ženidbe odsjeva obilje milosti koju Crkva posjeduje i dijeli, a u čistoći celibata zrcali se čistoća od svake ljage kojom je Krist Crkvu uresio. Zadnja svrha i ženidbe i celibata jest živjeti kršćansku ljubav svjedočeći prisutnost kraljevstva Božjega i nadu budućih dobara.

Iako celibat uključuje odricanje od spolne aktivnosti, on nije nijekanje spolnosti. Naprotiv, on izražava jedan način življenja spolnosti težeći tomu da se sav afektivni spolni dinamizam stavi u službu kraljevstva Božjega. Razvijati i jačati sposobnost samokontrole, usmjeravati postojeće energije prema većoj aktivnosti i apostolatu, znači oplemenjivati spolne porive. Da se stvori zdravo ozračje za rast i napredovanje, potrebno je osloboditi se pretjerane skrupuloznosti i kompleksa grijeha.

5. Grijesi protiv čistoće - Cijela židovska tradicija, a osobito Novi Zavjet osuđuje preljub kao jedan od najtežih grijeha jer njime biva potpuno izdana bračna ljubav i vjernost. S preljubom je izjednačen i blud s osobom ili od strane osobe koja se slobodno posvetila celibatu, odnosno djevičanstvu radi kraljevstva Božjega. Kršćanska je tradicija taj blud smatrala svetogrdnim.

U svim kulturama zabranjen je incest tj. seksualna zloraba među članovima iste obitelji. Taj se grijeh protivi ne samo smislu spolnosti nego i duhu obitelji. Silovanje je potpuna izopačenost smisla spolnosti i težak grijeh protiv slobode i časti druge osobe.

Tradicionalna moralna teologija nazivala je bludnošću svaki spolni odnos među neoženjenim osobama suprotna spola. Neki moderni moralisti ne mogu se složiti s uporabom jedne iste etikete bludnosti za tako različite stvarnosti kao što su prostitucija, konkubinat, spolni promiskuitet, razni stupnjevi predbračnih odnosa.

Pri moralnom vrednovanju bludnosti uvijek se posebna pozornost poklanja povezanosti bluda i sablazni, odnosno sudjelovanja u grijehu drugoga.

Predbračna čistoća u suvremenoj kulturi treba biti vrjednovana u sklopu životnih okolnosti koje su se naglo promijenile, ali njezin smisao i vrijednost ostaju trajne. Činjenica je da ne samo Katolička Crkva nego i druge kršćanske crkve i zajednice jednoglasno naučavaju da je upotreba spolne i genitalne sposobnosti dopuštena samo u bračnom životu. I najnovije izjave potvrđuju tradicionalan nauk: "Koliko god bila čvrsta odluka onih što se preuranjeno upuštaju u takve odnose, ipak je istina da oni nipošto nisu kadri u punoj iskrenosti i vjernosti osigurati međusobno odnos muškarca i žene a još manje mogu ga zaštititi od

pri strane površnosti i hirova." (Kongregacije za nauk vjere, deklaracija "Persona humana", od 29. prosinca 1975).

6. Odgovorno roditeljstvo - U klasičnim priručnicima moralne teologije uzalud je tražiti pažljivu analizu uvjeta i okolnosti u odluci o rađanju. U svojoj biti obveza rađanja svodila se na poslušnost biblijskoj zapovijedi "plodite se i množite" i teološkom tumačenju da su rađanje i odgoj potomstva jedna od temeljnih svrha braka. Koncil to doduše ne dokida, nego prenošenje ljudskog života veže uz odgovornost koja je uvjetovana raznim okolnostima. U tom smislu značajna su dva teksta:

- U prenošenju ljudskog života "supruzi znaju da su suradnici ljubavi Boga Stvoritelja i na neki način njezini tumači. Stoga će ispuniti svoju zadaću s ljudskom i kršćanskom odgovornošću i s poučljivim poštovanjem prema Bogu: sporazumno će i zajedničkim nastojanjem stvoriti sebi ispravan sud imajući pred očima svoje osobno dobro i dobro već rođene djece ili djece za koju predviđaju da će se još roditi; prosudit će i materijalne i duhovne prilike svoga stanja, vodit će, konačno, računa o dobru obiteljske zajednice, o potrebama vremenitog društva i same Crkve" (GS, 50).

- Drugi tekst kojim se pojašnjava prethodni. Odgovorno roditeljstvo prije svega znači: a) da nitko osim bračnih drugova ne može odlučivati o rađanju jer je to isključivo njihovo pravo i sporazumna odgovornost; b) da bi tako odgovorno mogli postupati, moraju ispravno formirati savjesti; c) pritom svoje vrijednosne sudove i izbore savjesti ne će stvarati samovoljno nego na temelju naravnoga zakona osvijetljena objavom prema naučavanju Crkve.

ETIČKA PITANJA O ŽIVOTU PRIJE ROĐENJA

Život prije rođenja oduvijek je budio poseban interes jer se radi o primarnoj čovjekovoj vrijednosti u kojoj se isprepliću tolike druge vrjednate: psihološke, medicinske, pravne, moralne, društvene. Zaslugom novih istraživanja na području embriologije i genetike poraslo je zanimanje za tajnu čovjekova nastanka i rođenja, etape i dinamiku njegova rasta, razvojne procese njegova oblikovanja. I od biologa i od etičara očekuju se

odgovarajuća objašnjenja. Može se s pravom govoriti o posebnom dijelu opće etike, "etici života prije rođenja".

Crkva se tijekom svoje duge povijesti vrlo angažirano stavila u službu promicanja ljudskih vrijednosti. Vrijednost života prije rođenja imala je u Crkvi svoga najvjernijeg i najodlučnijeg zagovornika. Papinsko učiteljstvo, koje po riječima Pavla VI. ne može šutjeti o temeljnim čovjekovim

opcijama i koje mora pomagati kršćanima i svim ljudima dobre volje da se odgovorno odnose prema ljudskom životu, uvelike je pomoglo da se osvijetli pravi pojam života.

A) Činjenice - Početak ljudskoga života ne pripada više misteriju u naravi i nedokučivim zakonima fiziologije. On je sada u rukama čovjeka koji taj život stavlja pod svoju tehniku i svoju volju. Praksa umjetnog začeća, bilo homolognog bilo heterolognog, učinila je već da se stotine tisuća djece rađaju iz takve tehnike. Začeće u epruveti, koja je početkom 70-ih godina prošloga stoljeća, kada je u laboratoriju fiziologije sveučilišta u Cambridgeu R. G. Edwards sa svojim suradnicima uspio postići blastocistu od jajašca uzetih iz tkiva jajnika osjemenjenih spermom, izgledala je daleko čudo, a sada je stvarnost koja pripada povijesti embriologije. Terapija brakova bez djece sve se više razvija tako da su određeni interventi koji su nekoć bili dostupni samo elitnima sada omogućeni mnogima.

Uvjeti razvitka života prije rođenja mogu se kontrolirati s pomoću dijagnostike. Utvrđivanje genetskih defekata i oštećenja ulazi u normalnu praksu svake sumnjive trudnoće kako bi se mogla poduzeti odgovarajuća terapija. Fetalna terapija ne daje još vidne rezultate, ali se treba nadati boljim rezultatima te da će veća kvaliteta života biti stvarnost sutrašnje medicine. Zamjena bolesnih gena zdravima preventiva je mnogih nasljednih bolesti kao i poboljšanje genetske kvalitete pojedinca ili skupine.

B) Problemi - U etičkom govoru o rezultatima biotehnike na površinu izlaze ista pitanja koja, dok se ne nađe odgovor, ostaju veliki problemi. Prvo i najvažnije pitanje jest ono: od kada se može nazvati tipično ljudskim životom život koji nastaje spajanjem dviju živih stanica pri začeću. Ovo je pitanje, uz različite postavke i akcente, bilo uvijek u žarištu interesa. U prošlim vremenima odgovaralo se teorijom animacije, simultane ili naknadne. Današnja rasprava prilazi ovom problemu s druge strane: preko zapažanja tijekom pojedinih perioda biološkog razvitka kušajući u njima naći elemente tipično ljudskoga života. I u ovom načinu pogledi i mišljenja nisu ujednačeni.

Da bi se za jedan život moglo kazati da je ljudski i osobni, treba biti ostvaren princip individualnosti. Taj proces nije završen dok god postoji mogućnost dijeljenja oplodena jajašca iz čega mogu

nastati dva ili više jednojajčnih blizanaca, a otvoren je do 14. dana nakon začeća. Prema izgledu oplodena jajašca pojedini stadiji njegova razvika nazvani su: morula, blastula, gastrula. Sve do stadija blastule, to jest do otprilike 6. dana nakon oplodnje ili 22. dana ciklusa, svaka od 100/200 stanica, od kojih se sastoji, može, ako se odvoji od drugih, dati život drugoj blastuli koja je potpuno identična onoj od koje je odijeljena. Ova vlastitost nazvana "totipotenza" dopušta svakoj blastuli da se spoji s bilo kojom drugom blastulom, bila joj sestra ili ne. Nakon stadija blastule ova se vlastitost gubi. Ovaj fenomen poklapa se s ugnjezdenjem oplodena jajašca u maternici, nidacijom. Postoji dakle poklapanje stadija blastule, nidacije i totipotenze oko otprilike 6. dana života začeta ploda odnosno 22. dana menstrualnog ciklusa.

Istina je da se već od trenutka začeća (oplodnje) može govoriti o biološkoj individualnosti kao rezultatu genetske kombinacije koja je jedinstvena i neponovljiva. Među znanstvenicima vlada podijeljenost glede trenutka u kojem započinje specifično ljudski život. J. Kohne kaže: "Kada liječnik na osnovi bioloških datosti sudi o početku ljudskog života, ostaje samo moment oplodnje. Naredno vrijeme donosi u biti promjene koje su samo kvantitativne ali ne i kvalitativne". Američki znanstvenik R. Schenk naprotiv tvrdi: "Ideja da je oplodeno jajašce već ljudska osoba biva sve više stavljena u pitanje u svjetlu bioloških istraživanja. Sve je više dokaza kako su skoro sve stanice ljudskog organizma svemoguće, to jest sposobne proizvoditi druge organizme genetski identične.

Mora se dakle svaku stanicu tijela smatrati potencijalnim ljudskim bićem ili se mora odbaciti ideja da je oplodeno jajašce ljudsko biće". Zigota ili spoj jajašca i spermatozoa, kaže V. Leone, ujedinjuje nasljednu baštinu kromosoma oca i majke u jednu kombinaciju somatskih i psihičkih karakteristika koja je jedinstvena i neponovljiva među živima. Ovo implicira da od oplodnje zigota ima ucijepljene sve sposobnosti koje se trebaju ostvariti tijekom života pojedinca, ovog čovjeka koji je počeo da se oblikuje, koji se 'razvija, koji će se roditi'".

Znanost u ovom području ne poznaje kvalitativne pragove koji bi dali nazreti da embrij od neljudskoga prelazi na ljudsko. Profesor Adriano Bompiani smatra kao činjenicu općenito poznatu i prihvaćenu da "ljudski organizam posjeduje u unutarmateričnom životu dobro određenu individualnost koja mu u tom periodu, u određenim

granicama, pribavlja prava koja se mogu usporediti s pravima onoga koji je već rođen".

Na temelju novoga shvaćanja osobe kojoj je bitna karakteristika odnos s drugima, neki katolički moralisti smatraju da je čas kada se formira osoba onaj u kojem je embrij sposoban za međusobne relacije. Jedan određen broj moralista drži da je to čas nidacije - ugnijezdenja u maternicu kao početak odnosa embrija i majke. Svaki međuljudski odnos, kažu oni, uključuje priznanje drugoga kao sebi slična, to jest jednoga "ti". Samo tada drugi prestaje biti objekt da bi postao subjekt. Ti autori, dosljedno tomu, smatraju da se ne može govoriti o pobačaju prije toga momenta.

Pitanje početka ljudskoga života odnosno pitanje osobnosti života u nastanku bilo je najaktualnije 70-ih godina prošloga stoljeća jer je tih godina u mnogim zemljama Europe i svijeta ozakonjen pobačaj. Papinsko crkveno učiteljstvo iznijelo je stavove Crkve u izjavi "o namjernu pobačaju".¹ Nažalost, ovaj vrijedan dokument u našoj crkvenoj javnosti prošao je gotovo nezapažen, i bez prijevoda na hrvatski jezik.

Interesantno je da spomenuta deklaracija ne odgovara na pitanje kada počinje ljudska osobnost, nego analizira ono što jest i što treba biti osoba. U toj analizi ona slijedi nauk posljednjih papa i Drugoga vatikanskog koncila. Evo kako definira čovjeka: "Obdaren razumnom naravi, čovjek je osobni subjekt, sposoban da razmišlja o samom sebi, da odlučuje o vlastitim činima, to jest o vlastitoj sudbini, slobodan je i gospodar sebe". Nakon toga deklaracija naznačuje temelje dostojanstva i veličine ljudske osobe: "Stvorena neposredno od Boga, njezina je duša duhovna i besmrtna".

Osim odnosa s Bogom, čovjek ostvaruje odnose s drugim ljudima jer je društveno biće. "On živi u zajednici sa sebi sličnima u međusobnoj komunikaciji u društvenom ozračju. U pojmu osobe sadržana je dužnost razvitka pomoću drugih i društva. A drugi imaju dužnost da osobu tretiraju prema njezinu osobnom dostojanstvu a ne da je izjednače sa stvarima. "Nasuprot društvu i drugim ljudima, svaka ljudska osoba posjeduje samu sebe, posjeduje vlastiti život, različita dobra, što traži od svih strogu pravednost".

Vremenski život ne poistovjećuje se s osobom, jer ona posjeduje vlastitu dublju razinu života

koja ne završava. Vječno određenje čovjeka mora uvijek ostati orijentir društva u odnosima prema čovjeku pojedincu. Čovjek se ne smije instrumentalizirati da bi se postigao neki pa i najuzvišeniji cilj. Ne može se čovjeka tretirati kao obično sredstvo kojim se može raspolagati.

Kada govori o pravima i odnosima između pojedinca i društva, deklaracija ističe da su prava čovjeka predstojeća društvu i društvo ih ima dužnost promicati i braniti. Deklaracija odbacuje prihvatiti priznavanje ovih prava pojedinca kao kriterij za poštovanje života. U tom se nazire odgovor onima koji prihvaćanje začeta djeteta od strane majke uzimaju kao kriterij za pobačaj. "Nije priznavanje od strane drugih ono što tvori ovo pravo. Ono traži da bude priznato i nepravedno je odbaciti ga".

Deklaracija prihvaća rezultate moderne genetike i iznosi na vidjelo da se od prvoga časa "nalazi fiksiran program onoga što će biti ovo živo biće: ovaj čovjek individuum sa svojim poznatim i dobro određenim karakteristikama". Deklaracija je jasna i u iznošenju objektivnih granica znanosti u otkrivanju tajne čovjeka: u mjeri u kojoj je ta tajna totalno nesvediva na iskustvene aspekte. "Uostalom ne spada na biološke znanosti da daju određeni sud o pitanjima koja su vlastita filozofiji i moralu kao onom o času u kojem se oblikuje ljudska osoba". "Ne spada na znanost da odlučuje o pitanju časa ulijevanja besmrtnne duše jer to pitanje ne spada u područje znanosti". Gledano s filozofskoga gledišta, deklaracija tvrdi da začeti plod ne će nikada biti ljudsko biće, ako to nije bilo od početka.²

Sigurno je da se zametak razvija i modificira, prolazi kroz cijeli niz međusobno povezanih stadija i tako ide prema svojoj potpunosti. Za sve ovo prijeko je potreban faktor "vremena". Ali različiti prijelazi odvijaju se u jednom biću koje uvijek ostaje isto koje uvijek posjeduje istu ljudsku narav. Zato ista deklaracija kaže: "Od časa oplodnje započela je avantura jednoga ljudskog života i potrebno je vrijeme da se svaka od njegovih velikih sposobnosti pokaže i osposobi za djelovanje".

U svezi s ovim zgodno je citirati riječi skandinavskog episkopata: "Filozofi i znanstvenici mogu raspravljati koji je točno moment u kojem se mogu jednom embriju pridati kvalitete ljudske

¹ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, "Deklaraciji o namjernu pobačaju" (*Declaratio de abortu procurato*), od 18. studenoga 1974.

² Deklaracija o namjernu pobačaju, 12.

osobe, ali nisu nikada stavili u sumnju bit problema, to jest dužnost svih da puste da se razvija taj ljudski život". Posljednji argument koji deklaracija donosi u prilog poštovanja života u nastanku vrlo je zanimljiv. Sa svoga, to jest s moralnoga gledišta, Crkva tvrdi svim svojim auktoritetom: "Ovo je sigurno, kad bi postojala sumnja s obzirom na činjenicu da je začeti plod ljudska osoba, objektivno je teški grijeh preuzeti rizik ubojstva". Crkva dakle ostaje dosljedna u svom naučavanju: u raspravama o animaciji od jučer te o personalizaciji i hominizaciji od danas, Crkva naučava da je uvijek nedopušteno ubiti ljudsko biće u nastajanju jer je "već čovjek onaj koji će to biti" kako je rekao Tertulijan.³

Enciklika "Evandjelje života" uzima po prvi put stajalište protiv onih "koji kušaju opravdati pobačaj držeći da plod začeca, barem do određenog broja dana, ne može biti još smatrano ljudskim osobnim životom".⁴ "Baš zato, s onu stranu znanstvenih rasprava i samih filozofskih tvrdnji s kojima se učiteljstvo nije izričito bavilo, Crkva je uvijek naučavala i još sada uči, da se plodu ljudskog rađanja, od prvog časa njegova postojanja, jamči bezuvjetno poštovanje koje moralno pripada ljudskom biću u njegovoj potpunosti, tjelesnom i duhovnom jedinstvu".⁵

Enciklika ne propušta upotrijebiti strašnu riječ kojom se imenuje izvršeni pobačaj. Radi se o pravom ubojstvu u okolnostima koje ga čine još težim: "onaj koga se ubija ljudsko je biće koje započinje život, nedužno koliko se uopće može zamisliti, nikad se ne bi smjelo smatrati napadačem, još manje nepravednim napadačem. Ono je dotle slabo i nemoćno da je lišeno i onog najmanjeg oblika zaštite koji se sastoji u molbenim jecajima i plaču novorođenčeta. Ono je potpuno povjerenost zaštititi i brizi one koja ga nosi u krilu. Pa ipak, baš je ona, majka, ta koja odlučuje i traži njegovo odstranjenje pa čak ga i naručuje".⁶

Riječi enciklike mogu izgledati kao da poput teškog kamenja padaju na srce žene. Naprotiv enciklika sadrži izraze velikog razumijevanja spram dramatičnih i žalosnih situacija koje od-

luka na pobačaj toliko puta razotkriva. "Istina je, kaže Papa, da često majčin izbor pobačaja dobiva dramatično i bolno obilježje, kadikad se odluka o odstranjenju ploda začeca ne donosi iz egoističnih razloga i komoditeta, nego zato što bi se željela spasiti neka važna dobra, kao što su vlastito zdravlje ili dostojna razina života drugih članova obitelji. Ponekad se boje takvih prilika života novorođenčeta pa pomisle, možda bi za njega bilo bolje da se ne rodi. Ipak ovi i drugi i slični razlozi nikad ne mogu opravdati namjerno ubojstvo nedužnog ljudskog bića".⁷

Enciklika "Evandjelje života" ne ignorira "mногоstruke uzroke koji danas određuju izbor protiv života". "Opredjeljenje protiv života rađa se, ponekad, iz teškog ili čak dramatičnog stanja velike patnje, iz samoće, iz nedostatka potpune ekonomske perspektive i tjeskobe pred budućnošću. Takve okolnosti mogu znatno ublažiti subjektivnu odgovornost i posljedičnu krivicu onih koji donose te u sebi kažnjive odluke".

Izopćenje "latae sententiae" tj. automatski po- gađa sve one koji počine taj zločin poznavajući kaznu, uključujući i pomagače bez čije suradnje se ne bi pobačaj ostvario. Traži se da je počinitelj navršio 16 godina, da je znao za kaznu, a u slučaju sudjelovanja u pobačaju da je njegov udio bio nužan.

"Crkva je bliza onim supružnicima koji s velikom zabrinutošću i patnjom odlučuju prihvatiti svoju teško hendikepiranu djecu, onako kako je zahvalna svima onim obiteljima koje posvajanjem prihvaćaju one što su ih njihovi roditelji napustili zbog mana i bolesti".⁸

"Ništa i nitko ne može odobriti ubojstvo nedužnog ljudskog bića, zametka ili začetka, što god bio, dijete ili odrastao, starac neizlječivo bolestan ili umirući. Osim toga nitko ne može zahtijevati taj čin ubojstva za sebe ili za nekoga drugog povjerenog njegovoj odgovornosti, niti na nj može pristati izričito ili prešutno. Nikoja vlast ga ne može zakonito nametnuti niti dopustiti".⁹

Razvitkom bioloških tehnika primijenjenih na područje čovjekove reprodukcije ostvaruje se

³ Tertullianus, Apologeticum, IX., 8: Homo est et qui est futurus.

⁴ Evangelium vitae, 60.

⁵ Isto.

⁶ EV, 58.

⁷ Isto.

⁸ EV, 63.

⁹ EV, 57.

mogućnost postizanja triju ciljeva: ne imati djeću kada se to ne želi. Ovaj se cilj može postići pomoću kontraceptivnih sredstava. Imati djecu kada ih se želi, ali neka smetnja to priječi. Ovaj se cilj može postići primjenom tehnike umjetnog osjemenjivanja i oplodnje u epruveti. Imati djeću koja se i kakva se žele. Treći cilj se postiže u sadašnjem stadiju samo u negativnom smislu to jest ne dobiti djecu kakva se ne žele, posredstvom prenatalne dijagnoze i selektivnog pobačaja.

U ovoj novoj epohi ginekologije najveći je problem dijeljenja triju elemenata koji su tradicionalno uvijek bili sjedinjeni: spolnost, rađanje, obitelj. Danas je u stvarnim i konkretnim terminima zamisliva uporaba spolnosti bez reproduktivna završetka, sposobnost i mogućnost reprodukcije izvan spolnog odnosa i na kraju pripadnost obiteljskoj jezgri u kojoj roditelji nisu nužno i rađatelji. U ovom dijeljenju nastaju problemi koji se ne tiču samo odnosa s tradicijom, nego se javlja novi način poimanja spolnosti, rađanja i obitelji. Radi se dakle o jednom antropološkom obratu, zatim kulturnom i društvenom prije nego tehnološkom.

Katolička etika je uvijek mnogo držala do nepodjeljiva jedinstva spolnosti i reprodukcije. Crkveno se učiteljstvo kreće linijom deklaracije pape Pija XII., po kojoj tehnike i umjetno začeće pretvaraju obitelj u laboratorij biologije i pridone dehumaniziranju spolnosti, braka i obitelji. Danas se ova pitanja u teološkoj refleksiji žele postaviti u dinamičnijim terminima da bi se nadišla statička vizija odnosa spolnosti, rađanja i obitelji.

Treba tek vidjeti kakve će sve posljedice imati umjetno osjemenjivanje i heterologna oplodnja u epruveti. Prisutnost treće osobe, poznate ili nepoznate koja daje gamete za oplodnju svakako će imati velik utjecaj na interpersonalne odnose među bračnim drugovima i na harmoniju braka. Fenomen posuđene majke pod psihološkim vidom ruši majčinsku ulogu koja je uvijek bila dvostruka: biološko i društveno majčinstvo koje je uvijek bilo u jednoj osobi.

Pitanje očinstva također je narušeno jer može biti pripisano čovjeku koji je već mrtav u času začeća.

Odgovor na ova teška pitanja Crkva je ponudila u Naputku o poštovanju ljudskoga života u nastanku i dostojanstvu rađanja.¹⁰

Dokument želi osvijetliti dva niza problema: prvi se odnosi na razne intervente na ljudskom embriju: prenatalna dijagnoza, istraživanje i ek-

sperimentiranje, genetska manipulacija; dok se drugi bavi umjetnim načinom prenošenja ljudskoga života, homolognom i heterolognom umjetnom oplodnjom. Značenje ovoga dokumenta u etičkom smislu najbolje je izraženo u određivanju zadnjeg i definitivnog kriterija moralnosti: dobro ljudske osobe koje je sadržano u njezinoj konzistentnosti, u njezinoj individualnoj, društvenoj, imanentnoj i transcendentnoj dimenziji. Postoji čitav niz pitanja koja traže odgovor: je li moralno dopuštena prenatalna dijagnoza, istraživanje i eksperimentiranje na embrijima, genetska manipulacija? Kako vrjednovati terapijske intervente na ljudskom embriju i na fetusu? Kako vrjednovati uporabu embrija postignutih oplodnjom u epruveti sa svrhom istraživanja? Kakav sud izreći o manipulacijama na embrijima povezanim s tehnikom ljudske reprodukcije, to jest pokušaj oplodnje između sjemenih stanica ljudskih i životinjskih, projekt stvaranja umjetnih maternica za ljudske embrije, pokušaj modificiranja genetske baštine za stvaranje ljudskih bića različitih od ovih postojećih?

Budući da embrij od svoga začeća nije potencijalno ljudsko biće, nego biće koje je sposobno da se razvije u potpuna čovjeka ima prava kao svako drugo ljudsko biće. Dokument izriče svoj "da" za prenatalnu dijagnozu i za intervente na ljudskom embriju ako su nužni za dobro embrionog subjekta; svoj "da" za genetski inženjering pod uvjetom da može popraviti eventualne genetske pogreške; svoj "da" za pravo svakoga ljudskog bića na genetsku baštinu koja nije manipulirana; svoj "ne" svakom obliku mogućega napada na genetski kodeks u vidu ideološkoga poboljšanja ljudske rase.

U drugom dijelu dokumenta riječ je o novim načinima ljudske prokreacije: umjetno homologno osjemenjivanje i heterologna i homologna umjetno začeće. Dostojanstvo rađanja traži da se ono zbiva a) u braku b) kao plod bračnog čina i ljubavi te osim toga prenošenje ljudskoga života ne može biti odvojeno od spolnosti odnosno bračnoga čina.

U katoličkim se krugovima u posljednje vrijeme puno raspravljalo o tome bi li nove tehnološke mogućnosti mogle biti integrirane u ljudski način prenošenja života u slučaju kad roditelji koji ne mogu imati djece to izričito zatraže. Stav Crkve je da se nove tehnologije ne mogu uklopiti u ljudski

¹⁰ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Donum vitae*, 22. veljače 1987.

program prenošenja života iz dva razloga: ženidba je jedino i isključivo mjesto prenošenja života i prenošenje života kao posljedica spolnog odnosa u braku.

Heterologno umjetno začeće u raznim oblicima davanja sjemenih stanica ili pozajmljene majke u suprotnosti su s naravi braka i implicira niz elemenata koji uvjetuju odnose u braku i obitelji, asimetrični odnos bračnih drugova prema djetetu, djeteta prema roditeljima.

Što se pak tiče homolognog umjetnog začeća u kojem dijete dolazi iz braka i iz ljubavi roditelja, ne može biti odobrena jer očinstvo i majčinstvo bivaju depersonalizirani zbog interventa trećih osoba. A, osim toga, prenošenje ljudskoga života shvatljivo je samo u kategoriji "dara", a u umjetnom začeću prenosi se na područje fabriciranja. Želi se maksimalno naglasiti i potvrditi personalizacija prenošenja ljudskoga života koje mora biti plod ljubavi supruge.

C) Perspektive - Spomenuti i mnogi drugi problemi velik su izazov za etiku. U pitanju je čovjek u svom totalitetu. Biologija, genetika, medicina, nisu u stanju odgovoriti na ova pitanja niti to pretendiraju učiniti jer nisu normativne znanosti. Njihovo područje istraživanja jest biološka struktura, a ne moralno vladanje. Nitko ne niječe dobre nakane znanstvenika, ali ovo nije dostatno da se postupa dobro. Kao što je poznato, i nacisti u svojoj perverznoj viziji čovjeka i svijeta imali su cilj poboljšanje rase.

Čovjek u svome totalitetu ne može biti adekvatan objekt nijedne znanosti pa iz toga proizlazi potreba trajnog interdisciplinarnog dijaloga. Jednostranosti koje su vlastite svakoj disciplini mogu se nadići samo pomoću navike osluškivanja razloga koje drugi iznosi ili može iznijeti u korist čovjekova dobra. Privilegirani objekt ovoga interdisciplinarnog dijaloga mora biti strpljivo i marljivo istraživanje dostojanstva ljudske osobe koju biotehnologija ne smije povrijediti nego promicati i favorizirati. Protiv takva dostojanstva sigurno je ono istraživanje koje ne vodi računa o bitnoj i kvalitativnoj razlici između ljudskih i životinjskih embrija.

Dostojanstvo života u nastajanju zahtijeva poštovanje jer se ne radi o objektu kojim se manipulira. Nipošto se ne može držati da je svaki intervent na život u nastajanju povrjeda ljudskoga dostojanstva samo zato jer se radi o bićima koja nisu u stanju izraziti svoj pristanak. Onaj

koji shvaća medicinu i biološko istraživanje kao služenje čovjeku i čovječanstvu shvaća i nužnost poštovanja ljudskoga života u svakom periodu njegova razvoja. Briga za dostojanstvo ljudske osobe ne odnosi se samo na život prije rođenja nego treba biti jednako primijenjena u odnosu na sterilne osobe koje se utječu tehnikama umjetnog osjemenjivanja i umjetne oplodnje. One moraju biti tretirane i liječene više kao osobe nego kao organi s lošim funkcioniranjem.

Ljudi koji prodaju vlastito sjeme iz ekonomskih razloga, žene koje iznajmljuju vlastitu maternicu radi zarade, ne poštuju same sebe, svoje dostojanstvo. Moralno rasuđivanje implicira redovito filozofske i teološke pretpostavke. Pri formuliranju moralnih normi, osim doprinosa filozofije i teologije, nužni su također oni biologije, genetike, medicine. Samo na osnovi preciznih empiričkih i eksperimentalnih spoznaja moguće je postaviti temelj i praktičnost moralnom sudu, osobito na biološkom, genetskom i medicinskom polju gdje su spoznaje nerijetko rezervirane rijetkim specijalistima.

Postoji trajna opasnost da se ključ za tumačenje i utemeljenje smisla ljudskoga vladanja traži pod svjetlom svoje vlastite lampe. Giuseppe Trentin, docent teološke etike u Milanu, vrlo je slikovito prikazao ovu napast. Nažalost, kaže on, mnogi znanstvenici, biolozi, genetičari, liječnici kao i političari pozitivističke formacije slični pijancu koji uzalud traži izgubljeni ključ ondje gdje ima više svjetla a ne ondje gdje ga je najvjerojatnije izgubio. I obratno, ne mali broj moralista, filozofa i teologa, humanističke i vjerske formacije slični su pak onom pijancu koji ima ključ, ali ne uspijeva pronaći ulicu kojom bi se vratio kući i ne zna što bi s ključem jer nije dosta imati ključ da se nađe ulica. Puno bi korisnija bila informacija ili kakva geografska ili topografska karta.

Drugim riječima čovjek je onaj koji je pozvan da razmišlja o samom sebi, da korača putem dobra, da učini moralni izbor na biološkom, genetskom, medicinskom polju i kao istraživač i kao političar. Nije dosta poznavati filozofske i teološke principe, svatko mora stvoriti vlastite principe po kojima će praktično postupati. Zato je potrebno strpljivo tražiti i pretražiti sve moguće putove na kojima se postaje čovječniji i na kojima se život ljudski živi kao dar za koji smo sve to više zahvalni.

Biotehnologija je sigurno najveći izazov etici koji je do sada registriran. Danas je potrebno da

se etika postavi i predstavi kao put prema istini. Blaženi papa Ivan Pavao II. u govoru na Poliklinici Gemelli rekao je: "Istina je mjera moralnosti. Izbori i motivacije ne mogu se nazvati etički dobrima i vrijednima da budu odobrene ako nisu u skladu s objektivnim dobrom. Shvaćanje i poštovanje onoga koji griješi zahtijevaju također jasnoću vrjednovanja o pogrešci koje je on žrtva. Poštovanje tuđeg uvjerenja, međutim, ne uključuje odricanje od vlastitih uvjerenja".

Zaključak - Kada Crkva brani pravo na život od prvoga trenutka njegova postojanja ne čini to samo iz poštovanja prema Bogu koji je prvi tvorac i gospodar ljudskoga života, nego i za poštovanje čovjekova temeljnog dobra i dobra cijelog čovječanstva. Pastoralni dio problema vrlo je zastupljen u papinskom učenju. Uvijek se polazi od spoznaje da se problem pobačaja ne može riješiti samim osuđivanjem, nego treba učiniti sve što je moguće da se zlo uništi u korijenima: da se uklone uzroci koji ga izazivaju da se pruži realna alternativa pobačaju. Crkva mora nositi glavnu ulogu jer ima dugu tradiciju u korist istinskih ljudskih vrijednosti. To je njezino pravo i dužnost. Uzvišeno poslanje obrane ljudskoga života povjereno je svim ljudima. No u tom poslanju obitelj ima prvo mjesto. Ona je prirodno okruženje za razvoj ljudske osobnosti. Da bi sve to mogla biti, obitelj ima svoje materijalne i duhovne potrebe. Papinsko je učiteljstvo osjetljivo na materijalne

uvjete koje društvo treba osigurati svakoj obitelji: prehranu, pogodan stan, posao. Uloga je društva da prikladnim zakonima nastoji stvoriti povoljno okruženje novomu životu. Zaštita djece, nadasve napuštene i siromašne, jedan je od nužnih uvjeta za poštovanje još nerođena života.

U papinskom je učiteljstvu posebna pozornost posvećena poslanju žene u obitelji. Papa Pavao VI. rekao je da je žena otajstveni izvor ljudskoga života. Pape ističu da je majčinstvo prvotna ženska uloga. Promičući majčinstvo u isto se vrijeme promiče i poštovanje nerođena života.

Prijedloge, usmjerenja, težnje i stajališta sa svrhom da svakomu čovjeku koji dolazi na svijet osigura poštovanje njegova života počevši od njegova začeca, Pavao VI. naziva civilizacijom ljubavi. Svakomu nasilju protiv života korijen je u nedostatku ljubavi. Treba učiniti sve što je moguće da bi svako ljudsko biće od samoga začeca bilo željeno, očekivano, doživljavano kao osobita, jedinstvena i neponovljiva vrijednost.

Misija Crkve jest misija ljubavi. Papa Pavao VI. rekao je: "Samo onaj koji je apostol ljubavi apostol je nade. A blaženi Ivan Pavao II. nastavio: "Neka vas ne obeshrabre poteškoće, protivljenja, neuspjesi koje možete sresti u vašem radu. U pitanju je čovjek a kada je u igri nešto takvo, nitko se ne može zatvoriti u pasivnost. Imajte vjeru u Boga, imajte vjeru u čovjeka. U Kristu umrlom i uskrslom, čovjekova parnica je već dobila svoju konačnu presudu: život će pobijediti smrt."

PRILOG JAVNOJ RASPRAVI O NACRTU ZAKONA O LIJEČENJU NEPLODNOSTI BIOMEDICINSKI POTPOMOĞNUTOM OPLODNJOM

Dr. don Ante Komadina

UVOD

Caritas Mostarsko-duvanjske i Trebinjsko-mrkanske biskupije kontinuirano ustrojava, koordinira i promiče karitativni rad na području Hercegovine od 1982. godine do danas. U njegovu sklopu djeluju: Upravni i socijalni centar, župni Caritasi, Mobilna služba "Veronika" za kućnu njegu starih i nemoćnih osoba; Obiteljsko savjetovalište; Prihvatilište "Mirjam" za žene i djecu u nevolji, Dom "Viktorija" za studentice, Dječji vrtić "Sveti Josip", Centar "Spes" za djecu, mlade i obitelj, Centar "Nazaret" za radno osposobljavanje osoba s razvojnim poteškoćama i Rehabilitacijski centar "Sveta Obitelj" za osobe s posebnim potrebama, sve u Mostaru; Dom "Betanija" za stare i iznemogle osobe s hospicijem u Čapljini;

Duhovnoobrazovni centar "Emaus" u Potocima; Radionica "Emanuel" za osobe s posebnim potrebama u Mostaru i Radionica "Betlehem" za osobe s posebnim potrebama u Čapljini.

Caritas je po nalogu mjesnoga biskupa msgr. dr. Ratka Perića, predsjednika Biskupijskoga Caritasa, 18. kolovoza 2013. preuzeo zadaću kontaktirati i koordinirati više stručnjaka iz raznih područja koji su proučili *Nacrt Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom*, iz travnja 2013. na hrvatskom jeziku (u daljnjem tekstu: *Nacrt*) da bi se poštovanim građanskim vlastima, Federalnom ministarstvu zdravstva i zastupnicima u Parlamentu Federacije pružila etička pomoć i stručna potpora u oblikovanju buduće zakonske osnove.

SAŽETAK

Najprije želimo istaknuti kako je izraz "potpomognuta oplodnja" neprikladan i neprimjeren dostojanstvu čovjeka i uzvišenosti bračnoga čina. Zato predlažemo, jer je riječ o čovjeku a ne o nekoj drugoj vrsti živih bića, prikladniji pojam: biomedicinski (pot)pomognuto **začeće**.

Zadužen od mjesnoga biskupa, Caritas biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan:

a) Pozdravlja inicijativu građanskih vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine da se u područje umjetnog začeća **unese više reda, pravila i nadzora** te sukladno načelu odabira manjega zla smatra da materiju pomognutog začeća treba zakonski regulirati u cijeloj Bosni i Hercegovini;

b) Pozdravlja odluku da se o ovako važnom bioetičkom, moralnom, egzistencijalnom i društvenom pitanju, koje budući zakon namjerava urediti, provede široka **javna rasprava** sa zainteresiranom javnošću sukladno članku 28. *Konvencije o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine* od 4. travnja 1997.: "Stranke ove Konvencije moraju se pobrinuti da osnovna pitanja što proizlaze iz razvoja biologije i medicine budu predmet odgovarajuće javne rasprave, posebice u svjetlu relevantnih medicinskih, socijalnih, gospodarskih, etičkih i pravnih implikacija, te da njihova moguća primjena bude predmetom odgovarajućih konzultacija."

c) Smatra da *Nacrt* treba **ozbiljnu doradu** u više smjerova;

d) Smatra da **izjednačavanje prava vjenčanih i nevjenčanih** parova, supružnika s izvanbračnim drugovima nije zasnovano na zdravu razumu, tradiciji Bosne i Hercegovine i njezinih naroda, *Ustavu* i zakonu, štoviše da je izravno suprotno ustavnom jamstvu da država i društvo štite obitelj. Time se narušava sama bit i obezvrjeđuje zakonski i društveni institut braka. Osim toga, razlog za takvo izjednačavanje u *Nacrtu* ničim **nije obrazložen** pa već samim time **nije prihvatljiv**.

Radi životnosti i uravnoteženosti društva potrebno je poticati da djeca dolaze na svijet u samoj obitelji i da obitelj bude čvrsto zasnovana na braku. Dijete se ima pravo začeti, biti ugnježdjeno i nošeno, roditi se i odgajati u braku.

Federacija BiH već je do nakaznosti liberalizirala uvjete za prestanak (sudsku rastavu) braka: "Bračni partner može tražiti razvod braka ako su bračni odnosi teško i trajno poremećeni" (članak 41. *Obiteljskoga zakona FBiH*). Zakon nije propisao nikakvo ograničenje pa se tužba teorijski može podnijeti i sutradan nakon vjenčanja). Nadalje: "Sud će razvesti brak po zahtjevu za sporazumni razvod braka ako je od sklapanja braka proteklo najmanje šest mjeseci" (članak 44. stavak 1. *Obiteljskoga zakona FBiH*). Tu je svaki komentar suvišan jer, ako se prema pravilima medicinske struke, neplodnost ne može utvrditi kao dijagnoza prije proteka dvije godine normalnih spolnih odnosa u kojima žena nije uspjela zanijeti, a dijete se ne može roditi prije proteka devet mjeseci trudnoće, kakvu su šansu svojem braku uopće dali bračni drugovi kada se smiju sudski rastaviti već nakon šest mjeseci od sklapanja braka? Uz tako lake rastavljivosti neživotno je i nepravno tvrditi kako je ikomu onemogućeno da s voljenom osobom sklopi brak, pa da zato mora ostati u izvanbračnoj zajednici.

Konačno, članak 4. točka 15. *Nacrta* određuje: "izvanbračna zajednica je zajednica muškarca i žene definirana Obiteljskim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine" ("Službene novine Federacije BiH", broj 35/05). A članak 3. *Obiteljskoga zakona FBiH* propisuje: "Izvanbračna zajednica u smislu ovog zakona je zajednica života žene i muškarca koji nisu u braku ili izvanbračnoj zajednici s drugom osobom, koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete." Zbog zahtjeva načela terminološke stalnosti i radi sigurnosti objektivnoga pravnog poretka ovim se

zakonom izvanbračna zajednica ne može definirati drukčije nego je učinjeno matičnom, *Obiteljskim zakonom FBiH*.

Međutim omogućavanje umjetnog začeća nevjenčanim parovima može dovesti do teških zloporaba. Nema nikakva razloga da država ne propiše obvezu izvanbračnih drugova koji traže pomognuto začeće da prethodno sklope brak.

Napokon, iz opreza se ističe da bi bilo posve neprihvatljivo i za dijete vrlo štetno omogućiti da se, odustavši od izvanbračnih drugova, dopusti pomognuto začeće punoljetnoj, poslovno sposobnoj ženi, bez obzira je li ili nije u braku, izvanbračnoj ili istospolnoj zajednici ili nije ni u kakvoj vezi, jer je u interesu društva, tih žena, a najviše njihove djece da bude što manje samohranih majki.

e) Smatra da ozakonjenje prava na **heterološko začeće** (umjetno osjemenjivanje sjemenom davatelja, unos u maternicu ili jajovod sjemene tekućine iz banke sperme darovatelja, od muškarca koji joj nije muž; heterološko osjemenjivanje, heterolagnija, heteroinseminacija) **izlazi izvan okvira, sadržaja i svrhe budućega zakona** da biomedicinskim postupcima pomogne neplodnome paru pri začeću djeteta, a ne da neplodnom paru osigura dijete čiji su biološki otac ili majka treća ili četvrta osoba. To je protivno načelu svrhovitosti, razmjernosti, društvene osjetljivosti uz toliko napuštene djece, siročadi i djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Poštovanje trajne i isključive naravi bračne veze i bračne vjernosti zahtijevaju da se dijete začne u braku i iz braka. Heterološko umjetno začeće povrjeda je prava djeteta, lišava ga djetinjega odnosa sa svojim roditeljskim izvorima i može biti zaprjekom u dozrijevanju njegova identiteta. Osim toga, ona je povrjeda činjenice da su bračni drugovi zajedno pozvani na očinstvo i majčinstvo; objektivno izaziva i očituje lom između srodstva po genima, po trudnoći i po obvezi odgoja. Takvo narušavanje osobnih odnosa u obitelji odražava se i u društvu: sve što ugrožava jedinstvo i postojanost obitelji izvor je nesporazuma, nereda i nepravdi u cijelomu društvenom životu. Premda su posve razumljivi razlozi želje za djetetom i ljubavi bračnih drugova koji žele doskočiti neplodnosti koja je među njima neuklonjiva kada se poseže za darivateljem spolnih stanica, te nakane, makar su subjektivno dobre, ipak ne usklađuju umjetno heterološko začeće s objektivnim i neotudivim svojstvima braka ni s očuvanjem prava djeteta i bračnih drugova.

Stoga je heterološko začeće čudoredno nedopustivo, a pravno i zdravstveno je opasno (moguće rodoskvrnuće). Zbog svega toga, zdravorazumski i prema *Nacrtu* ni nomotehnički nikako nije prihvatljivo.

f) Smatra da *Nacrtom* nije odgovarajuće uređeno pitanje neusađenih ljudskih zametaka koji zamrznuti čekaju smrt; njihovih prava; pitanje odgovornosti sudionika postupka i snošenja troškova.

g) Smatra da je *Nacrt* zanemario preventivni i edukativni vid problema te da je nužno zakonom i drugim mjerama afirmirati činjenicu kako fizička neplodnost nije apsolutno zlo. Ni nagon za održanjem vrste, ni strast, ni institut braka ne daju ni izvanbračnim ni bračnim drugovima "pravo imati dijete". Brak, naime, daje pravo obavljati one prirodne čine koji su po sebi usmjereni začeću i rađanju. Bračni drugovi koji, nakon što su iscrpili zakonite utoke zdravstvu, mogu pokazati veliku dužnost posvajajući napuštenu djecu ili predano se baveći različitim oblicima odgojnoga djelovanja, pomaganjem drugim obiteljima, siromašnoj djeci, djeci s poteškoćama ili općenito društveno korisnim radom te tako ostvariti mnogostruko duhovno pa čak i pravno očinstvo i majčinstvo.

Nacrtom se ne ohrabruje uporaba manje invazivnih i za zdravlje žene manje opasnih prirodnih metoda, koje prema dostupnim podacima daju statistički čak i bolje rezultate. Stoga bi se *Nacrtom* moglo i trebalo unaprijed predvidjeti stanoviti iznos novčanih sredstava koje zdravstveni sustav mora izdvojiti za terapije neplodnosti neartificijelnim metodama; taj bi iznos mogao biti u stanovitom postotku od onoga što se troši na umjetne metode. Zbog izbjegavanja sukoba interesa, liječnici i zdravstvene institucije koje se bave umjetnim začećem ne bi smjeli sudjelovati u korištenju tih sredstava.

Ozbiljan je propust *Nacrta* što ne ističe da neplodni parovi imaju pravo na obavijest o mogućim oblicima prirodnoga planiranja obitelji, o mogućnostima liječenja neplodnosti te o drugim načinima ostvarenja roditeljstva (primjerice posvojenjem), a osobito ako su istodobno žena i muškarac neplodni.

Nije prihvatljivo da *Nacrt* ne određuje tko je i kada neplodnom paru obavezan objasniti pojedini postupak pomognutog začeća, izgleda za uspjeh te moguće posljedice i opasnosti postupaka za ženu, muškarca i dijete.

Nije prihvatljivo da *Nacrt* ne propisuje kako se prije provedbe postupaka homološkog začeća ne-

plodnom paru omogućuje psihološko ili psihoterapijsko savjetovanje.

Nije prihvatljivo da *Nacrt* ne propisuje kako je, ako heterološko začeće opstane u konačnoj inačici, prije provedbe heterološkog začeća obvezatno da i muž i žena prođu pravno i psihološko ili psihoterapijsko savjetovanje.

h) Smatra da su kazne zapriječene *Nacrtom* posve neodgovarajuće, neozbiljno male s obzirom na dobiti koje je moguće ostvariti kršenjem zakona i kao takve teško da će ikoga odvratiti od činjenja kažnjivih djela pa ih treba povisiti i postrožiti.

Apeliramo na savjesti onih koji će glasovati i odlučivati o usvajanju *Zakona o liječenju neplod-*

nosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom.

Ovaj *Nacrt* zakona ne samo da nije u skladu s naukom Katoličke Crkve nego nije u skladu ni s temeljnim načelima odgovorne bioetike koja cijeni:

- Apsolutnu vrijednost i nepovrjedivost ljudskoga života, jer riječ je o ljudskoj osobi od trenutka začeća.

- Upoznati da bi se liječilo, a ne da bi se manipuliralo.

- Sve što je tehnički moguće, ne znači da je moralno dopustivo.

- Državni su zakoni dužni štititi dobro ljudi i dostojanstvo ljudske osobe.

BLAGO ONOMU TKO ČITA

PREDSTAVLJENA KNJIGA S. NATALIJE PALAC: "U KNJIGU ŽIVOTA UPISANE"

Mostar, 17. rujna 2013. - Na spomendan Rana sv. Franje Asiškoga, 17. rujna 2013., u Mostaru u dvorani Stjepana Kosače bilo je predstavljanje nekrologija sestara franjevki Mostarske provincije koje su preminule od dolaska sestara u Hercegovinu 1899. do 2013. U početku je slušateljima uputila pozdrav s. Franka Bagarić, provincijalna predstojnica. Tekst hercegovačkoga provincijala fra Miljenka Šteke, koji je bio spriječen, pročitao je gvardijan mostarskoga samostana fra Iko Skoko. Govorio je i mjesni biskup Ratko Perić i autorica djela s. Natalija Palac.

BISKUPOV INTERVENT

S. Natalija Palac, *U Knjigu života upisane*, Mostar, 2013., str. 364.

Naslov monografije. S. Natalija izabrala je naslov ovoj svojoj četvrtoj¹ i najvećoj knjizi: *U Knjigu života upisane*, riječi preuzete iz apokaliptična djela *Otkrivenja* 20,14 (str. 9 - točnije: 20,15), a te "upisane" odnose se na sestre koje su živjele i preminule u Provinciji Školskih sestara franjevki Svete Obitelji od 1932. odnosno od dolaska sestara u Hercegovinu na poziv biskupa Paškala Buconjića 1899. godine. Sv. Ivan apostol, vidjelac na otoku Patmosu, prikazuje Sudnji dan veličanstvenim scenarijem: "I vidjeh veliko bijelo prijestolje i Onoga što sjede na nj: pred licem njegovim pobježe zemlja i nebo; ni mjesta im se više ne nađe. I vidjeh mrtve, velike i male: stoje pred prijestoljem, a knjige se otvoriše. I otvori se jedna druga knjiga, knjiga života. I mrtvi bijahu suđeni po onome što stoji napisano u knjigama, po djelima svojim. More predade svoje mrtvace, a Smrt i Podzemlje svoje: i svaki bi suđen po djelima svojim. A Smrt i Podzemlje bili su bačeni u jezero ognjeno. Jezero ognjeno - to je druga smrt:

tko se god ne nađe zapisan u knjizi života, bio je bačen u jezero ognjeno" (Otk 20,11-15).

Sudište Božje. Apostol Ivan vidje "veliko bijelo Prijestolje", u sjaju, čisto, nedostupno. Na nj sjede Sudac živih i mrtvih, Isus Krist, kako opisuje sv. Matej, i stade dijeliti jedne od drugih, dobre od zlih (25,31-46). Pavao kaže: "svi ćemo stati pred sudište Božje" (Rim 14,10), odnosno "svima nam se pojaviti pred sudištem Kristovim, da svaki dobije što je kroz tijelo zaradio, bilo dobro, bilo zlo" (2 Kor 5,10). Bog Otac ovlastio je svoga Sina da sudi svemu svijetu i svakoj pojedinoj osobi.

Novo nebo i nova zemlja. Nesta nebo staro, nesta zemlja stara. Kao što su na početku svijeta bili stvoreni, tako će sada, na Sudnjem danu, biti rastvoreni, jer će nastati "novo nebo i nova zemlja" (Otk 21,1).

Veliki i mali. Apostol pred Prijestoljem vidje ljude mrtve, "velike i male". Nitko dakle nije tako velik da će izmaknuti sudu Božjemu, i nitko nije tako malen i nevažan da ne će moći stati pred su-

¹ Prva: B. N. Palac, *Školske sestre III. Reda sv. Franje u Hercegovini*, Potoci-Mostar, 1975. Druga: S. Kodrič - N. Palac, *Školske sestre franjevke Krista Kralja - povijest, poslanje, život*, Mostar-Sarajevo-Split, 1987. Treća: B. N. Palac, *Stoljeće života - Školske sestre franjevke Krista Kralja u Hercegovini 1899.-1999.*, Mostar, 2000.

dište Kristovo. Utješne riječi naše svete vjere. Čak i more izbaci one koji su se tijekom povijesnih oluja utopili u dubinama morskim i za grob im se ne zna. Zna, zna! Kako ne zna! Nitko ne će izostati.

Dvije knjige. Pred Kristom Sucem otvorene su dvije knjige. U jednoj su knjizi upisane sve čovjekove misli, nakane, osjećaji, riječi i djela. Kako čovjek diše, tako anđeo čuvar stenografski piše u "Knjigu ljudskih djela". I čovjek će biti suđen po djelima svojim kako je zapisano u toj magnetofonskoj knjizi njegovih djela. Srednjovjekovni pjesnik pjeva o toj Knjizi: "Otvora se knjiga jadâ, knjiga grješna ljudskog rada, što će vagnut biti sada".

A drugi je svezak "Knjiga života". U njoj su upisana samo ona imena kojih su djela dobra, imena koja su živa. Kao što postoji Matica živih, tako postoji i Matica umrlih. Ova je druga knjiga, Matica živih u Kristu. I koga nema u toj Knjizi života, bačen je u "jezero ognjeno". U kojem čovjek gori, a niti iznutra izgara niti izvana sagorijeva. Ovo je Suđenje čovječanstva članak naše vjere, ravan članku o Otkupljenju: Smrti, Uskrснуću i Uzašašću Kristovu. I ako na nj zaboravimo ili ga namjerno zanemarimo, bolje bi nam bilo da se ni rodili nismo!

Broj preminulih sestara. U 114 godina života od dolaska sestara franjevnika u Hercegovinu, od 1899. do 2013., preminule su 162 sestre, od prve, s. Jeronime Buntić iz Paoče, župa Gradnići, preminule u 23. godini kao juniorka, 1906. (str. 11-12), do posljednje, s. Anđelke Galić iz Ljubotića, župa Kočerin, preminule u 68. godini ove godine Gospodnje 2013. (str. 333-334). I mi, zajedno sa sestrom autoricom, izražavamo nadu i vjeru da su sve preminule sestre, prikazane u ovoj monografiji, također u "Knjigu života upisane", koliko god bile malene ili velike, i to po djelima svojim, po vjernosti evanđeoskoj, po redovničkom radu i podnesenoj patnji. Kada smo već kod tih statistika usporedimo 1973., prije 40 g. - kada je bilo 262 članice te 10 postulantica i 16 kandidatice (svega: 286 u samostanima), a 2012. - 211 članica te 1 postulantkinja i 4 kandidatkinje (svega: 216 u samostanima, 70 manje).

Metoda. S. Natalija kao kriterij navođenja sestarskih imena uzela je godinu njihove smrti, i onda išla kronološkim redom. Ima godina nema nijedne smrti, a ima godina po četiri preminule sestre, 1944., 1978. i 1995.; ili pet: 2007., 2011. i

2012., ili čak po šest: 1983., 1992. i 1993. U 9 godina umrlo 45 sestara. Svakoj je sestri posvećena najmanje jedna stranica, obično dvije, a nekima i više, na primjer s. Sebastijani Marinčić, više od 4 stranice. Prepisujemo dramatičan odlomak s njezine 219. stranice: "Započinje jedno stresno razdoblje - za s. Sebastijanu, za zajednicu u Bijelom Polju i za cijelu provinciju. Sestre su morale napustiti sve kuće, počevši s provincijalnom, prvih dana travnja 1949. Ostaje jedino sklonište Bijelo Polje. Zatvaranje sestara, osobito ono masovno, u travnju 1948. nastavilo se i 1949. Mnogima je 'Čelovina', mostarski zatvor, postala krov nad glavom. Pretresi u Bijelom Polju vršeni su često uz redovita zastrašivanja i prijetnje UDBE. Nije se znalo što nosi dan, a što noć. Niti kako će se namaknuti najnužnije za život svakog dana".

Gotovo svaka sestra ima i svoju fotografiju ispod koje su doneseni bitni podatci o njezinu rođenju, redovničkom životu i smrti. U tekstu je donesen životopis sestara, ne samo prema pisanim dokumentima, nego je osobito dragocjeno prikupljanje usmenih svjedočanstva od osoba koje su poznavale pokojne sestre. Iznose se ne samo oni pozitivni elementi kojih je u obilju, nego i određeni nedostatci koje je sama zajednica primjećivala. Tako se sestra autorica ne će ustezati donijeti i neke praznine u životu, pogotovo u posljednjim trenucima, s. Regine - Šime - Milas, koja je završila pod partizanskim strijeljivom u Čapljini, 1945. (str. 52-54).

Sestre koje su djelovale u biskupiji. Začudio sam se kako nema

1) s. *Tarcizije Rakušček*, koja je djelovala u biskupiji od 1942. do 1944. Preminula u 69. godini života, u 40 godini redovništva u Trstu, 21. prosinca 1953. Pogledam na Internet i nađem da joj je ime među članicama Bosansko-hrvatske provincije.² Odakle tu? Ta je Provincija osnovana 25. svibnja 1942. sa sjedištem u Visokom. Tada je bilo u toj Bosansko-hrvatskoj provinciji oko 40 sestara uglavnom Slovenki i 5 domaćih Hrvatica.³ Kako se s. Tarcizija našla u Hercegovini i u biskupskom domu, nisam arhivski istraživao, ali vidim u ovom djelu s. Natalije da se nije vodila kao članica Mostarske provincije.

2) Isto tako i s. *Feliksa Kravcar* koja je radila u biskupiji od 1945. do 1948. zajedno sa sestrom Mirom Bevanda iz Jara. I ona je dopala u zatvor

² <http://www.ssf.hr/?task=group&gid=35&aid=187>

³ K. Draganović (ur.), *Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji 1974.*, Zagreb, 1975., str. 921.

prigodom procesa protiv biskupa Čule i don Mate Nuića, 1948. godine. Često spominjana u Čulinu zborniku⁴ i u Nuićevu zborniku.⁵ Na procesu biskupu Čuli i don Mati Nuiću svjedočila je pod užasnim prijetnjama, ali je sve to i demantirala u mirnija vremena, 1957.⁶ Pa i da nije svjedočila, jednako bi biskup Čule bio osuđen na 11 i pol godina zeničkoga zatvora, a don Mate osam godina robije a od toga sedam godina samice. Bila je to direktiva jednogumne partije, a ne dokazana krivnja okrivljenih osoba! I sama je s. Feliksa - kojoj ime znači Sretna - bila osuđena na 6 mjeseci zatvora.⁷ Preminula je u 89. godini života, u 69. godini redovništva, u Brezju, 10. lipnja 1993. I ona je bila članica Bosansko-hrvatske provincije.⁸ Kako se ona tih ratno-poratnih godina našla u Hercegovini i u biskupskom dvoru, ne znam je li istraženo i objavljeno, a vjerojatno nije ni zapisano u onom ratnom metežu.

3) S. *Mira* - krsno ime Marija - *Gagro* (Jare, 20. V. 1905. - Bijelo Polje, 18. III. 1974.). U biskupiji je radila od 1944. do 1948. Velika radnica u kuhinji, ali i velika patnica (str. 112-113).

4) S. *Nada* - krsno ime Janja - *Bevanda* (Jare, 29. XI. 1908. - Baška voda, 20. V. 1992.). U biskupiji od 1954. do 1965. S. Natalija za nju veli: "S. Nada cijelog života je imala pred očima mudrost vlastite majke i njezin savjet: Idi svojim putem, svijet ima svoj. S. Nada je išla svojim putem, vjerno, do kraja. Moleći i radeći. I na kraju života moleći i trpeći" (str. 195-196).

5) S. *Amalija* - krsno ime Kata - *Bubalo* (Turčinovići, 27. XI. 1937. - Mostar, 30. III. 2011.) Prva joj je služba bila u biskupiji od 1968. do 1972. "Bila je obdarena razboritošću i stekla je mudrost koju dosegnu oni koji malo govore, a pažljivo slušaju" (str. 244-245). Lijepa karakteristika jedne duše.

6) S. *Bernardica* - krsno ime Matija - *Ilić* (Zviříć, župa Humac, 23. XI. 1946. - nestala 27. srp-

nja 1993.). U biskupiji 1986/87. Imala je problema psihičke naravi. I budući da se, nakon njezina nestanka, nije ništa moglo doznati o njoj kroz punih pet godina, po civilnom je zakonu proglašena mrtvom, 28. srpnja 1998. (str. 337-338).

Spomenuh ovih šest sestara koje su u knjizi prikazane i koje su djelovale u biskupskoj kući. Ima ih još trideset iz biskupije od 1942.- do 2008., koje još uvijek pišu onu drugu knjigu, Knjigu dje-la, po kojima će biti suđene.

Sestre su dogovorno s Provincijalnom upravom otišle iz Biskupata i Svećeničkoga doma u jesen 2008.⁹

Završio bih ovo kratko izlaganje zaključkom koji sam napisao s. Jelenki 2008. kada su sestre sporazumno napustile ove dvije ustanove: "S iskrenim žaljenjem primam na znanje Vašu odluku o zatvaranju ove sestrarske zajednice. I tu želimo poštovati odluku Vaše Uprave koja je odgovorna za sestre u Provinciji i pozna svoje mogućnosti i nemogućnosti, zdravstveno i dobno stanje sestara.

Želim iskreno zahvaliti svim redovnicama koje su od početka bile - pokojnima Bog dao vječni mir! - i koje su sada u službi i u biskupiji i u svećeničkom domu, posebno Upravi Provincije koja je stavljala sestre na raspolaganje za ove službe. Drago mi je da ne samo nisam nikada čuo nikakvih glasina izvan ovih zidina, nego da su sestre činile što su mogle činiti za dobro onih kojima su služile.

Molim Boga da redovničku karizmu potiče, a krizu oskudice zvanja, osobito redovnica, riješi po svojoj svetoj volji obogaćujući zvanjima i opću i ovu mjesnu Crkvu.

Nadam se u Gospodinu da ćete ove sestre moći rasporediti na nova mjesta, kao što i predlažete, od 1. rujna ove godine, a mi ćemo se prepustiti providnosnoj milosti Božjoj."¹⁰

⁴ *Za kraljevstvo Božje*, str. 114-115, 118, 137, 155, 158-159, 162-163, 168, 178, 182, 188-191, 198-199.

⁵ Ž. Majić, *Izvedi narod moj, o Gospode! Život i djelo mons. Mate Nuića*, - Nuićev zbornik, Mostar, 2003., str. 132-134, 168-169, 172.

⁶ Vidi Izjavu s. Felikse u: *Za kraljevstvo Božje*, str. 198-199; T. Vukšić, "Školske sestre franjevke u Hercegovini i mostarski biskupi", u: S. N. Palac, *Školske sestre franjevke u Hercegovini 1899.-1999.*, Mostar - Split, 2002., str. 147-148.

⁷ Nuićev zbornik, str. 133.

⁸ <http://www.ssf.hr/?task=group&gid=35&aid=193>

⁹ Pismo sestre provincijalke od 12. lipnja, i odgovor mjesnoga biskupa od 18. lipnja 2008. u Službenom vjesniku Biskupija, 2/2008., str. 38-39.

¹⁰ Ondje, str. 40.

HERCEGOVAČKI SLUČAJ

ČAPLJINA: SUDSKI FINALE JEDNE PROTUCRKVENE PARNICE

Nakon blagoslova temeljnoga kamena u Čapljini, 7. prosinca 2008., na kojem se za vrijeme Molitve vjernika pod sv. Misom osobito istaknuo svojim skandaloznim riječima: "Oteto - prokleta!" otpušteni član Franjevačkoga reda, suspendirani svećenik koji, unatoč tomu, djeluje nezakonito i uzurpatorski u župi Čapljini, otpočelo je tužiteljsko i sudsko kolo trojice Čapljina s pomoću mostarskoga advokata. U međuvremenu Biskupijski je Caritas nabavio drugo zemljište, podigao Dom Betaniju u sklopu kojega je, uz novi blagoslov, smješten Pastoralni centar za liturgijske potrebe vjernika čapljinske župe od prosinca 2012. godine. Iznosimo historijat u šezdesetak točaka u kratkim crtama sa sudskim epilogom da zemljište od 1.000 m² na Pelinama u Čapljini zakonito pripada Biskupijskom Caritasu i da na njemu ima pravo graditi stambeno-poslovni objekt.

15. travnja 2004. - Komisija za provedbu licitiranja za dodjelu na korištenje neizgrađena građevinskog zemljišta Općinskoga vijeća Čapljina donosi izvješće o provedenom postupku licitiranja, te predlaže Općinskomu vijeću Čapljina da se zemljište u K.O. Čapljina k.č. br. 2675/1 dodijeli na korištenje Biskupijskom caritasu Mostar, radi izgradnje stambeno-poslovnog objekta.

6. svibnja 2005. - Općinsko vijeće Čapljina donosi Rješenje kojim se Biskupijskomu caritasu Mostar dodjeljuje na korištenje gradsko građevno zemljište društvenoga vlasništva u Čapljini, uz naknadnu, označeno kao k.č. br. 2675/1, zv. Peline, u svrhu izgradnje stambeno-poslovnog objekta.

12. kolovoza 2005. - Ravnatelj Caritasa, dr. don Ante Komadina, traži urbanističku suglasnost za gradnju objekta na zemljištu "Peline".

1. rujna 2005. - Iz Odjela prostornoga građenja i graditeljstva traže se dodatni dokumenti uz molbu za urbanističku suglasnost.

7. rujna 2005. - "Udruga katoličkih vjernika Hercegovine 'Mir i dobro'", nepriznata od Katoličke Crkve - upućuje dopis Odjelu za graditeljstvo Općine Čapljina, u kojem tvrdi da je Općinsko vijeće nezakonito konstituirano i da ne može donositi zakonite odluke; te da se na zemljištu k.č. 2657/1 ne može graditi objekt "vjerskog ili poluvjerskog sadržaja".

- Istoga dana, nezakonita Udruga traži, prema Zakonu o slobodi pristupa informacijama, da im se dostavi kopija svih dokumenata vezanih uz ovaj predmet.

15. rujna 2005. - Caritas je iz Odjela prostornog građenja i graditeljstva obaviješten da je Udruga "Mir i dobro" zatražila uvid u cjelokupnu dokumentaciju vezanu uz Zahtjev za izdavanje urbanističke suglasnosti.

19. rujna 2005. - Ravnatelj Caritasa dostavlja Odjelu prostornoga građenja dokumente zatražene 1. rujna 2005.

21. rujna 2005. - Iz Odjela prostornoga građenja i graditeljstva traži se idejno rješenje objekta.

23. rujna 2005. - Ravnatelj Caritasa obavještava Odjel prostornoga uređenja i graditeljstva o djelovanju Caritasa, te o djelovanju tzv. Udruge katoličkih vjernika "Mir i dobro".

27. ožujka 2006. - Ravnatelj Caritasa traži urbanističku suglasnost za gradnju objekta.

7. travnja 2006. - Iz Odjela prostornoga uređenja i graditeljstva pozvan je projektant, gosp. Stanislav Kale, na sastanak u taj Odjel.

30. svibnja 2006. - Irena Bakalar-Bulum, iz Odjela prostornoga uređenja i graditeljstva, Ravnatelja

Caritas, i don Ivica Boras, čapljinski župnik, vrše očevid na terenu zemljišta, te sastavljaju zapisnik.

16. lipnja 2006. - Don Ivica Boras, zamjenik Ravnatelja Caritas, traži suglasnost za gradnju stambeno-poslovnog objekta, od JP HT d.o.o. Mostar, Javnoga komunalnog poduzeća Čapljina i Elektroprivrede HZ-HB.

16. lipnja 2006. - Javno komunalno poduzeće Čapljina izdaje suglasnost za vodovodni i kanalizacijski priključak.

4. srpnja 2006. - Elektroprivreda HZ-HB izdaje prethodnu elektro-energetsku suglasnost.

1. kolovoza 2006. - HT Mostar - TKC Čapljina obavještava Biskupijski caritas da na k.č. 2675/8 nema telekomunikacijskih instalacija.

9. kolovoza 2006. - Odjel prostornog uređenja i graditeljstva Čapljine izdaje urbanističku suglasnost za gradnju stambeno-poslovnog objekta.

30. kolovoza 2006. - Tužitelji podnose tužbu protiv rješenja Općinskoga vijeća Čapljina, od 6. svibnja 2005., tražeći da se to rješenje poništi.

7. rujna 2006. - Tužitelji i nezakonita Udruga katoličkih vjernika Hercegovine "Mir i dobro" podnose Ministarstvu graditeljstva, prostornog uređenje i zaštite okoliša HNŽ utok na urbanističku suglasnost.

11. rujna 2006. - Županijski sud Mostar dostavlja Caritasu, kao zainteresiranoj strani, tužbu Dragana Blagoje i dr. protiv rješenja Općinskoga vijeća Čapljina, od 6. svibnja 2005., koji traži da se to rješenje poništi.

17. listopada 2006. - Ministarstvo odbacuje utok od 7. rujna 2006., kao nepravovremen.

20. studenoga 2006. - Županijski sud Mostar odbija tužbu, jer nitko od tužitelja na navedenom zemljištu nije evidentiran kao vlasnik, niti kao nasljednik nekoga od bivših vlasnika.

6. prosinca 2006. - Dragan Blagoje, Ljubo Trtanj i Momčilo Blagoje podižu tužbu protiv Ministarstva prostornog uređenje, građenja i zaštite okoline Hercegovačko-neretvanske županije.

18. siječnja 2007. - Županijski sud poništava rješenje Ministarstva od 17. listopada 2006., i vraća predmet na ponovni postupak.

12. ožujka 2007. - Ministarstvo odbija tužbu kao neosnovanu.

30. ožujka 2007. - Tužitelji upućuju tužbu Županijskom sudu za ponavljanje postupka, po rješenju Suda od 20. studenoga 2006.

8. svibnja 2007. - MUP HNŽ izdaje suglasnost da su u projektnom rješenju projektirane predviđene mjere zaštite od požara.

17. kolovoza 2007. - Županijski sud tužbu odbija kao neosnovanu.

3. prosinca 2007. - Tužitelji podnose tužbu Županijskom sudu Mostar, protiv Rješenja Općinskoga vijeća Čapljina, od 6. svibnja 2005., navodeći da Biskupijski Caritas Mostar ne postoji kao udruga.

9. travnja 2008. - Odjel prostornog uređenja i graditeljstva Općine Čapljina izdaje Rješenje o naknadi za uređenje građevinskog zemljišta.

8. svibnja 2008. - Odjel prostornog uređenja i graditeljstva Općine Čapljina i Biskupijski Caritas Mostar sklapaju ugovor o načinu plaćanja sredstava za uređenje građevinskog zemljišta.

14. svibnja 2008. - Županijski sud Mostar odbacuje tužbu kao prijevremenu.

23. lipnja 2008. - Spomenuti tužitelji ponovno podižu tužbu na Županijskom sudu Mostar, protiv Općinskoga vijeća Čapljina, tražeći poništenje Rješenja od 6. svibnja 2005., navodeći na "Biskupijski Caritas Mostar" ne postoji.

24. srpnja 2008. - Odjel prostornog uređenja i graditeljstva Općine Čapljina izdaje Rješenje o odobrenju gradnje stambeno-poslovnog objekta u Čapljini.

1. rujna 2008. godine - Tužitelji podneskom dopunjuju svoju tužbu.

14. listopada 2008. - Tužitelji traže od načelnika Općine Čapljina da obustavi sve radove na zemljištu, dok je u tijeku sudski spor.

22. listopada 2008. - Načelnik Općine Čapljina obavještava Biskupski ordinarijat da tužitelji traže obustavu radova.

3. prosinca 2008. - Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja HNŽ uvažava utok tužitelja na rješenje, i vraća predmet na prvostupanijski organ.

9. prosinca 2008. - Građevinsko-urbanistička inspekcija Čapljina donosi rješenje kojim se naređuje obustava radova.

10. prosinca 2008. - Odjel prostornog uređenja i graditeljstva Općine Čapljina traži od Biskupijskoga Caritas rješenje o upisu u registar, i ZK izvadak za k.č. 2675/8.

15. prosinca 2008. - Don Ivan Turudić, novi čapljinski župnik, podnosi Upravnom odjelu za geodetske i imovinsko-pravne poslove prijavu o promjeni na zemljištu.

16. prosinca 2008. - Upravni odjel za geodetske i imovinsko-pravne poslove Čapljina izdaje Kopiju katastarskoga plana, prema kojoj je na k.č. 2675/8 upisan Caritas Biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan kao posjednik.

17. prosinca 2008. - Odjel geodetskih i imovinsko-pravnih poslova Čapljina izdaje Prijepis posjedovnog lista 2211, prema kojem je Caritas Biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan posjednik 1/1 na parceli Peline.

18. prosinca 2008. - Odjel prostornog uređenja i graditeljstva Općine Čapljina izdaje Zaključak, kojim se prekida ponovni postupak izdavanja građevinske dozvole, dok se ne riješi pitanje naziva korisnika zemljišta.

10. ožujka 2009. - Županijski sud Mostar usvaja tužbu Dragana Blagoja i dr. i određuje da je Općinsko vijeće Čapljina dužno u roku od 30 dana od primitka presude, riješiti prema prijedlogu tužitelja iz 2007.

28. svibnja 2009. - Županijski sud u Mostaru odbija žalbu apelanata i potvrđuje prvostupanijsko rješenje.

21. srpnja 2009. - Apelanti podnose utok Ustavnomu sudu protiv presude Županijskoga suda u Mostaru, od 28. svibnja 2009. navodeći kršenje prava na pravično suđenje i prava na imovinu.

24. srpnja 2009. Ustavni je sud zaprimio apelaciju, te proglasio Biskupijski Caritas Mostar strankom u postupku pred Ustavnim sudom, i zatražio izjašnjavanje o navodnom kršenju prava.

29. srpnja 2009. - Odjel prostornog uređenja i graditeljstva Čapljina izdaje odobrenje za gradnju objekta u Čapljini.

Nepoznata datuma, između 29. srpnja i 29. kolovoza 2009. - Tužitelji upućuju Ministarstvu graditeljstva i prostornog uređenja HNŽ utok na rješenje od 29. srpnja 2009. (Ovaj se dokument spominje u rješenju Ministarstva od 29. rujna 2009.)

5. kolovoza 2009. - Iz Biskupijskoga Caritasa dostavlja se Ustavnomu sudu odgovor-izjašnjenje na navode iz apelacije. U odgovoru se posebno ističe da apelanti nisu bili upisani u zemljišnoj knjizi, niti su nositelji bilo kakva prava na predmetnom zemljištu, te ne može biti povrijeđeno njihovo pravo na imovinu. Također, Ustavnom

se sudu dostavljaju registracijski dokumenti koji pokazuju da su "Biskupijski Caritas Mostar" i "Caritas Biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan" potpuno ista pravna osoba.

7. rujna 2009. Prvostupanijski organ Čapljina održao je usmenu raspravu kojoj je sudjelovao i punomoćnik tužitelja, koji nije mogao donijeti dokaz da su tužitelji uknjiženi na zemljišno-knjiženom izvatku predmetne parcele.

29. rujna 2009. - Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja HNŽ odbija utok tužitelja od 29. srpnja 2009., kao neosnovan.

27. rujna 2010. Tužitelji iz Čapljine ne mogu dokazati da su upisani u zemljišno-knjižni izvadak.

18. listopada 2010. - Služba prostornog uređenja i graditeljstva Općine Čapljina izdaje ponovno Rješenje Caritasa Biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan za gradnju stambeno - poslovnog objekta u Čapljini.

20. prosinca 2010. Županijski sud donosi rješenje u korist Biskupijskoga Caritasa Mostar.

26. siječnja 2012. - Ustavni sud BiH, odbija apel apelanata od 22. srpnja 2009. kao neosnovan.

16. listopada 2013. Županijski sud u Mostaru u navedenom upravnom sporu donio je Rješenje: "... Sud smatra da je prvostupanijski organ pravilno donio rješenje od 18. 10. 2010. godine kojim je CARITAS-u Biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan izdano odobrenje za gradnju stambeno-poslovnog objekta u Čapljini, na parceli k.č.2675/8 (st. K.č. broj 449/24) k.o. Čapljina, jer je navedeni pravni subjekt uz zahtjev priložio sve dokaze utvrđene člankom 33. stavak 2. Zakona o gradnji, uključujući i dokaze o pravu gradnje iz članka 33. stavak 2 točka 3, a u svezi sa člankom 34 alineja 2 Zakona, pa su se stekli uvjeti da prvostupanijski organ, kao nadležni organ, izda odobrenje za gradnju u smislu odredbe članka 31. stavak 1 Zakona. (...)

Pravna Pouka: Protiv ove presude ne može se izjaviti žalba."

Svršetak

MEĐUGORSKI SLUČAJ

PAPINSKI BAROMETAR NAGOVJEŠĆUJE LOŠE VRIJEME ZA MEĐUGORJE

*Talijanski novinar **Sandro Magister**, jedan od uglednijih vaticanista, vrlo rijetko piše o Međugorju. Ali kada se javi, vijesti su mu provjerene, a zaključci razboriti. Tako se 15. studenoga javio člankom na svome portalu Settimo cielo: **O Međugorju, papinski se barometar okreće prema lošem**. Prenosimo njegov članak na hrvatskom:*

Pobožnost prema Gospi stožer je duhovnosti Jorgea Marija Bergoglia

Njegov prvi izlazak iz Vatikana nakon izbora za Papu bio je čašćenje ikone "Salus Populi Romani" (Spas Rimskoga naroda) u bazilici Svete Marije Velike.

Na uočnicu molitve za mir, 7. rujna na Trgu Sv. Petra, stavio je u središte svega tu marijansku ikonu. U Brazilu je bio uzbudljiv njegov zagrljaj Gospina lika u Svetištu grada Aparecide. A 13. listopada zatražio je da iz Portugala bude prenesen na Trg Sv. Petra kip Gospe Fatimske.

Ali u ovom posljednjem slučaju Franjo je izazvao vrlo jako razočaranje među tisućama pobožnih hodočasnika koji su dohrlili iz cijeloga svijeta sigurni da će Papa posvetiti svijet neoskvrnjenom srcu Marijinu, kako su zahtijevala ukazanja. On se, međutim, ograničio na općenitu formulu, koju je izrekao tišim glasom, bez izgovaranja posvete i bez spomena Fatime, srca Marijina, ukazanja, poruka.

Jedini put do sada kada je papa Franjo govorio o marijanskim ukazanjima bilo je to prije koji dan, 14. studenoga, u jutarnjoj homiliji u Svetoj Marti. A to je bio drugi ledeni tuš.

Komentirajući Lukino Evanđelje, Papa je "mudrosti" suprotstavio "duh radoznalosti", "kada mi želimo zagospodariti planovima Božjim, budućnošću, stvarima, spoznati sve, uzeti sve u svoju ruku."

Nastavio je: "Duh radoznalosti jest svjetovan, vodi nas u pomutnju". A to se događa kada nam kažu: "Poznam jednoga vidioca, jednu vidjelicu koja prima Gospina pisma, Gospine poruke. Ali Gospa je majka, nije ravnateljica poštanskog ureda, da šalje poruke svakoga dana".

Teško je ne povezati ovaj Franjin prijekor protiv vidjelaca i poruka s obzirom na "quaestio disputata" [prijeporno pitanje] marijanskih ukazanja u Međugorju.

USNUŠE U NADI USKRSNUĆA DON MILIVOJ GALIĆ

Dana 28. listopada 2013., na blagdan svetih apostola Šimuna i Tadije, umro je u Mostaru don Milivoj Galić, svećenik Mostarsko-duvanjske biskupije, umirovljenik u Svećeničkom domu u Mostaru.

Dvojica od trojice sinova u oca Frane i majke Kate r. Pandžić, najstariji don Nedjeljko i najmlađi don Milivoj, postali su svećenici.

Milivoj je rođen 4. veljače 1943. u Gorici, župa Gorica-Sovići, Grudski dekanat, gdje je pohađao četiri osnovne od 1950. do 1954., druga četiri osmogodišnje od 1954. do 1959. u Sovićima, a sjemenišnu gimnaziju u Zagrebu od 1959. do 1963. godine. Vojnu je obvezu služio u Leskovcu u Srbiji, 1963.-1964., a filozofsko-teološki studij pohađao u Zagrebu, od 1964. do 1970. godine.

Dakonsko je ređenje primio po rukama zagrebačkoga nadbiskupa Franje Kuharića u Zagrebu, 1969., a red mu je prezbiterata podijelio mostarski biskup Petar Čule u Prisoju kod Livna, 29. lipnja 1969. Mladu je Misu slavio u Gorici, 6. srpnja 1969. Kao svećeničko geslo uzeo je Psalmistove riječi: Čuvaj me, Bože, jer u tebe tražim utočište [Ps 16,1].

Svećeničke službe: kao kapelan djelovao je u Studencima dva mjeseca 1970., u Grabovici od 1970. do 1971., i kao pomoćnik u Hrvatskoj katoličkoj misiji u Ludwigshafenu, sedam godina, a od 1. travnja 1978. do 5. lipnja 2010. u HKM u Speyeru u Njemačkoj.

Sprovodna Misa predviđa se u Gorici, u srijedu, 30. listopada 2013. u 14 sati.

Pokoj vječni daruj mu, Gospodine!

SV. MISA ZADUŠNICA I SPROVOD POK. DON MILIVOJA

Oko osamdeset svećenika i pedeset časnih sestara raznih kongregacija te velik broj rodbine, prijatelja i župljana Gorice i okolnih mjesta ispunilo je u srijedu, 30. listopada 2013., prostranu župnu crkvu sv. Stjepana u Gorici, gdje je pred oltarom bilo izloženo tijelo pok. don Milivoja Galića, svećenika Mostarsko-duvanjske biskupije, koji je preminuo na blagdan svetih apostola Šimuna i Tadije, 28. ovoga mjeseca vraćajući se s kolegom don Matom Šolom s jutarnje šetnje i molitve. Koncelebriranu sv. Misu za don Milivojevu dušu predvodio je i **prigodnu homiliju** izrekao biskup Ratko Perić. U koncelebraciji su bili i Pokojnikov stariji brat don Nedjeljko, koordinator hrvatske inozemne pastve u Njemačkoj don Ivica Komadina, preč. Stjepan Večković, kancelar Zagrebačke nadbiskupije koji je predstavljao ko-

lege maturante iz 1963. i mladomisnike iz 1969. iz brojne generacije (početne 1959. bilo je 139 prvoškolaca!). U generaciji bili su i Josip Mrzljak iz Varaždina, koji je biskupu Ratku uputio izraze iskrene sućuti, biskup Ratko i druga petorica hercegovačkih svećenika. Pod Misom je pjevao mješoviti zbor goričke župe, a mjesni je župnik fra Stipe Marković predvodio sprovodne obrede.

Prije početka sv. Mise generalni je vikar don Željko Majić pročitao kratak životopis pok. don Milivoja te izrazio sućut biskupu, bratu mu don Nedjeljku, svoj rodbini i prijateljima uprisutnivši i posljednje trenutke Pokojnikova ovozemnog života s don Nedjeljkovim komentarom: "Dogodilo se ono na što nas Isus u Evanđelju upozorava: 'Budite spremni, jer Sin čovječji dolazi u čas kad se ne nadate!' (Lk 12,40). Ili, na drugom mjestu:

Budni budite i u svako doba molite!". Našega Pokojnika smrt je zatekla budna i u molitvi krunice sa subratom svećenikom nakon čega su se spremali na slavlje sv. Mise. A Bog je htio drukčije. Pred vratima Svećeničkoga doma pozvao ga je - čvrsto se ufamo - na vrata vječnoga Doma na slavlje nebeske Euharistije. Pošao je praćen pogledom i molitvom brata don Nedjeljka koji je sve motrio s terase, te s odrješenjem grijeha koje mu je podijelio kolega don Mate.

Nakon misnoga blagoslova i prije sprovedenih obreda, generalni je vikar pročitao neke od pristiglih pisanih izraza sućuti. Suosjećanje su izrazili dr. Pero Aračić, kolega pok. don Milivoja i dekan KBF-a u Đakovu; naši svećenici u Njemačkoj: don Božo Polić i don Vinko Puljić, s. Franka Bagarić, provincijalka u ime sestara franjevnika mostarske provincije "Krista Kralja", gradonačelnik grada Bjelovara Antun Korušec. Fra Tonio Vučemilović, župnik župe sv. Ante Padovanskoga u Bjelovaru i gvardijan samostana, među ostalim piše: "Don Milivoj Galić nas je, nažalost, napustio. Njegova smrt pogodila nas je tim više što smo se nedavno vidjeli u našem samostanu u Bjelovaru. Svojim čovjekoljubljem zadužio je Grad Bjelovar, Županiju bjelovarsko-bilogorsku i mjesni Caritas u vrijeme kad je Hrvatska krvarila."

Osim ovih pisanih sažalnica, od pok. don Milivoja osjetili su potrebu i javno se oprostiti: gosp. Mijo Ikić, pastoralni suradnik iz Speyera u ime vjernika misija Speyer i Ludwigshafen, đakon Klaus iz župe sv. Josipa u Speyeru gdje je pok. don Milivoj redovito okupljao hrvatsku zajednicu te don Ivica Komadina, koordinator Hrvatskoga dušobrižničkog ureda u Njemačkoj. Riječi pozdrava i zahvale u ime obitelji izgovorili su brat don Nedjeljko i Ana Galić. Don Milivoj je pokopan u obiteljsku grobnicu. Pokoj vječni daruj mu, Gospodine!

BISKUPOVA HOMILIJA

Braćo i sestre!

Iz današnjega Evanđelja: Putujući tako u Jeruzalem, [Isus] je prolazio i naučavao gradovima i selima. Reče mu tada netko: "Gospodine, je li malo onih koji se spašavaju?" A on im reče: "Borite se da uđete na uska vrata jer mnogi će, velim vam, tražiti da uđu, ali neće moći" (Lk 13,22-24). Isus nije imao ovakve propovjedaonice ni ambona. Iskorištavao je svaku priliku i zgodu da lju-

dima prenese Božju poruku o zemaljskom hodu uskom stazom i o ulaska na uska vrata u vječnu kuću Očevu. Tako on govori s Petrove barke, poučava s obale Genezareta, uz rijeku Jordan, drži govore na Gori iznad Kafarnauma, razgovara na bunaru u Sihemu, proglašava sedam oporučnih poruka s Križa na Kalvariji, ili ovako svojim suputnicima prolazeći raznim trgovima, gradovima i selima. Pravi sijač Božje riječi koja je trebala doprijeti ne samo do ušiju nego i do okorjelih srdaca njegovih slušatelja. A kada bi ga god negdje netko nešto upitao, on bi tako mirno zastao i na pitanje rado odgovorio. Na svoj božanski način.

Ovaj "netko" iz publike iz Lukina Evanđelja, koji je radoznalo pitao Isusa "Gospodine, je li malo onih koji se spašavaju?", sigurno je bio židovske religije i nacije. I sigurno je i on bio uvjeren, kao i ostali njegovi sugrađani, da se spašavaju samo Židovi, izabrani narod, a da su svi ostali, pogani - Grci i Rimljani - osuđeni da podržavaju stalnu vatru u paklenoj peći, da se ne bi utrnula. Gdje je to taj ljubopitatelj učio i tko ga je tako poučavao, ne znamo. Isus očito ne misli tako. On ne razlikuje povijesno izabrane i neizabrane. Zato i ne uzvraća radoznalcu na njegovo pitanje, nego se obraća svima koji su očekivali Isusov odgovor, dobro ga zapamtili i prenijeli svetomu Luki da to zapiše za vječna vremena: "Borite se da uđete na uska vrata. Mnogi će tražiti da uđu, ali ne će moći". Udar na riječ: "Borite se". U grčkom je pojam iz kojega potječe i naš udomaćeni izraz *agonija* - nesmiljena i krvava bitka, borba na život i smrt.

- Mi ćemo krstiti dijete, ta ne će nekrštena duša biti u našoj kući, govore nevjenčani roditelji. A ni on ni ona ne drži do krštenja koliko do jerihonske trave. Da drže ne bi se u mržnji razveli i istodobno tri bračna stanja razvalili. Ako se čovjek ne bori i ne moli, ne može opstati u ovom okrutnom svijetu. "Borba je život čovjekov na zemlji", kaže stari Job.

Don Milivoj je bio svojevrstan borilac. Uvijek je bilo lakše svećenikom postati boreći se i studirajući četiri godine gimnazije i šest godina bogoslovnoga fakulteta, negoli svećenikom ostati, ustrajući u svome zvanju do smrti, pogotovo kada vidiš da se nevjernost Evanđelju nagrađuje po kriterijima ovoga "preljubničkog i grješničkoga naraštaja" (Mk 8,38). U svome svećeničkom zvanju naš je Pokojnik ustrajao do kraja, do zadnjega daha: 44 godine. Radeći u svome narodu i u Hercegovini i u Njemačkoj. Upravo se prekjučer vraćao s jutarnje šetnje s jednim kolegom na

sv. Misu kada ga je Bog zovnuo na svoju vječnu gozbu.

Nastavlja Isus: "Kada gospodar kuće ustane i zaključa vrata, a vi stojeći vani počnete kucati na vrata: 'Gospodine, otvori nam!', on će vam odgovoriti: 'Ne znam vas odakle ste!' Tada ćete početi govoriti: 'Pa mi smo s tobom jeli i pili, po našim si trgovima naučavao!' A on će vam reći: 'Kažem vam: ne znam odakle ste. *Odstupite od mene, svi zlotvori!*'" (Lk 13,25-27).

Isus kaže da će se pred mnogima zatvoriti vrata vječne kuće. Ljudi će očajni vapiti: "Gospodine, otvori nam." A Gospodin će im odgovoriti da ih ne pozna. Ne pozna ih po čvrstoj vjeri u Boga Stvoritelja i Suca, ni po ljubavi kršćanskoj, ni po dobrim djelima, ni po zrelih plodovima njihovim s pomoću kojih se otključavaju vrata nebeska. "Kako ne poznaš?", dočekat će ti nespašeni: "Pa mi smo s tobom jeli i pili, po našim si trgovima naučavao". Da, da! Jesam ja po vašim trgovima propovijedao, niste me potjerali, nego ste me ignorirali, a sve su te propovijedi otišle pokraj vaših ušiju u vjetar. Niste spoznali trenutka Božjega pohoda. Niste se obraćali na pravi put, onaj uski i strmi, koji vodi sve do raja. Niste se borili niti išli uskom tračnicom da konačno uđete na uska i niska vrata u Kraljevstvo Božje, jer treba dobro sagnuti oholu glavu da se tamo uđe. Jeste vi sa mnom jeli i pili, ali nikada nikomu niste ništa dali. Mogli ste pokraj sebe gledati ogladnjele starce i starice, niste im pružili ni kore kruha, ni čaše čaja. Gledali ste prehladene siromahe, niste ih zamotali ni u tople haljine ni u noćne gunjine. Pa će im Gospodin reći: "Ne znam odakle ste. *Odstupite od mene, zlotvori!*"

Kakvo smo zlo učinili? priupitat će ga sugrađani pred nebeskim vratima.

Ne otvaram vam ne zato što ste učinili neko teško zlo, nego zato što niste učinili nikakva dobra, zato ste zlotvori. Tko može učiniti dobro, a propušta ga učiniti, zlotvor je i krivac. Imali ste prilike govoriti i činiti dobro - niste! Imali ste Crkvu, Koncile, katekizme, učitelje i proroke - niti ste sami učili niti ste drugima dali da uče. Samo ste se hvalili da ste kršteni kršćani, vjenčani kršćani, matični krizmanici, papirnati katolici, a ne oni poletni, požrtvovni, dobrotvorni! Ne odnosi se ovo - da se razumijemo - samo na obične vjernike, nego jednako se tiče bogoslova, redovnika i redovnica, svećenika i biskupa! Nema privile-

giranih nego samo angažiranih, koji odgovaraju kriterijima ulaznice u Božju kuću. Ta i kajemo li se, braćo i sestre, u početku sv. Mise za sve grijehe koje smo počinili i propustom dobra koje smo bili dužni pružiti potrebnima, a nismo.

Don Milivoj je bio opskrbljivač. Osobito se pokazao takvim u vrijeme i neposredno nakon ovoga Domovinskog rata. Koliko je god mogao dovući kontejnera iz Njemačke, punih hrane, robe, posuđa, lijekova, nije propuštao toga učiniti. Preko tisuću takvih vozila na razne strane po Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Zato se ljudi i danas za zahvalnošću sjećaju toga dara i rada, koji je don Milivoj organizirao i često osobno pratio. Zato se uzdamo da će ga Gospodin nagraditi zbog tolikih ogrtača koje je od drugih skupljao i potrebnima davao; zbog tolikih komada kruha koje je nabavljao i nevoljnima nudio. I pružao lijekova i druge svakovrsne pomoći.

"Ondje će biti plač i škrgut zubi kad ugledate Abrahama i Izaka i Jakova i sve proroke u kraljevstvu Božjem, a sebe vani, izbačene. I doći će *s istoka i zapada, sa sjevera i juga* i sjesti za stol u kraljevstvu Božjem. Evo, ima posljednjih koji će biti prvi, ima i prvih koji će biti posljednji" (Lk 13,28-30).

Kakvo iznenađenje u Kraljevstvu nebeskom! Toliki koji su prolazili ekranima i internetima ovoga svijeta, sa zapada i s istoka, sa sjevera i s juga, a ondje ih uopće nema, prazna im mjesta. Bilo im je namijenjeno, ali oni proigrali na ovome svijetu: umjesto uskom stazom prema Kalvariji, oni udarili širokom četverotračnicom. I toliki koji nisu uopće bili primijećeni na ovome svijetu, na onome pravi prinčevi i princeze. Neprepoznatljivi. Božja logika nije naša logika! Božji puti nisu naši puti. Naš prvi red nije Božji prvi red! Kolo sreće uokolo vrtjeti se ne prestaje: posljednji prvi, a prvi posljednji.

Ovom sv. Misom molimo Boga Oca, po uskrslom Isusu Kristu, u Duhu Svetomu, da pogleda na dobra djela svećenika don Milivoja, oprosti mu sve što nije bilo sukladno evanđeoskim mjerilima te primi dušu njegovu u društvo Presvete Djevice Marije, sv. Josipa i svih svetih, i čuva je svu vječnost, zajedno s uskrslim tijelom nakon Sudnjega dana, jer je u Njemu imao utočište i u ovom životu, kao što je izrazio vjeru i na svojoj mladomisničkoj uspomeni. Amen.

FRA LJUBO ČUTURA

U ponedjeljak, 18. studenoga 2013., pokopan je u Posušju u franjevačku grobnicu fra Ljubo Čutura, član Hercegovačke franjevačke provincije i župni vikar na Kočerinu, koji je preminuo u nedjelju u jutarnjim satima 17. studenoga u mostarskoj bolnici.

Fra Ljubo je rođen u Rastovači, župa Posušje, 7. svibnja 1954. Školovao se u Posušju i Dubrovniku. Teološki studij završio je u Augsburgu u Njemačkoj, gdje je i zaređen za svećenika 27. lipnja 1982.

Službovao je kao župni vikar: u Širokom Brijegu: 1982.-1988., u Mostaru: 1988.-1989., u Duvnu: 2000.-2007. i u Kočerinu: 2007.-2013., a kao župnik: u Posuškom Gracu: 1989.-2000.

Misu zadušnicu, u kojoj je sudjelovalo preko 80 svećenika, predvodio je mostarski biskup Ratko Perić, a prigodnu propovijed održao je provincijalni vikar fra Ivan Ševo.

Biskup je uvodno izrazio sućut fra Ljubinoj obitelji i rodbini, i cijeloj Hercegovačkoj provinciji, te nastavio: "Fra Ljubu sam prvi put vidio prije 40 godina, u veljači 1972., na satu povijesti u drugom semestru te školske 1971./72. godine kao učenika III. razreda gimnazije u Dubrovniku;

bio je član Hercegovačke franjevačke provincije. I ponovno smo se našli na zajedničkom crkvenom zadatku nakon dvadesetak godina u Hercegovini. Zatekao sam ga kao župnika u Posuškom Gracu. Uvijek pun zdrava poštovanja i poštenja, mira i reda. Hvala mu za vjerno svećeničko služenje od 1982. u hercegovačkoj pastvi i kao župnomu vikaru i kao župniku. Kao i na strpljivu i primjernu podnošenju nepopustljive bolesti, osobito u posljednjih nekoliko godina. Na bolest pokojnoga fra Ljube možemo gledati s kršćanskoga motrišta kao na šansu od Boga darovanu - pripremu za vječnost. Koliko ima nenadane smrti koju nekada stavljamo i na osmrtnice kao iznenadnu, a samo to ne bismo smjeli stavljati, jer mi se kršćani moramo držati upozorenja iz Isusove prispodobе: 'Neka vam bokovi budu opasani i svjetiljke upaljene, a vi slični ljudima što čekaju gospodara kad se vraća sa svadbe da mu odmah otvore čim stigne i pokuca' (Lk 12,35-36). Trebamo biti spremni poći u svaka doba dana i noći. Ništa nas ne smije iznenaditi, a najmanje smrt koja je sigurna posjetiteljica i sveprisutna kositeljica jednako i mladih i starih."

Pokoj vječni daruj mu, Gospodine!

SVETA MISA ZADUŠNICA ZA POK. ANTONIJU I DANIJELU

Mostar, 11. studenoga 2013. - Svetom Misom u katedrali i molitvom psalma "Iz dubine" u predvorju katedralne kripe na mjestu pogibije dviju mostarskih učenica Antonije Sesar i Danije Vidočić, 11. studenoga 1994., obilježena je 19. obljetnica kada su geleri neprijateljske granate prekinule ovozemaljski život dviju vjeroučenica Osmoga razreda, koje su već bile primile sakrament sv. potvrde.

U sv. Misi molilo se i za dušu pokojnoga svećenika don Petra Vuletića Šjora koji je spjevao pjesmu o dvjema mostarskim "mučenicama", a sam je preminuo četiri godine kasnije, 12. studenoga 1998. kao župnik hrvatskih katolika u Los Angelesu.

Sv. Misu predvodio je mjesni biskup Ratko Perić, kao i dosadašnjih godina kada su mu god obveze dopuštale. Suslavili su: katedralni župnik i dekan msgr. Luka Pavlović, župni vikar don Davor Berezovski, koji je prije deset godina sastavio knji-

gu o Antoniji i Danijeli, te generalni vikar msgr. Željko Majić, koji je svojedobno kao katedralni kapelan bio vjeroučitelj Antoniji i pripremao je na sakrament prve sv. Pričesti. Pjevao je mješoviti zbor pod ravnanjem don Nike Luburića. Vjernici, koji su popunili prostranu mostarsku stolnicu, a među njima roditelji, braća i sestre, rodbina i prijatelji mladih mučenica, potaknuti i propovijedu biskupa Ratka oslonjenu na ulomak iz Svetoga Pisma (Lk 17,1-6), u kojem Isus poziva na oprost do "sedam puta na dan" i "sedam se puta obrati" govoreći "Žao mi je", molili su za dar oprosta onima koji su na tako okrutan način, prekinuli ovozemaljski život dvjema učenicama na vjerskom zadatku, a mnogima drugima uz rane na tijelu ostavili i duboke rane na duši s vječnim pitanjem: dokle seže ljudska mržnja? *No, još je dalekosežnije Božje milosrđe koje potiče i ljudsko praštanje.*

BISKUPOVA KRATKA KRONIKA

Dijecezanski biskup Ratko Perić:

RUJAN 2013.

Od 3. do 5. rujna, na poziv biskupa Franje Komarice, održao je prezbiterima Banjalučke dijeceze duhovne vježbe u Biskupijskom duhovnom centru u Lištanima kod Livna.

7. rujna predvodio sv. Misu na svršetku duhovnih vježbi koje je od 4. do 7. rujna hercegovačkim svećenicima održao zadarski nadbiskup msgr. Želimir Puljić, rodom iz Kamene, u Emausu u Bijelom Polju.

8. rujna, Mala Gospa, na poziv župnika don Jakova Renića, predvodio sv. Misu zahvalnicu u župnoj crkvi u Pologu u povodu 50. obljetnice župe. Tom je prigodom izišao monumentalan zbornik: *Župa Polog*.

12. rujna uvečer, na poziv župnika don Ivana Kordića, slavio sv. Misu u Pastoralnom centru u sklopu Caritasova Hospicija "Betanija" u Čapljini i podijelio sakrament sv. krizme skupini kandidata, koji su prije bili nevaljano potvrđeni.

15. rujna, nedjelja, uveo u kanonski posjed župe fra Stipana Klarića u Konjicu. Posjetio sestre franjevke koje pastoralno djeluju u župi.

16. rujna primio veleposlanika Republike Austrije u BiH, dr. Donatusa Keka, prigodom njegova oproštaja.

17. rujna, Rane sv. Frane, sudjelovao u predstavljanju Nekrologija sestara franjevki, u Kosači. Nekrologij je napisala s. Natalija Palac.

22. rujna, nedjelja, predvodio večernja koncelebriranu sv. Misu u mostarskoj katedrali.

Od 23. do 27. rujna, na poziv msgr. Josipa Mrzljaka, održao duhovne vježbe prezbiterima Varaždinske biskupije u Duhovnom domu u Gračešini kod Zagreba.

28. rujna prisustvovao svečanom činu beatifikacije svećenika porečke i pulske biskupije, don Miroslava Bulešića, u pulskoj Areni.

29. rujna, sv. Mihovil, na poziv župnika don Stipe Ljubasa, predvodio koncelebriranu sv. Misu u Trilju.

LISTOPAD 2013.

1. listopada, na poziv ravnatelja Biskupijskoga caritasa, don Ante Komadine, predvodio prijednevnu Misu u Pastoralnom centru u Čapljini za nemoćne i stare osobe.

Poslije podne pohodio časne sestre karmelićanke u Gabela Polju i čestitao im blagdan sv. Male Terezije.

Uvečer slavio sv. Misu u kapelici Pastoralnoga centra u Čapljini u početku trodnevne sv. Franji Asiškome, zaštitniku župe.

Od 4. do 7. listopada na poziv duhovnika vlč. Ivana Grbešića, držao duhovne vježbe sjemeništarima na Šalati u Zagrebu.

6. listopada, nedjelja, sa sjemenišnim poglavarima predvodio pučku Misu u sjemenišnoj crkvi Srca Isusova na Šalati.

7. listopada završio duhovne vježbe i uvečer zrakoplovom dospio iz Trsta u Rim, gdje se priključio hercegovačkom hodočašću svećenika i vjernika u ovoj Godini vjere, koje je trajalo od 5. do 11. listopada.

8. listopada predvodio koncelebriranu sv. Misu hodočasnicima u bazilici sv. Pavla izvan zidina u Rimu. Održao propovijed.

9. listopada prisustvovao generalnoj audijenciji Svetog Oca Franje na Trgu sv. Petra i osobno pozdravio Papu.

Uvečer predvodio koncelebriranu sv. Misu hodočasnicima u crkvi sv. Karla Boromejskoga, a propovijedao msgr. Jure Bogdan, rektor Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu.

10. listopada predvodio koncelebriranu sv. Misu hodočasnicima u bazilici sv. Petra u Rimu.

12. listopada vratio se iz Rima preko Splita u Mostar.

15. do 18. listopada, na poziv msgr. dr. Kire Stojanova, biskupa Skopske biskupije i vladike Makedonskoga egzarhata, održao duhovne vježbe prezbiterima istočnoga i zapadnoga obreda u Ohridu.

19. listopada s biskupom Kirom posjetio neka mjesta u Južnoj Makedoniji: u Bitolju sestre Usmiljenke i župnika don Antu Nižetića, u Gevgeliji sestre Euhristinke i župnika oca Dimitrija Taševa.

20. listopada u katedrali koncelebrirao s vladikom Kirom u istočnoj liturgiji i propovijedao o Misijama i o blaženoj majci Terezi.

Uvečer u katedrali Srca Isusova u Skoplju predvodio sv. Misu s Kirom biskupom i propovijedao o Misijama.

21. listopada vratio se iz Skoplja, preko Kukeša, Milota i Skadra, Podgorice i Trebinja u Mostar.

23. listopada pohodio preuzvišenoga gospodina nadbiskupa Luigija Pezzuta, apostolskoga nuncija u Sarajevu.

Uvečer prisustvovao predavanju msgr. Želimira Puljića, zadarskoga nadbiskupa, u Kosači na temu "Obitelj, ljudsko dostojanstvo i mladež u svjetlu učenja Ivana Pavla II." u okviru Tropleto-vih dana kulture.

24. listopada prisustvovao u Kosači prezentaciji knjige "Papa Franjo" koju je prikazao don Željko Majić, generalni vikar. I sam uzeo udjela u predstavljanju.

27. listopada, nedjelja, slavio večernju sv. Misu u mostarskoj katedrali i održao prigodnu propovijed.

28. listopada ispratio mrtvo tijelo don Milivoja Galića koji je toga jutra preminuo pred Svećeničkim domom u Mostaru vraćajući se s kolegom don Matom sa šetnje na sv. Misu.

30. listopada predvodio koncelebrirano Misu zadušnicu za pokojnoga don Milivoja Galića u župnoj crkvi u Gorici.

STUDENI, 2013.

1. studenoga, Svi Sveti, slavio sv. Misu uvečer u mostarskoj katedrali i propovijedao.

2. studenoga, u dogovoru sa župnikom don Blažom Ivandom, slavio sv. Misu na groblju u Čeljevu u 11.00 sati.

3. studenoga koncelebrirao s ostalim članovima Biskupske konferencije BiH u sv. Misi koju je

predvodio kardinal vrhbosanski nadbiskup Vinko Puljić u katedrali u Sarajevu.

4.-5. studenoga sudjelovao na zasjedanju BK BiH u Sarajevu.

7. studenoga u 15.00 primio Vjekoslava Bevandu, predsjedavajućega Vijeća ministara BiH sa suradnicima.

10. studenoga, nedjelja, primio s. Radoslavu Radeka, vrhovnu glavavicu Družbe sestara Služavki Maloga Isusa, koja je bila u službenom pohodu sestrama u Hercegovini (Mostar i Neum).

13. studenoga sudjelovao u predstavljanju knjige Grge Mikulića "Učitelj pravednosti" u Domu hercega Stjepana Kosače.

15. studenoga pozdravio diplomante Teološko-katehetskog instituta u katedralnoj dvorani prigodom Dana Instituta, sv. Alberta Velikoga, i dijeljenja diploma. U svečanu Danu, osim studenata, sudjelovali su, među ostalima: dr. Pavo Jurišić, dekan Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Sarajevu; dr. Ante Pavlović, predstojnik Instituta; dr. Ljerka Ostojić, nova rektorica Sveučilišta u Mostaru i brojni profesori i drugi ugledni gosti.

16.-17. studenoga, u subotu i nedjelju, u dogovoru s duvanjskim župnikom fra Velimirom Bagavcem obavio pastoralni pohod župi:

u 16.30 održao predavanje prosvjetarima u župnoj dvorani, bilo oko stotinu sudionika;

u 18.00 sati slavio sv. Misu u crkvi i govorio o prisposobi o sucu i udovici;

u 20.00 pod Večernjom govorio mladeži o mladiću kojega je Isus zavolio, ali koji je okrenuo Isusu leđa;

u 21.00 ostao s franjevcima u samostanu u razgovoru.

U nedjelju u 8.30 susreo se sa sestrama franjevkama koje djeluju u crkvi i u samostanu;

u 11.00 slavio sv. Misu na filijali Stipanići u povodu 40. obljetnice gradnje crkve. Sudjelovali, osim župnika, još i duvanjski dekan fra Gabrijel Mioč, fra Mirko Bagarić i don Tomislav Ljuban.

19. studenoga primio dr. Ivana Del Vecchia, veleposlanika Republike Hrvatske u BiH, s njegovim suradnicima, i hrvatskim konzulom u Mostaru Velimirom Plešom.

20. studenoga vodio sjednicu Zbora dekana na Ordinarijatu.

Poslije podne primio predstavnike Organizacije za europsku sigurnost i suradnju.

21. studenoga prije podne vodio sjednicu Vijeća konzultora.

Poslije podne predvodio sjednicu Prezbiterskoga vijeća u Mostaru.

24. studenoga, svetkovina Krista Kralja, predvodio koncelebriranu sv. Misu u mostarskoj katedrali, i propovijedao.

25. studenoga primio od p. Benedikta Laubenbachera, D.I., rektora Papinskoga zavoda Germaniuma-Hungariuma iz Rima, obavijest da je u zavodskoj kapelici pod sv. Misom koju je predvodio msgr. Christoph Hegge, pomoćni biskup Munster, bogoslov Ilija Petković iz Studenaca 23. studenoga 2013. pripušten među kandidate za

đakonat i prezbiterat Mostarsko-duvanjske biskupije, a 24. istoga mjeseca primio liturgijsku službu čitača ili lektora, dok je bogoslov Josip Čule iz Kruševa 24. studenoga 2013. primio liturgijsku službu svjećonoše ili akolita.

26. studenoga sudjelovao u prezentaciji knjige "Čovjek i njegova sjena" dr. Ante Kovačevića, "zatvorenika savjesti" (1981.-1987.), u amfiteatru Medicinskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru.

30. studenoga u 8.30 u katedralnoj kripti podijelio sakrament sv. krizme kandidatima iz raznih župa. Bilo ih deset.

